

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Ilonos Lonskos,
II kurso, Baudžiamosios justicijos
magistro studijų programos studentės

Magistro darbas

SUĖMIMAS KAIP KRAŠTUTINĖ PRIEMONĖ BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ

Vadovas: lektorius dr. Audrius Juozapavičius

Recenzentas: doc. dr. Gintautas Sakalauskas

Vilnius

2016

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS.....	3
ĮVADAS.....	4
1. ULTIMA RATIO SAMPRATA IR REIKŠMĖ BAUDŽIAMAJAME PROCESSE.....	8
1.1. ULTIMA RATIO samprata.....	8
1.2. ULTIMA RATIO reikšmė baudžiamajame procese.....	11
1.3. Suėmimas - griežčiausia kardomoji priemonė	14
2. „PALEISTI NEGALIMA SUIMTI“.....	22
2.1. Suėmimo taikymo sąlygos.....	23
2.2. Suėmimo skyrimo pagrindai.....	27
2.2.1. Bėgs (slėpsis).....	27
2.2.2. Trukdys procesui.....	38
2.2.3. Darys naujas nusikalstamas veikas.....	45
3. SUĖMIMO DISKUSINIAI ASPEKTAI.....	53
IŠVADOS.....	63
PASIŪLYMAI.....	65
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	66
SANTRAUKA (lietuvių kalba).....	75
SUMMARY (anglų kalba).....	76

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas

BPK – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas

EŽTK – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas

Konstitucija – Lietuvos Respublikos Konstitucija

KT – Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

IVADAS

Daugelį metų svajojome, kada gi pagaliau gyvensime šalyje, kur didžiausia vertybė – žmogaus laisvė ir garbė, jo teisė mintimi ir veiksnu realizuoti savo kūrybines galias. Žmogus valstybėje ir visuomenėje – štai tas politinės ir pilietinės brandos matas, kuris šiandien geriausiai rodo, kiek mes priartėjome prie šios svajonės įkūnijimo, savo tikrojo, o ne deklaruoto sugrįžimo į Europą, į šiuolaikinę civilizaciją. Teisės teoretikai ir teisės filosofai beveik vienbalsiai sutaria, kad pagarba žmogaus teisėms ir šių teisių apsauga yra svarbiausias teisinės valstybės požymis. Pavyzdžiui, garsus amerikiečių mokslininkas J. Rolsas (*J. Rawls*) mano, kad teisinga yra tik tokia visuomenė, kurioje yra gerbiami žmogaus asmens laisvė ir jo autonomiškumas¹. Bet nėra ginčytinas ir teiginys, kad žmogaus asmens laisvė ir jo autonomiškumas negali būti beribiai ir absoliučiai nejudinami. Sutiktina ir su I. Kanto pozicija, kad vienas žmogus yra laisvas tiek, kiek jo laisvė nepažeidžia kitų asmenų laisvės². Tačiau nesuvaržius vieno ar kelių asmenų teisių ir laisvių neįmanoma išaiškinti nusikalstamos veikos, nubausti kaltą asmenį bei atkurti teisinę santarvę visuomenėje. Procesinė prievarta kartais yra neišvengiama, bet labai svarbu, kad ji būtų pamatuota. Čia galima įžvelgti problemą, kuri verčia abejoti, ar iš tiesų viena ir procesinės prievartos rūšių – kardomoji priemonė suėmimas – konkrečiu atveju besąlygiškai atitinka baudžiamojo proceso principus, o būtent *ultima ratio* principą. Baudžiamasis procesas turi vykti derinant veiksmingumą, funkcionalumą ir žmogaus teisių apsaugą. Didelės apimtys galių suteikimas teisėsaugos pareigūnams didina ne tik jų galimybes atskleisti nusikaltimus, bet kartu ir riziką proceso metu pernelyg apriboti konstitucines asmens teises. Pritartina G. Godos idėjai, kad negalima į žvirblius šaudyti iš patrankų.

Darbo aktualumas ir mokslinis naujumas. Pastaraisiais metais garsiai nuaidėjusios istorijos viešumon iškėlė įsisenėjusią žmogaus teisių problemą Lietuvoje – suėmimas tapo pagrindine taikoma kardomąja priemone baudžiamajame procese. Kardomoji priemonė suėmimas yra pati griežčiausia procesinės prievartos priemonių rūšis, numatyta Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau - BPK)122 str., reiškianti įtariamojo (kaltinamojo) laisvės atėmimą. Suimtas asmuo laikomas specialioje įstaigoje, vadinama tardymo izoliatoriumi³. Tačiau viešojoje erdvėje diskutuojant tokiomis temomis, rodos, visiškai pamirštama, kokia yra suėmimo, kaip pačios griežčiausios kardomosios priemonės, esmė ir paskirtis, taip pat faktas, kad ši priemonė taikoma asmeniui, kurio atžvilgiu dar nėra priimtas apkaltinamasis teismo nuosprendis, taigi, pagal demokratinėse

¹ ROLSAS, DŽ. *Teisingumas ir nešališkumas*. Gėrio kontūrai. Vilnius, 1989, p. 123-138.

² KANTAS, I. *Praktinio proto kritika*. Vilnius: Mintis, 1987, p. 140.

³ Lietuvos Respublikos Suėmimo vykdymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 81-3172.

valstybės galiojančią nekaltumo prezumpciją, jis laikomas nekaltu. Svarbu nepamiršti ir to, kad kažkur greta šių diskusijų, priimamų sprendimų, gyvena žmogus, kurio pagrindinės laisvės yra itin griežtai suvaržomos, o tokie suvaržymai ir suėmimo metu, ir ateityje neabejotinai turi neigiamų pasekmių jam ir niekuo dėtai jo šeimai, artimiesiems bei tam tikra prasme visuomenei. Bendruomenė linkusi smerkti teisėjus, kurie į laisvę paleidžia nusikaltimais įtariamus asmenis, tuo tarpu teismo sprendimo laukiantys įtariamieji, jų artimieji bei žmogaus teises ginantys asmenys kaltina prokurorus bei teismą per dažnu suėmimo taikymu. Kyla pagrįstas klausimas ar mūsų šalyje prokurorai ne per dažnai prašo suimti nusikaltimais įtariamus asmenis, o teismai – pernelyg lengvai patenkina šiuos prašymus.

Teorinė ir praktinė reikšmė. Baigiamajame darbe bus bandoma patvirtinti arba paneigti, kad kardamosios priemonės suėmimo samprata ir funkcija teisėsaugos institucijų dažnai suvokiama neteisingai, todėl ir netinkamai taikoma ši procesinės prievartos priemonė. Nors teorijoje ir teigiama, kad suėmimas gali būti taikomas tik siekiant griežtai apibrėžtų tikslų, tik esant pagrįstam įtarimui, kad konkretus asmuo galimai padarė nusikalstamą veiką⁴, darbo autorė bandys atskleisti ar tai taikoma praktikoje parenkant asmeniui kardomąją priemonę. Pernelyg dažnas suėmimo taikymas Lietuvoje yra pripažinta problema: suėmimas skiriamas dažniau nei jo artimiausios alternatyvos, o teismai patenkina daugiau nei 95 % prokurorų prašymų skirti suėmimą. Darbo autorė bandys atskleisti ar egzistuoja esminių problemų, kurios siejamos su žmogaus laisvę varžančių procesinių prievartos priemonių skyrimu.

Darbo tikslas. Pats pagrindinis baudžiamojo proceso tikslas – greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamą veiką ir tinkamai nubausti kaltą asmenį. Būtent šis tikslas bei žmogaus teisės ir laisvės proporcingumo kontekste bus tie kriterijai, kuriuos įvertinus *ultima ratio* principo atžvilgiu, būtų priimamas sprendimas, ar suimti konkretų asmenį konkrečioje byloje. Išanalizavus kardamosios priemonės suėmimo paskirtį konstatuoti ar proporcingai taikoma ši procesinės prievartos priemonė.

Darbo tikslui pasiekti keliami **uždaviniai**:

- 1) atskleisti procesinės prievartos priemonės suėmimo baudžiamajame procese sampratą, išskirti esminius požymius;
- 2) atskleisti *ultima ratio* principo sampratą ir reikšmę baudžiamajame procese;
- 3) įvertinti teisinį Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintos prievartos priemonės, suėmimo, reguliavimą, taikymo praktiką vadovaujantis suėmimo sąlygomis ir pagrindais;

⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 121 str. 2 d. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.

- 4) išanalizuoti tarptautinių teisės aktų, tarptautinių žmogaus teisių gynimo institucijų jurisprudenciją;
- 5) atskleisti teismų praktikoje vyraujančią tendenciją dėl nepilnamečiams taikomo suėmimo;
- 6) išanalizuoti BPK 127 str. 11 d. nustatyto suėmimo termino trukmės per visą baudžiamąjį procesą taikymo aspektus;

Darbo objektas. Baigiamojo darbo objektas - baudžiamojo proceso prievartos priemonės suėmimo samprata, funkcijos, *ultima ratio* principo taikant kardomosios priemonės suėmimą samprata, reikšmė paskirtis, kriterijai;

Metodika.

1. Abstrakcijos metodas panaudotas siekiant nuo neesminių dalykų, susijusių su kardomosiomis priemonėmis, ir susikoncentruoti ties probleminių klausimų analize.
2. Sisteminis analizės metodas – šis metodas panaudotas analizuojant kardomasias priemones kaip procesinės prievartos priemonės rūšis ir bandant atrasti sprendimus probleminėse situacijose, susijusiose su suėmimo taikymu.
3. Loginis tyrimo metodas buvo pasitelkiamas atskleidžiant prievartos priemonių sampratą, funkciją baudžiamajame procese tiriant baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintą prievartos priemonių sistemą.
4. Dokumentų analizės metodas – panaudotas renkant pirminę informaciją iš atskirų teisės aktų bei teismų praktikos. Metodas naudotas Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, taip pat apygardų ir apylinkių teismų jurisprudencijos analizei atlikti, tirti nacionalinių baudžiamojo proceso teisės subjektų procesiniai dokumentai (prokurorų prašymai, apylinkės teismų ikiteisminio tyrimo teisėjų nutartys, Vilniaus apygardos teismo nutartys dėl prievartos priemonių skyrimo ir proporcingumo principo taikymo (netaikymo), tuo atskleidžiant baudžiamojo proceso probleminius aspektus.

Literatūros ir mokslo šaltinių analizė. Rašant baigiamąjį darbą atlikta su suėmimu susijusių teisės aktų, Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) ir Lietuvos Respublikos teismų sprendimų, reikšmingų statistinių duomenų analizė. Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais, sprendimais, išvadamis darbe parodoma, kad suėmimas Lietuvoje yra itin pamėgta kardomoji priemonė. Nagrinėjant šią problemą, analizuojama Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, kurios

nacionaliniai teismai negali nepaisyti. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai – vienas iš pagrindinių šaltinių, kurie apibrėžia ribas, kuriomis remiantis turėtų būti vertinama, ar procesinė veikla atitinka šiuolaikinius žmogaus teisių standartus. Baudžiamojo proceso prievartos priemonių institutas kaip mokslinių tyrimų objektas įvairiais aspektais yra nagrinėtas tiek užsienio valstybių, tiek Lietuvos teisės mokslininkų. Lietuvoje procesinių prievartos priemonių baudžiamajame procese tema yra nagrinėta tiek tarybinio, tiek nepriklausomybės laikotarpio moksliniuose straipsniuose, Baudžiamojo proceso kodekso komentaruose, baudžiamojo proceso teisės vadovėliuose teisės mokslininkų M. Kazlausko, G. Godos, R. Merkevičiaus, A. Panomariovo, R. Jurkos, M. Gušauskienės, E. Losio, J. Balčiūnaitės, A. Dambrauskienės, O. Fedosiuko, G. Švedo ir kitų. Didelį poveikį mokslinei baudžiamojo proceso prievartos priemonių doktrinai ir jų teisiniam reglamentavimui turėjo Gintaro Godos prievartos priemonių instituto analizė daktaro disertacijoje ir moksliniuose straipsniuose, kuriuose jis nagrinėjo prievartos priemonių sampratą, ribas, tikslus, konkrečių prievartos priemonių taikymo problematiką.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados ir pasiūlymai. Pirmajame darbo skyriuje pateikiama *ultima ratio* principo samprata ir jo reikšmė baudžiamajame procese, analizuojama pačios griežčiausios kardomosios priemonės suėmimo paskirtis. Antrame skyriuje bus aptariami suėmimui būtinos sąlygos ir pagrindai, jų konstatavimas teismo nutartyse. Trečiame skyriuje darbo autorė aptars suėmimo skyrimo ir pratęsimo atvejus taikant juos nepilnamečių atžvilgiu, iškels galimas problemas atsiradus maksimaliam suėmimo terminui baudžiamajame procese bei suėmimo skyrimo tikslingumą atsiradus bausmės vykdymo atidėjimui dėl sunkių nusikalstamų veikų.

1. *ULTIMA RATIO* PRINCIPO SAMPRATA IR REIKŠMĖ BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ

1.1. *ULTIMA RATIO* PRINCIPO SAMPRATA

Pirmame skyriuje bus aptariami baudžiamojo proceso principai, kurie yra reikšmingi būtent griežčiausios kardomosios priemonės – suėmimo analizei. Baudžiamoji atsakomybė už pavojingus, žalingus ir ypač smerktinus poelgius (kriminalizacija) XX-XXI amžių laikotarpiuose tiek Lietuvoje, tiek užsienyje, itin suaktyvėjo, motyvuojant būtinumu ypač saugoti visuomenę, viešąją tvarką, ekonomiką, šeimos gerovę ir kitus įstatymų saugomus gėrius⁵. Įstatymų leidėjui kuriant baudžiamąjį įstatymą turi būti keliami atitinkami reikalavimai ir prioritetai, kurie neleistų iškreipti baudžiamosios teisės prasmės. Vienas iš tokių kriterijų – *ultima ratio* (lot. paskutinis argumentas, paskutinė – kraštutinė priemonė)⁶ principas, mokslinėje literatūroje dar vadinamas paskutinės (griežčiausios) priemonės principu. Dėl kraštutinės priemonės (lot. *ultima ratio*) idėjos racionalumo mokslininkai nesiginčia. Vokietijos teisinėje doktrinoje *ultima ratio* nuostatos teisinė reikšmė siejama su konstituciniu proporcingumo principu. Anglosaksų teisinėje doktrinoje *ultima ratio* idėja neturi tokių stiprių pozicijų kaip kontinentinėje Europoje, tačiau išskiriamas kriminalizacijos minimumo principas (angl. *principle of minimum criminalization*)⁷.

Šiuolaikinėje literatūroje vis dažniau *ultima ratio* principo teisinis pamatas išvedamas ir iš fundamentalių žmogaus teisių ir laisvių apsaugos postulato⁸, todėl nieko stebėtino, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas, visą laiką vadovavęsis proporcingumo principu, pradės savo procesiniuose sprendimuose vadovautis *ultima ratio* principu. Europos Komisijos 2011 m. rugsėjo 20 d. komunikate tiesiogiai remiamasi *ultima ratio* kaip pamatiniu principu: „Baudžiamieji tyrimai ir sankcijos gali turėti didelės įtakos piliečių teisėms, įskaitant pasmerkimą. Todėl baudžiamoji teisė visada turi išlikti kraštutine priemone. Į tai atsižvelgiama bendroju principu (kaip įtvirtinta ES sutartyje ir – baudžiamųjų sankcijų atveju – ES pagrindinių teisių chartijoje). Prieš priimant baudžiamosios teisės priemones, kuriomis remiamas ES politikos vykdymas, ES Sutartyje

⁵ PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius, Eugrimas, 2001, p. 155.

⁶ Tarptautinių žodžių žodynas {interaktyvus}. [žiūrėta 2016 m. liepos 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.tzz.lt/u/ultima-ratio>.

⁷ ASHWORTH, A. *Principles of Criminal Law. 3rd ed.* Oxford: Oxford University Press, 1999, p. 67–68.

⁸ SNACKEN, S., MINKKINEN, P. „*If Taken in Earnest*“: Criminal Law Doctrine and the Last Resort. *The Howard Journal*. 2006, 45(5): 521–536.

aiškiai reikalaujama patikrinti, ar baudžiamosios teisės priemonės būtinos veiksmingam politikos įgyvendinimo tikslui pasiekti⁹“.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau - Konstitucijos) 31 straipsnis reglamentuoja pačios baudžiamosios teisės, taip pat baudžiamojo proceso konstitucinius pamatus, bet minėtame straipsnyje nagrinėjamas principas tiesiogiai nėra paminėtas¹⁰. Baudžiamajame įstatyme taipogi nėra *ultima ratio* principo apibrėžimo. Kyla pagrįstas klausimas dėl šio principo atsiradimo ir jo vietos teisinėje doktrinoje ir teismų praktikoje.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) laikosi nuomonės, „kad tiek baudžiamosios teisės paskirtis, tiek ir bendrieji teisės principai, įtvirtinti demokratinėse teisinių valstybių jurisprudencijoje, suponuoja tai, kad negalimas tokios teismų praktikos formavimas, kai sprendžiant civilinius ginčus taikomos baudžiamosios teisės normos ir asmens elgesys esant išimtinai civiliniams teisiniams santykiams vertinamas kaip atitinkamos nusikalstamos veikos padarymas¹¹“. Tai dera ir su konstitucine jurisprudencija, kurioje ne kartą konstatuota, „kad siekiant užkirsti kelią neteisėtoms veikoms ne visada tokios veikos pripažintinos nusikalstamomis ir jas padariusiems asmenims taikytinos griežčiausios priemonės – bausmės. Dėl to kiekvieną kartą, kai reikia spręsti, ar pripažinti veiką nusikaltimu ar kitokiu teisės pažeidimu, labai svarbu įvertinti, kokių rezultatų galima pasiekti kitomis, nesusijusiomis su bausmių taikymu, priemonėmis (administracinėmis, drausminėmis, civilinėmis sankcijomis, visuomenės poveikio priemonėmis ar pan.)¹²“.

Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų darbuose šiam principui daug dėmesio nėra skiriama. V. Justickis, V. Pavilonis, G. Švedas savo darbuose *ultima ratio* pirmiausia nurodė esant vienu iš kriminalizacijos kriterijų¹³. O. Fedosiuk, nagrinėjęs šį principą plačiau, pristatė koncepcinį baudžiamosios atsakomybės kaip griežčiausios priemonės idėjos pagrindimą, akcentuodamas jo reikšmę įstatymų leidyboje per konkrečius Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK)¹⁴ straipsnius, numatančius konkrečias nusikalstamas veikas, ir teismų praktikoje taikant minėtas Lietuvos Respublikos

⁹ Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. „ES baudžiamosios teisės politikos kūrimas. Veiksmingo ES politikos įgyvendinimo užtikrinimas baudžiamosios teisės priemonėmis“. Briuselis, 2011.9.20 KOM(2011) 573 galutinis, p. 7 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-07-25]. <http://www.eur-lex.europa.eu/lt/index.htm>.

¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės Žinios*, 1992, Nr. 33-1014.

¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-30-699/2016.

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d., 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimai.

¹³ JUSTICKIS, V. *Kriminologija. I dalis: vadovėlis*. Vilnius, 2001; PAVILONIS, V. *Baudžiamosios politikos pagrindai*. Justitia, 1996, nr.3, p. 22; ŠVEDAS, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 27-29; ŠVEDAS, G. *Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika*. Teisė, 2012, Nr. 82, p. 12-25.

¹⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.

baudžiamojo kodekso nuostatas¹⁵. Mokslinėje literatūroje rašoma, kad atitinkamo elgesio draudimas baudžiamosios teisės pagalba turi būti griežčiausia teisinės valstybės reakcijos į nepageidaujamą elgesį forma (*ultima ratio*), o būtent, baudžiamųjų įstatymų draudimų ir sankcijų turi būti imamasi tik tuomet, kai tai neišvengiama. Nepageidaujamo elgesio draudimas baudžiamojoje teisėje galimas tuomet, kai jis neturi alternatyvių poveikio priemonių kitose teisės šakose¹⁶. A. Dambrauskienės nuomone, *ultima ratio* principas yra imperatyvus: jis brėžia elgesio ribas, kurių nevalia peržengti¹⁷.

Ultima ratio principas pagal savo idėją ir paskirtį galėtų tapti proporcingumo principo atmaina. Vokietijos Konstitucinis Teismas bandė susieti proporcingumo principą su *ultima ratio* idėja, sakydamas, „kad jei valstybė Konstitucijos yra įpareigota saugoti ypač svarbų teisinį gėrį, dažnai tokios apsaugos priemonės būna siaurinančios kitų asmenų teisių ir laisvių sritį. Proporcingumo aspektu teisinio gėrio, į kurį kėsiamasi, vertę turi atitikti sankcijos, kuri skiriama už tokios vertybės pažeidimą, griežtumas¹⁸“. Lietuva proporcingumo principą įtvirtino 2002 metais Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 11 straipsnyje. Nors minėtas principas Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje egzistuoja gan neilgai, tačiau apie jį yra išsakyta nemažai nuomonių. Kaip ir *ultima ratio*, taip ir proporcingumo principai Konstitucijoje nėra apibrėžti, tačiau Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ne kartą pabrėžta, kad „konstitucinis proporcingumo principas yra vienas iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų¹⁹“. Konstitucinio Teismo nutarime atskleistas esminis šio principo turinys. „Pagal proporcingumo principą nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyra), jos neturi varžyti asmens teisių labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti, o jeigu šios teisinės priemonės yra susijusios su sankcijomis už teisės pažeidimą, tai minėtos sankcijos turi būti proporcingos padarytam teisės pažeidimui²⁰“. Iš esmės analogiška sąvoka vartojama ir EŽTT praktikoje. Proporcingumo principas kaip ir *ultima ratio* principas nėra reglamentuotas *expressis verbis*. Apie proporcingumo principą kalbama tuomet, kai nagrinėjami

¹⁵ FEDOSIUK, O. *Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė*. Jurisprudencija, 2012, t. 19 (2), p. 715-738.

¹⁶ FEDOSIUK, O. *Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė*. Jurisprudencija, 2012, t. 19 (2), p. 717; ŠVEDAS, G. *Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika*. Teisė, 2012, nr. 82, p. 18.

¹⁷ DAMBRAUSKIENĖ, A. *Ultima ratio principo samprata*, ISSN 1392-1274. Teisė, 2015.97.9828.

¹⁸ Vokietijos Konstitucinis Teismas, 1975 m. vasario 25 d. sprendimas.

¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d., 2005 m. rugsėjo 29 d., 2009 balandžio 10 d., 2013 m. gruodžio 6 d. nutarimai.

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas.

klausimai susiję su Konvencijos 8 straipsnio pažeidimu, o būtent su teise į privatų ir šeimos gyvenimo gerbimą²¹.

„Konstitucinis ir iš EŽTK kylantis reikalavimas nevaržyti žmogaus teisių labiau nei tai yra būtina baudžiamajame procese gali būti įgyvendintas, jei 1) teisinis reguliavimas yra pakankamai konkretus, t.y. kiek įmanoma konkrečiau nustatyta žmogaus teisės ir laisvės varžančių priemonių taikymo tvarka, ir 2) priimant sprendimus dėl žmogaus teisės ir laisvės varžančių priemonių taikymo konkrečiame baudžiamajame procese yra įtvirtinamas kiekvienos priemonės proporcingumas²²“.

Darbo autorės nuomone, *ultima ratio* ir proporcingumo principai yra vieni iš esminių baudžiamojo proceso principų, vadovaujantis jais teisėsaugos institucijos turi priimti vienokį ar kitokį sprendimą įtariamąjį, kaltinamąjį ar nuteistąjį atžvilgiu. Šiuo atveju, ir *ultima ratio*, ir proporcingumo principai yra šio baigiamojo darbo temos pagrindiniu rodikliu, kadangi kardomoji priemonė suėmimas, kaip griežčiausia baudžiamojo poveikio priemonė, turi būti taikoma itin atsargiai, pamatuotai, ir tik išimtiniais atvejais. *Ultima ratio* ir proporcingumo principai reikalauja, kad suėmimas, kaip kardomoji priemonė, tiesiogiai susijusi su procesine prievarta, būtų taikomas kaip paskutinė ir vienintelė įmanoma priemonė, kai kitos procesinės prievartos priemonės nėra pakankamos užtikrinti, kad įtariamasis, kaltinamasis ar nuteistasis dalyvautų baudžiamajame procese, taip pat nebūtų trukdomas ikiteisminis tyrimas ir bylos nagrinėjimas teisme ir nuosprendžio vykdymas, būtų užkirstas kelias naujiems nusikaltimams.

1.2. ULTIMA RATIO PRINCIPO REIKŠMĖ BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ

Procesinė prievarta yra neišvengiama ir be galo svarbu, kad jos taikymas būtų pasvertas. Šioje vietoje galima išvelgti problemą, kuri verčia suabejoti, ar iš tiesų viena iš procesinės prievartos rūšių – kardamosios priemonės, o tiksliau, jų taikymo metodika – konkrečiu atveju besąlygiškai artima baudžiamiesiems principams, o ypač *ultima ratio* ir proporcingumo principams. Dažnai procesinės prievartos priemonė baudžiamajame procese yra būtina, kaip būtinybė greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas. Tą padaryti gali trukdyti proceso dalyviai, kurie atsidūrė baudžiamojo persekiojimo akiratyje

²¹ BIRMONTIENĖ, T. *Lietuvos konstitucinė teisė* (red. Kolegija E. Jarašiūnas, V. Sinkevičius, J. Žilys, M. Vainiūtė). Vilnius, 2012, p. 372-379.

²² GODA, G. *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese*, VĮ Registrų centras, 2014, p. 41.

(įtariamasis, kaltinamasis, nuteistasis), negatyviai veikiantis procesinę veiklą, t.y. neatvykstant į teismą juos kviečiant, darant neteisėtą poveikį proceso dalyviams, kitiems bylos subjektams, piktnaudžiaujant savo procesinėmis teisėmis ar klaidinantys, taip pat nukentėjusieji, kiti asmenys) atsisakantys sąmoningai dalyvaujant renkant reikšmingus bylai duomenis. Normalu, kad norint, jog procesas vyktų sklandžiai ir objektyviai, vienas iš galimų „vaistų“ tai padaryti yra kardomųjų priemonių, numatytų BPK²³ 120 str. taikymas. Taikant kardomasias priemones tikimasi proceso veiklos vientisumo, nepertraukiamumo, ekonomiškumo. Baigiamajame darbe bus analizuojami esminiai suėmimo instituto aspektai, ypatingą dėmesį skiriant suėmimo taikymo mechanizmui ir jo ypatumams, kadangi tai yra šio baigiamojo darbo tema.

Kiekviena teisinė prievarta galima tais atvejais, kai siekiama atitinkamų uždavinių iš anksto žinomų tikslų bei kasų išsprendimo, jeigu teisėsaugos institucijos yra pamatavusios žmogaus teisių suvaržymo apimtis ir yra tikros tokios priemonės sėkmė²⁴. Tuo tarpu T. Lappi –Seppala teigimu, prievartos taikymas, reiškia, jog taikant bet kurias asmens laisves suvaržančias priemones būtina pamatuoti ne tik tai, ką asmuo padarė, bet ir tai, kas už tokį elgesį gali grėsti, turint omenyje sankcijas²⁵. G. Godos nuomone, proporcingumo principas reiškia, kad bet kokia valstybinė prievarta gali būti naudojama tik tada, kai ji yra tinkama ir būtina siekiant griežtai apibrėžtų tikslų, kai tų tikslų nėra galimybės pasiekti naudojant švelnesnes procesines prievartos priemones²⁶. Proporcingumo principas įpareigoja sprendimą dėl procesinės prievartos priemonės taikymo priimančią subjektą, atsižvelgiant į konkrečios baudžiamosios bylos aplinkybes, svarstyti, ar ši priemonė bus proporcinga. Proporcingumo reikalavimas galioja taikant bet kokias prievartinio pobūdžio priemones, ribojančias bet kurią prigimtine konstitucine žmogaus teisę ir laisvę. Proporcingos turi būti tiek asmens laisvę varžančios kardomosios priemonės, šiuo atveju suėmimas, tiek ir visos kitos procesinės prievartos priemonės²⁷. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau –KT) pažymėjo, kad „tarp asmens teisių ir laisvių iš vienos pusės ir visuomenės interesų – iš kitos pusės neretai kyla konfliktų, o kartais atsiranda ir prieštaravimų. Demokratinėje visuomenėje tokie prieštaravimai sprendžiami derinant skirtingus interesus ir siekiant nepažeisti jų

²³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo, įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas // *Žin.*, 2002, Nr. 37-1341 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

²⁴ HAVEMAN R. *The (ir) rationality of supranational prosecutions // The 18th International Conference on the International Society for the reform of Criminal Law held at Montreal, Canada from August 8-12, 2004*, www.isrcl. Org.

²⁵ LAPPI-SEPPALA T. *The principle of Proportionality in the Finnish Sentencing System*// Flores juris et legum, 2002, p. 4,7.

²⁶ GODA, G. Kardomasis kalinimas ir žmogaus teisių apsauga (lyginamoji teisinė analizė). Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius. Vilniaus universitetas, 1995, p. 18-19.

²⁷ GODA, G. *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese*, Registrų centras, Vilnius, 2014, p. 43.

pusiausvyros. Vienas iš interesų derinimo būdų yra asmens teisių ir laisvių ribojimas“. Pagal „susiformavusią Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką tokie apribojimai galimi, t.y. laikomi pagrįstais, jeigu yra teisėti ir būtinai reikalingi demokratinėje visuomenėje. Teisėtumo reikalavimas reiškia, kad apribojimai turi būti nustatomi tik įstatymu, kuris viešai paskelbiamas, o jo normos suformuluojamos pakankamai aiškiai. Įstatymais apibrėžiant teisių įgyvendinimo ribas, būtina atsižvelgti į atitinkamos teisės (ar laisvės) paskirtį bei prasmę ir Konstitucijoje nustatytas jos ribojimo galimybes bei sąlygas²⁸“.

Prie *ultima ratio* ir proporcingumo principų galima būtų priskirti ir *ultimum remedium* principą. *Ultimum remedium* – tai paskutinės išeities principas, reikalaujantis, kad procesinė prievarta žmogaus atžvilgiu nebūtų taikoma, jeigu atitinkamai baudžiamojo proceso tikslai gali būti pasiekti kitomis švelnesnėmis priemonėmis²⁹. Šis principas mokslinėje literatūroje aptinkamas retai. Būtent R. Jurka ir M. Gušauskienė savo moksliniame straipsnyje analizavo šį principą plačiau. Minėti mokslininkai teigė, kad nagrinėjant šio principo esmę, atkreiptinas dėmesys, jog *ultimum remedium* principo atitikmenų gali būti įvairių, kaip antai, proporcingumo, subsidiarumo, *ultima ratio* principai, kurių esmė yra bene vienoda – tai paskutinės išeities reikalavimas³⁰. Kaip ir proporcingumo, *ultima ratio* principų, taip ir *ultimum remedium* idėja ir paskirtis yra procesinių poveikių priemonių taikymo pusiausvyra, neišvengiamumas, teisėtumas, pagrįstumas.

Apibendrinant, darytina išvada, kad aukščiau aptarti *ultima ratio*, proporcingumo bei *ultimum remedium* principai iš esmės yra panašaus turinio, turi bene tą pačią paskirtį baudžiamajame procese. Tai įpareigoja kompetentingus subjektus, prieš skiriant kardomasias priemones, besąlygiškai ir atidžiai nagrinėti kiekvieną atvejį, ar galimai padaryta nusikalstama veika, jos pavojingumas, mastas, sunkumas, atsiradusi žala, pats asmuo, jį charakterizuojantys duomenys atitiks skirtinų kardomųjų priemonių reikalingumą baudžiamajame procese.

Darbo autorės nuomone, *ultima ratio* principas nėra tapatus proporcingumo principui pažodžiui. Suėmimo paskyrimas ar jo termino pratęsimas tai yra *ultima ratio* priemonė - kraštutinė priemonė. Ši kardomoji priemonė yra taikoma tik tuomet, kai

²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1,3,11 straipsnių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai „// Žin. 1997, Nr. 15-314.

²⁹ JURKA, R., GUŠAUSKIENĖ, M. *Suėmimo atitikties "ultimum remedium" principui diskusiniai klausimai, Teisės problemos*. ISSN 1392-1592. 2009, Nr. 2 (64).

³⁰ Ten pat.

švelnesnių kardomųjų priemonių pagalba negalima užtikrinti baudžiamojo proceso tikslų. Tačiau teismui paskyrus šią kardomąją priemonę, kaip *ultima ratio* priemonę, reikia vadovautis proporcingumo principu, kad esant *ultima ratio* priemonei (suėmimui), ši priemonė būtų taikoma proporcingai, turint omenyje suėmimo terminus. Nes įstatymo leidėjas neeliminuoja tokios kardomosios priemonės taikymo apskritai. Ją galima taikyti, tačiau, darbo autorės nuomone, ji turi būti taikoma išnaudojus kitų procesines prievartos priemonių taikymą. Tai padarius, reikia vadovautis proporcingumo principu, kurio tikslas yra nustatyti ar suėmimo, kaip *ultima ratio*, taikymas, terminų tęsimas yra būtinas, reikalingas. Baudžiamojo proceso įstatymas suėmimo skyrimo nesusieja su galimai padarytos veikos sunkumu, nes ši kardomoji priemonė gali būti skiriama ne tik dėl sunkių ar labai sunkių nusikaltimų padarymo, bet ji gali būti taikoma, kai sankcijoje numatyta griežčiausia laisvės atėmimo bausmė viršija vienerių metų terminą.

1.3. SUĖMIMAS KAIP GRIEŽČIAUSIA KARDOMOJI PRIEMONĖ

Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau – Konstitucija) gina prigimtines žmogaus teises, tarp jų ir teisę į laisvę. Konstitucijos 20 straipsnis deklaruoja žmogaus laisvės neliečiamumą. Aptariamame straipsnyje imperatyviai nurodyta, kad „žmogaus laisvė neliečiama, niekas negali būti savavališkai sulaikytas arba laikomas suimtas, niekam negali būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas. Nusikaltimo vietoje sulaikytas asmuo per 48 valandas turi būti pristatytas į teismą, kur sulaikytajam dalyvaujant sprendžiamas sulaikymo pagrindumas³¹“.

Žmogaus teisių samprata tiesiogiai susijusi su žmogaus orumo sąvoka. Jeigu žmogus yra pažemintas, o jo orumas pamintas, jis tai įsisąmonins, suformuluos pagrįstą reikalavimą ir kovos už to reikalavimo įgyvendinimą. Pagal Konstituciją „riboti žmogaus teisės ir laisvės galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų: tai daroma įstatymu; ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; laikomasi konstitucinio proporcingumo principo³²“. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ne kartą konstatuota, jog „konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja tai, kad nustatant teisinius

³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

³² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas.

apribojimus ir atsakomybę už teisės pažeidimus privalu paisyti protingumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo³³. „Už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti³⁴. Konstatuota ir tai, kad „pagal Konstituciją, *inter alia* konstitucinį teisinės valstybės principą, negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kurį taikant asmuo, nesilaikantis teisės aktų nustatytų reikalavimų, galėtų išvengti teisinės atsakomybės; konstitucinis teisinės valstybės principas būtų pažeistas, jei įstatyme nebūtų nustatytos atitinkamos teisinio poveikio priemonės, skirtos asmenims, nesilaikantiems teisės aktų nustatytų reikalavimų³⁵“.

Be abejo, kiekvienoje teisinėje valstybėje žmogaus teisių varžymas yra neišvengiamas. Lietuvoje žmogaus teisių varžymas baudžiamajame procese vykdomas BPK nustatytų prievartos priemonių forma ir nulemtas aplinkybės, kad baudžiamojo proceso dalyviai ne visuomet tinkamai vykdo baudžiamąjį procesą reglamentuojančių teisės aktų nustatytas pareigas. Prievartos priemonių taikymas plačiąja prasme grindžiamas visuomeniniu interesu – siekiu įgyvendinti valstybės pareigą ištirti ir atskleisti nusikalstamas veikas, užtikrinti kitų asmenų teisių apsaugą³⁶.

Baudžiamojo proceso metu gali būti taikomos tik BPK numatytos procesinės prievartos priemonės. Priemonės, kurių taikymo proceso įstatymai nenumato, ar priemonės, kurias taikyti įstatymai draudžia yra neprocesinės prievartos priemonės. Jos BPK suskirstytos į kardomasias priemones ir kitas procesines prievartos priemones.

Pažymėtina, kad tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose deklaruojami teisinės, demokratinės valstybės, žmogaus teisių apsaugos principai bei tarptautinių teisminių institucijų (Europos Žmogaus Teisių Teismo, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo) formuojama praktika riboja prievartos taikymą nustatydami proporcingumo principą, reikalaujantį įvertinti ir nustatyti tinkamą balansą tarp žmogaus teises varžančių priemonių ir šiomis priemonėmis siekiamų tikslų³⁷.

³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. rugsėjo 29 d., 2009 m. kovo 2 d. nutarimai.

³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d., 2004 m. sausio 26 d., 2008 m. sausio 21 d., 2011 m. sausio 31 d. nutarimai.

³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas.

³⁶ LOSIS, E. Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese. Daktaro disertacija. Vilnius, 2010, p. 6.

³⁷ LOSIS, E. Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese. Daktaro disertacija. Vilnius, 2010., p. 7.

Kardomosios priemonės - įtariamojo ar kaltinamojo atžvilgiu, siekiant baudžiamajame įstatyme numatytų tikslų, taikomos procesinės prievartos priemonės.³⁸ Šiame baigiamajame darbe bus analizuojama tik pati griežčiausia kardomoji priemonė – suėmimas.

Suėmimas, kaip pati griežčiausia kardomoji priemonė, turėtų būti taikoma tik išskirtiniais atvejais. Šią taisyklę įtvirtina BPK 122 str. 7d. „Suėmimas gali būti skiriamas tik tais atvejais, kai švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis negalima pasiekti šio kodekso 119 straipsnyje numatytų tikslų“ (šie tikslai yra: užtikrinti įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo dalyvavimą procese, netrukdomą ikiteisminį tyrimą, bylos nagrinėjimą teisme ir nuosprendžio įvykdymą, taip pat siekiant užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms). Taigi suėmimas yra alternatyvi kardomoji priemonė švelnesnėms kardomosioms priemonėms, bet ne atvirkščiai³⁹. Teismų praktikoje suėmimo statuso kaip *ultima ratio* nėra paisoma ir netgi vadovaujama priešinga nuostata, jog suėmimas yra pagrindinė kardomoji priemonė, kurią išimtiniais atvejais gali pakeisti kitos, švelnesnės, priemonės⁴⁰. Teismai patenkina apie 95 proc. prašymų dėl suėmimo ir tik mažiau negu 10 proc. apeliacijų dėl jo panaikinimo⁴¹. Pažymėtina, kad fizinių asmenų individualių peticijų teisė prieš Lietuvos Respubliką įsigaliojo 1995 metų birželio 20 dieną, tačiau praėjus pustrėčių metų nuo EŽTK ratifikavimo, teisinėje praktikoje šis dokumentas buvo prisimenamas retai. Tai buvo pagrindas, lėmęs žmogaus teisių pažeidimus nacionaliniu lygmeniu ir dėl to skatinusių asmenis kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą.

Svarbiausias autorės nuomone aspektas, kuris yra nagrinėjamas šiame skyriuje yra išsiaiškinti – kodėl suėmimas yra griežčiausia kardomoji priemonė, ar tai prilygsta laisvės atėmimui. EŽTK 5 straipsnyje yra reglamentuota asmens teisių į laisvę ir saugumą apsauga. Tačiau, vadovaujantis EŽTT praktika, „būtina asmens teisę į saugumą

³⁸ GODA, G., KAZLAUSKAS, M., KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*, Vilnius, 2011, p. 224.

³⁹ BIKELIS, S., GUTAUSKAS, A., LIESIS, M., MALIŠAUSKAITĖ-SIMANAITIENĖ, S., PRAPIESTIS, D. *Suėmimo skyrimo ir taikymo pagrindimas Lietuvoje*. Teisės instituto mokslinė analizė, 2009.

⁴⁰ Sulaikymo ir suėmimo reglamentavimas ir taikymas Lietuvoje. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2012 m. birželis. Prieiga per internetą: <http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/ZTSI_Sulaikymas_Ir_Suemimas_2.pdf> (prisijungta 2016 m. liepos 28 d.).

⁴¹ Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Komunikacijos departamento Ryšių su visuomene skyriaus 2013m. vasario 21d. pranešimas „Seime vykusioje diskusijoje konstatuota, kad asmenų suėmimo reglamentavimas geras, tačiau taikymas ydingas“. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt> (prisijungta 2016 m. liepos 28.).

(neliečiamybę) projektuoti taip, kad galiotų pagrindinis principas – niekieno laisvė negali būti atimama savavališkai⁴².

EŽTT, nagrinėdamas, ar viena ar kita poveikio priemonė yra laisvės atėmimas, nustato, koku būdu ir apimtimi ji įtakoja asmens judėjimo laisvę, poveikio priemonės terminą ir asmens, kuriuo atžvilgiu ji taikoma, juridinę padėtį. Įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo patalpinimas į tardymo izoliatorių kalėjimą, nors ir asmuo gali jame judėti (net turint teisę išeiti už jos ribų), visgi yra laisvės atėmimas. EŽTT konstatuoja ar atitinkama baudžiamojo poveikio priemonė yra žmogaus laisvės atėmimas, nes kaip Komisija yra nustatčius, teigti, kad poveikio priemonė yra būtent laisvės atėmimas, galima tik tuo atveju, kai yra išnagrinėjami jos apimtis ir turinys. Patikra nakties metu gyvenamojoje vietoje, draudimas išvykti iš gyvenamosios vietos be baudmės priežiūrą vykdančios institucijos žinios, nėra laisvės atėmimas. Kardomoji priemonė namų areštas yra EŽTK straipsnio apimtyje, nes komunikavimas su išore yra dalinai apribotas. *Guzzardi* byloje prieš Italiją (1980) Teismas, atsižvelgdamas į tokio izoliavimo nuo išorės apimtį, kvalifikavo priverčiamąjį laikymą vienoje vietoje laisvės atėmimu⁴³.

Bereikalingo interpretavimo kelia priverčiamosios priemonės, kurios yra taikomos ginkluotojų pajėgų karininkams. *Engel* byloje prieš Olandiją (1976) EŽTT konstatavo, kad valstybės narės, nustatydamos drausmines normas ginkluotosioms pajėgoms, privalo vadovautis EŽTK nuostatomis⁴⁴. Nustatant, ar atitinkama drausminė sankcija yra laisvės atėmimas, būtina išnagrinėti karinio gyvenimo subtilybes, karininkų atžvilgiu taikomus standartus, nes kariuomenėje tarnaujančių asmenų laisvė yra suvaržyta, lyginant su asmenimis, esantiems civilinėje aplinkoje. Laisvės atėmimas yra tik tuo atveju, jeigu suvaržymas drausmine sankcija nemažai skiriasi nuo įprastos karinės tarnybos tvarkos. Jau aptartoje *Engel* byloje EŽTT išaiškino, kad karinėje teisėje priklausomai nuo pažeidimo pavojingumo ir pažeidėjo rango yra trys arešto formos: paprastas (draudimas laisvalaikiu grįžti namo), sustiprintas ir griežtas (uždarymas karceryje). EŽTT nusprendė, kad tik griežto arešto forma yra laisvės atėmimas, nes tik šiuo atveju asmuo neatlieka karinės tarnybos, t.y. negyvena „normalaus“ karinio gyvenimo. Šiuo atveju būtina pažymėti, kad tai karininkų teisė bausti drausminėmis nuobaudomis⁴⁵. Minėtu atveju padalinio administracijos subjektas dažniausiai taiko laisvės atėmimą. EŽTT pažymi, kad

⁴² BERNATONIS, J., ŠVEDAS, G., DAPŠYS, A., FOIGT, D., GODA, G., SINKEVIČIUS, V., TAMINSKAS, A., VĖGELIS, V. „Žmogaus teisės ir laisvės, Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos“ 1995, Lietuvos Respublikos Seimas, p. 98.

⁴³ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:62016CJ0294>.

⁴⁴ www.lvat.lt/download/1202/estt_apzvalga_2012_05-06.pdf.

⁴⁵ www.lvat.lt/download/1202/estt_apzvalga_2012_05-06.pdf.

teismas gali perduoti bylą ir atitinkamus įgaliojimus taikyto nuobaudas karinei valdžiai. Tokiu būdu teismas suteikia galimybę taikyti švelnesnes sankcijas nei pagal baudžiamąją teisę kaip *ultima ratio* priemonę. Laikytis nacionalinės teisės nuostatų – sudedamoji valstybių įsipareigojimų dalis. Neįmanoma vadovautis EŽTK 5 straipsniu taisyti procedūrinių klaidų atėmus laisvę „ex post facto“⁴⁶.

Pasitaiko atvejų, kai suėmimas taikomas daugiau kaip prisipažinimo išgavimo priemonė. Teigiama, jog tam tikrais atvejais, kai skiriamas suėmimas, jei asmuo prisipažįsta atlikęs nusikalstamą veiką, jam ši kardomoji priemonė pakeičiama į kitą, lengvesnę, kardomąją priemonę. Be to, remiantis Žmogaus teisių stebėjimo instituto pateiktu studijos „Sulaikymo ir suėmimo reglamentavimas ir taikymas Lietuvoje“ priedu, pavadintu „Suimtųjų ir sulaikytųjų grupinės apklausos apibendrinimas“, suimtieji atskleidė neformaliosios teisėsaugos praktikos egzistavimą, o būtent, kad teisėsaugos sistemoje veikia vadinamosios „preskamos/preschatos“, kurios naudojamos ikiteisminio tyrimo metu išgauti suimtojo prisipažinimą ar kitą informaciją⁴⁷. Galima teigti, jog kai kurie asmenys yra suimami, siekiant išgauti prisipažinimą ar kitą svarbią informaciją, susijusią su byla, nes suimtam asmeniui lengviau daryti psichologinį spaudimą, jį paveikti. Kitas praktikoje pasitaikantis atvejis yra suėmimo skyrimas „dėl patogumo“. Kartais šią kardomąją priemonę prašoma paskirti, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnams būtų paprasčiau ir greičiau atlikti ikiteisminį tyrimą byloje. Kai asmuo yra suimtas, nebereikia planuoti ir specialiai derinti laiką su įtariamuoju, rūpintis, kad jis gautų šaukimą, bei jo ieškoti tuo atveju, jei jis neatvyksta; kitaip tariant, įtariamasis visą laiką būna „po ranka“. Tai ypač „madinga“, kai įtariamasis neturi nuolatinės gyvenamosios vietos, piktnaudžiauja alkoholiu. Suėmimas gali būti skirtas tam, kad su asmeniu būtų lengviau atlikti ikiteisminio tyrimo veiksmus, nereikėtų kiekvieną kartą jo ieškoti ir panašiai⁴⁸.

Taipogi suėmimas skiriamas asmeniui, kuris atlieka laisvės atėmimo bausmę. Tarkim, jei ikiteisminis tyrimas vyksta Šiauliuose, o asmuo atlieka laisvės atėmimo bausmę Kybartų pataisos namuose, suėmimas skiriamas taip pat „dėl patogumo“. Norint asmenį pristatyti į Šiaulius, remiantis Lietuvos Respublikos Suėmimo vykdymo įstatymo

⁴⁶ BERNATONIS, J., ŠVEDAS, G., DAPŠYS, A., FOIGT, D., GODA, G., SINKEVIČIUS, V., TAMINSKAS, A., VĖGELIS, V. „Žmogaus teisės ir laisvės, Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos“ 1995, Lietuvos Respublikos Seimas, (psl. 100).

⁴⁷ Sulaikymo ir suėmimo reglamentavimas ir taikymas Lietuvoje. Priedas Nr.1. R. Uscilos tyrimas „Sulaikytųjų/suimtųjų laikymo sąlygos bei atskirų teisių įgyvendinimo aspektai“. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2012m. birželis. Prieiga per internetą: <<http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/prisijungta> 2016 m. liepos 28 d.).

⁴⁸ Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *Suėmimo taikymas Lietuvoje*, Tyrimo ataskaita, 2015.

12 str. 3 d. 1 p., reikėtų kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją, kad šis leistų su įtariamuoju atlikti tam tikrus procesinius veiksmus bei tam paskirtą terminą iki 15 dienų⁴⁹. Procedūrą reikia kartoti bylose, kuriose ikiteisminio tyrimo veiksmai su įtariamuoju atliekami ilgesniu nei 15 dienų intervalu, t.y. vėl rašyti prašymą ikiteisminio tyrimo teisėjui, kad įtariamasis vėl būtų pristatytas. Kartais net pats įtariamasis prašo, kad jam būtų skirtas suėmimas ir, kad jis nebūtų etapuojamas iš vienos vietos į kitą. Todėl „dėl patogumo“ yra prašoma tokiam asmeniui skirti suėmimą, kad jis būtų toje apygardoje, kurioje vykdomas ikiteisminis tyrimas, nes tokiu atveju nereikia rašyti vis naujų prašymų atgabenti asmenį, ikiteisminio tyrimo pareigūnams paprasčiau planuoti ikiteisminio tyrimo veiksmus. Tokia tendencija yra kritikuotina, nes neatitinka įstatyme numatytų pagrindų, kuriais remiantis suėmimas gali būti skiriamas⁵⁰.

Reikėtų pažymėti, kad suėmimas kaip kardomoji priemonė savaime nėra smerktinas, be jo iš tiesų neišsiverčia nė viena demokratinė valstybė, tačiau jo taikymo praktika turi kisti prioritetu laikant žmogaus teises ir švelnesnių kardomųjų priemonių taikymo galimybių visapusišką apsvartymą prieš taikant šią kraštutinę priemonę.

Autorės nuomone, suėmimas savo ruožtu prilygsta išankstinei laisvės atėmimo bausmei, tačiau gali net pastarąją ir pranokti, kadangi tardymo izoliatoriai, į kuriuos patalpinami suimtieji asmenys, paprastai vadovaujasi griežtesniu režimu nei pataisos įstaigos. Taipogi tardymo izoliatoriuose gyvenimo sąlygos yra prastesnės nei įprastose laisvės atėmimo įstaigose. Į tardymo izoliatorių patekęs asmuo dėl nutrūkusių savo socialinių ryšių, begalinio nerimo ir itin prastų materialinių išteklių neretai patiria didžiulę psichologinę, o gal net ir fizinę žalą, dėl šios kardomosios priemonės taikymo kenčia ir jo šeimos nariai. Svarbu paisyti nekaltumo prezumpcijos, suimtas asmuo yra įtariamasis nusikalstamos veikos padarymu, tačiau jo atžvilgiu nėra priimtas įsiteisėjęs apkaltinamasis nuosprendis, todėl jis laikomas nekaltu, bet minėtą spaudimą ir nepatogumus patiria ir nekalti asmenys. Baudžiamojo proceso įstatymas nustato, kad suėmimas gali būti skiriamas tik jeigu švelnesnėmis, kitokiomis priemonėmis, kaip užstatas, namų areštas, intensyvi priežiūra, neįmanoma užtikrinti, kad įtariamasis, kaltinamasis nebėgs ar nekenks baudžiamajam procesui.

Reikia suvokti, kad suėmimas gali būti paskirtas tik siekiant užtikrinti įtariamojo dalyvavimą ikiteisminio tyrimo metu ar bylos nagrinėjimo teisme metu, netrukdomą tyrimą, ir, užkertant kelią naujų nusikaltimų padarymo rizikai. Šios kardomosios priemonės nevalia taikyti kaip išankstinio baudimo ar spaudimo priemonės, siekiant gauti

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Suėmimo vykdymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 81-3172.

⁵⁰ Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *Sulaikymo ir suėmimo reglamentavimas ir taikymas Lietuvoje*, 2012.

parodymus iš įtariamojo asmens. Asmens suėmimas griežtai nesilaikant šių sąlygų yra jo teisės į laisvę, ginamos EŽTK 5 straipsnio, pažeidimas⁵¹. EŽTT byloje *Jėčius* prieš Lietuvą yra konstatavęs, kad EŽTK 5 straipsnio 1 dalis reikalauja, kad bet kuris kalinimo laikotarpis atitiktų valstybės vidaus teisės reikalavimus ir nebūtų savavališkas⁵². EŽTT primena, kad EŽTK 5 straipsnio 1 dalies formuluotės „teisėtai“ ir „įstatymo nustatyta tvarka“ iš esmės nukreipia į nacionalinę teisę ir nustato pareigą laikytis jos materialinių ir procesinių normų. Tačiau suėmimo „teisėtumas“ pagal vidaus teisę ne visada yra lemiamas elementas. Teismai papildomai turi įsitikinti, kad nagrinėjamu laikotarpiu suėmimas buvo suderinamas su EŽTK 5 straipsnio 1 dalies tikslu, t.y. užkirsti kelią savavališkam asmenų laisvės atėmimui⁵³.

Bylose *Grauslys* prieš Lietuvą⁵⁴, *Stašaitis* prieš Lietuvą⁵⁵, *Butkevičius* prieš Lietuvą⁵⁶, *Karalevičius* prieš Lietuvą ir *Vaivada* prieš Lietuvą buvo nustatyti EŽTK 5 straipsnio 1 dalies pažeidimai. Šie pareiškėjai buvo suimti nesant teismo ar teisėjo sankcijos, nors tuo metu galiojęs BPK numatė, kad suėmimą gali skirti tik teismas ar teisėjas. Taigi, nors EŽTT nustatė, kad Lietuvos vidaus teisė tinkamai reglamentavo suėmimo procedūros klausimus, tačiau išnagrinėjus bylų faktines aplinkybes paaiškėjo, kad šių teisės normų nebuvo laikomasi.

Jau aukščiau aptartoje byloje *Jėčius* prieš Lietuvą buvo keliamas ankščiau galiojusio prevencinio sulaikymo teisėtumo klausimas. Atkreiptinas dėmesys, kad EŽTT savo praktikoje nepripažįsta bendrosios prevencijos, nukreiptos prieš asmenį ar jų grupę, asmens sulaikymo siekiant užkirsti kelią galimiems nusikaltimams, pagrindu – EŽTK 5 straipsnio 1 dalyje numatytas pagrindų sąrašas, kuriuo remiantis leidžiama sulaikyti asmenį nepažeidus teisės į laisvę. Šis laisvės ribojimo pagrindų sąrašas yra išsamus ir negali būti plačiau aiškinamas. Lietuvoje įsigaliojus EŽTK vis dar buvo tokių teisės normų, kurių pagrindu bet kurio Lietuvos Respublikos asmens laisvė galėjo būti atimta vien tik įtarus, kad jis gali padaryti nusikaltimą. 1995 metais teisės mokslininkai G. Švedas, G. Goda priminė, kad galiojęs BPK 50¹ straipsnis, nustatęs prevencinio

⁵¹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija, *Valstybės žinios*, 1950, 40-987.

⁵² Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai byloje prieš Lietuvos Respubliką, Teisinės informacijos centras, 2001, psl. 10.

⁵³ Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai byloje prieš Lietuvos Respubliką, Teisinės informacijos centras, 2003.

⁵⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Grauslys* prieš Lietuvą, (36743/97).

⁵⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. kovo 21 d. sprendimas byloje *Stašaitis* prieš Lietuvą, (47679/99).

⁵⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. kovo 26 d. sprendimas byloje *Butkevičius* prieš Lietuvą, (48297/99).

sulaikymo galimybę, aiškiai neatitiko EŽTK, todėl, kad EŽTK 5 straipsnio 1 dalies c punktas sako, kad galima žmogui atimti laisvę tik tuomet, kai turima duomenų apie bandymą padaryti konkrečią nusikalstamą veiką. Pagal anksčiau galiojusį BPK 50¹ straipsnį asmuo būdavo sulaikomas ne tada, kai teisėsaugos institucijos turėjo konkrečių duomenų apie nusikalstamos veikos padarymą ar tie duomenys būdavo dėl rengiamos nusikalstamos veikos, o užtekdavo tik neigiamos charakterizuojamos medžiagos apie sulaikomą asmenį. Tačiau šiuo atveju pakeitimų nacionalinėje įstatymų bazėje nebuvo atlikta, todėl EŽTT, nagrinėdamas *J. Jėčiaus* peticiją prieš Lietuvos Respubliką, konstatavo, jog toks bendro pobūdžio prevencinis sulaikymas, kuris buvo taikytas prieš asmenį, yra absoliučiai neteisėtas Konvencijos 5 straipsnyje numatytos kiekvieno asmens teisės į laisvę ir saugumą požiūriu ir pirmą kartą pripažino Lietuvą pažeidus EŽTK saugomas žmogaus teises. Todėl minėta byla yra be galo svarbi Lietuvos Respublikos teisiniame kontekste. Vėliau EŽTT analogiškai pasisakė ir kitoje peticijoje *Raišelis* prieš Lietuvą. Sveikintina yra tai, kad Lietuva, ragindama Europos Tarybos, pašalino iš savo nacionalinės teisės priešingą EŽTK normą, o būtent prevencinį sulaikymą.

Iš aukščiau išdėstyto, darbo autorė priėjo išvados, kad suėmimas netiesiogiai yra prilyginamas yra laisvės atėmimui. Išanalizavus EŽTT sprendimus, konstatuota, kad netgi namų areštas prilygsta laisvės atėmimui, nes yra EŽTK straipsnio apimtyje, todėl, kad asmens komunikavimas su išore yra dalinai apribotas. Nustatant, ar atitinkama drausminė sankcija yra laisvės atėmimas, būtina išnagrinėti karinio gyvenimo sąlygas, karininkų atžvilgiu taikomus standartus, nes kariuomenėje tarnaujančių asmenų laisvė yra suvaržyta, lyginant su asmenimis, esantiems civilinėje aplinkoje. Laisvės atėmimas yra tik tuo atveju, jeigu suvaržymas drausmine sankcija nemažai skiriasi nuo įprastos karinės tarnybos tvarkos. Apibendrinant aukščiau išdėstytus teiginius, darbo autorės nuomone, nesilaikant įtvirtintų sąlygų dėl teisės į laisvę, ginamos EŽTK 5 straipsnio, nustatomas pažeidimas.

2. „SUIMTI NEGALIMA PALEISTI“

„Tiek Žmogaus teisių doktrina, tiek ja besiremianti demokratinių valstybių teisė pripažįsta tam tikrą galimybę riboti kai kurias pagrindines žmogaus teises. Tačiau laikomasi esminės nuostatos, kad negalima apribojimais pažeisti kokios nors pagrindinės žmogaus teisės turinio esmės. Jeigu teisė taip apribojama, kad jos įgyvendinti pasidaro neįmanoma, jeigu teisė suvaržoma peržengiant protingai suvokiamas ribas arba neužtikrinamas jos teisinis gynimas, tai tokiu atveju būtų pagrindo teigti, jog pažeidžiama pati teisės esmė, o tai tolygu šios teisės neigimui⁵⁷“. Konstitucijos 28 straipsnyje nustatyta, kad, „įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių. Konstitucinis žmogaus teisių ir laisvių įtvirtinimas savaime nereiškia, kad negalima riboti jų įgyvendinimo⁵⁸“. Teismų praktika neturi būti ir nėra susijusi su emocijomis, jausmais, įspūdziais, suimtujų asmenybėmis, jų einamomis pareigomis ir kitomis jų savybėmis, kurios dažnai minimos žiniasklaidoje, radijuje, televizijoje, kitose visuomenės informavimo priemonėse, vienaip ar kitaip nušviečiant tam tikrą suėmimo taikymo atvejį, todėl vienareikšmiškai tik teismų praktika galėtų būti tas objektyvus kriterijus, kuris leistų vertinti, kiek pagrįstai suėmimas taikomas mūsų šalyje.

Suėmimas neišvengiamai suvaržo suimtojo teises, numatytas Konstitucijos 20 str. 2 d., BPK 44 str. 1 d. ir EŽTK 5 str. nuostatose, tačiau, netaikant griežčiausios kardomosios priemonės, be teisių suvaržymo neįmanoma pasiekti BPK 119 str. įtvirtintų tikslų – netrukdomą bylos nagrinėjimą teisme ir nuosprendžio įvykdymą. EŽTT ne kartą yra nurodęs, jog besitęsiantis suėmimas gali būti pateisinamas tada, kai yra konkrečių požymių, kad to iš tikrųjų reikalauja viešasis interesas, kuris, nepaisant nekaltumo prezumpcijos, turi prioritetą prieš asmens laisvės gerbimo taisyklę.

EŽTT savo praktikoje yra aiškiai nurodęs, kad nutartyse dėl suėmimo išdėstyti argumentai negali būti „bendri ir abstraktūs“⁵⁹. Skiriant kardomąją priemonę suėmimą ar tęsiant jos terminą, pusiausvyra tarp galimai padarytų nusikalstamų veikų sunkumo ir griežčiausios kardomosios priemonės – suėmimo – taikymo visada turi būti išlaikyta⁶⁰.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės Žinios*, 1992, nr. 33-1014.

⁵⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas 2003 m. liepos 24 d. sprendimas byloje *Smirnova prieš Rusiją*.

⁶⁰ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. kovo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-256-497/2016.

2.1. SUĖMIMO TAIKYMO SĄLYGOS

Šiame skyriuje darbo autorė atskleis kardomosios priemonės suėmimo taikymo sąlygas, kurios yra dvi, o būtent, kad *suėmimas gali būti skiriamas tik tais atvejais, kai švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis negalima pasiekti LR BPK 119 straipsnyje numatytų tikslų* ir antroji skyrimo sąlyga yra, kad *suėmimas gali būti skiriamas tik tiriant ir nagrinėjant bylas dėl nusikaltimų, už kuriuos baudžiamasis įstatymas numato griežtesnę negu 1 metų laisvės atėmimo bausmę*. Būtina pastebėti, kad šios dvi sąlygos yra būtinos norint paskirti asmeniui pačią griežčiausią kardomąją priemonę.

Antai Lietuvos apeliacinis teismas vienoje iš savo nutarčių pažymėjo, „kad skiriant kardomąją priemonę - suėmimą turi būti bent vienas iš suėmimo skyrimo arba jo pratęsimo pagrindų bei sąlygos, numatytos BPK 122 straipsnio 7 ir 8 dalyse (sankcija už nusikalstamą veiką ne mažiau negu vieneri metai laisvės atėmimo ir švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis negalimumas pasiekti BPK 119 straipsnio tikslų)⁶¹“. Aptariant pirmą būtiną suėmimo skyrimo ar pratęsimo sąlygą, būtina išsiaiškinti kokie gi yra tikslai, numatyti LR BPK 119 str. „Kardomosios priemonės gali būti skiriamos siekiant užtikrinti įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo dalyvavimą procese, netrukdomą ikiteisminį tyrimą, bylos nagrinėjimą teisme ir nuosprendžio įvykdymą, taip pat siekiant užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms⁶²“.

Švelnesnės už suėmimą kardomosios priemonės yra:

- intensyvi priežiūra;
- namų areštas;
- įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo;
- užstatas;
- dokumentų paėmimas;
- įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje;
- rašytinis pasižadėjimas neišvykti;
- karinio dalinio, kuriame tarnauja karys, vadovybės stebėjimas;
- nepilnamečiui – atidavimas tėvams, rūpintojams arba kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, prižiūrėti.

⁶¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. liepos 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-215/2011.

⁶² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 119 straipsnis. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-11341, straipsnio redakcija įsigaliojo nuo 2003-05-01.

Kai aukščiau išvardytomis kardomosiomis priemonėmis negalima pasiekti baudžiamojo proceso tikslų, tuomet yra asmeniui skiriama pati griežčiausia kardomoji priemonė suėmimas.

Lietuvos apeliacinis teismas nutartyje konstatavo, „kad sąlygos pratęsti kaltinamajam S. V. kardomosios priemonės – suėmimo terminą šioje byloje yra, nes yra kaltinamas padaręs nusikalstamas veikas, už kurias baudžiamasis įstatymas numato labai griežtas laisvės atėmimo bausmes, o būtent kaltinamas nesunkių, apysunkių, sunkių ir labai sunkių nusikaltimų padarymu. Baudžiamasis įstatymas numato tik ilgalaikes laisvės atėmimo bausmes už šiuos nusikaltimus (taip pat ir laisvės atėmimą iki gyvos galvos) ir, kad kitomis kardomosiomis priemonėmis nebus galima užtikrinti kaltinamojo dalyvavimą teisminiame procese, bei užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms⁶³“. Šiuo atveju teismas tęsė suėmimo terminą vadovaujantis tik gresiančios bausmės griežtumu.

Lietuvos apeliacinis teismas taip pat yra pasisakęs dėl skundžiamos nutarties, „kad sąlygos pratęsti įtariamajam A. B. kardomosios priemonės – suėmimo terminą šioje byloje yra, nes jis yra įtariamasis padaręs nusikalstamas veikas, už kurias baudžiamasis įstatymas numato griežtą laisvės atėmimo bausmę, o būtent. A. B. pagal Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 129 str. 2 d. 9 p. įtariamasis tuo, kad veikdamas bendrininkų grupėje su M. L. iš savanaudiškų paskatų – turėdamas tikslą pagrobtį svetimą, nukentėjusiajai I. A. K. priklausanti turtą, tyčia nužudė I. A. K., po ko iš pastarosios pagrobė mobiliojo ryšio telefoną „Samsung“, planšetinį kompiuterį „LG“ ir piniginę su joje buvusiomis nuolaidų ir banko kortelėmis, ir, kad švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis nebus galimybės pasiekti BPK 119 straipsnyje numatytų tikslų. Įvertinusi nustatytas aplinkybes teisėjų kolegija daro išvadą, kad Vilniaus apygardos teismas, pratęsdamas įtariamajam A. B. paskirtos kardomosios priemonės – suėmimo terminą, nei BPK nuostatų, nei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatų, numatančių, jog niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais bei pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas, nepažeidė. Šiuo metu pačios griežčiausios kardomosios priemonės – suėmimo taikymas neprieštarauja proporcingumo, teisėtumo principams⁶⁴“. Šiuo atveju autorės nuomone suėmimo terminas buvo pratęstas pagrįstai, nes iš aptartos situacijos matyti, kad nusikaltimas padarytas bendrininkų grupėje atimant žmogui gyvybę iš savanaudiškų paskatų, o tai rodo įtariamųjų didesnę pavojingumą, antisuomeninį elgesį. „Būtent BPK 119 str. tikslų pasiekimo galimybė tiesiogiai įtakoja kardomųjų priemonių

⁶³ Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. gegužės 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-171-396/2016.

⁶⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. gegužės 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-158-307/2016.

diferencijavimą. Esant faktinių aplinkybių visumai, bylojančiai apie itin pavojingų nusikalstamų veikų realizavimą, kyla pateisinama grėsmė, kad švelnesnėmis poveikio priemonėmis BPK numatyti tikslai nebus pasiekti. Todėl, vadovaujantis proporcingumo principu, pripažintina, kad suėmimo taikymas yra laikomas pateisinamu tuo atveju, kai objektyvioje tikrovėje vykdomi patys pavojingiausi ir labiausiai baudžiamojo įstatymo saugomas vertybės pažeidžiantys nusikaltimai⁶⁵.

Antroji būtina suėmimo skyrimo ir tęsimo sąlyga didesnių problemų nekelia. Teisėsaugos subjektai taiko pačią griežčiausią kardomąją priemonę tik už tas nusikalstamas veikas, už kurias sankcija yra didesnė negu vienerių metų laisvės atėmimas.

Vilniaus apygardos prokuratūra perduodant bylą į teismą D. S. nutarimu skyrė kardomąją priemonę namų areštą, nors D.S. buvo kaltinamas vienu iš sunkiausių nusikaltimų, o būtent nužudymu. D.S. per visą ikiteisminį tyrimą ir bylos nagrinėjimo metu griežtai laikėsi paskirto namų arešto, įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu D.S. buvo skirta 7 metų laisvės atėmimo bausmė. Tenka pažymėti, kad D.S. praeityje neteistas, bet yra nedirbantis, neturi legalaus pragyvenimo šaltinio, nėra vedęs, tačiau turi nuolatinę gyventąją vietą, vidurinio išsilavinimo. Pritartina prokuratūros ir teismo nuomonei, kad šiuo atveju namų areštu buvo pasiekti tikslai numatyti LR BPK 119 str.⁶⁶. Tuo tarpu kitoje baudžiamojoje byloje D. T. taip pat buvo kaltinamas žmogaus gyvybės atėmimu, tačiau nuo pat ikiteisminio tyrimo pradžios jam buvo paskirtas suėmimas, teismas baudžiamąją bylą išnagrinėjo tęsiant D.T. suėmimo terminus. Atkreiptinas dėmesys, kad D.T. šiuo atveju dirbo, turėjo gyvenamąją vietą, praeityje neteistas, tačiau jis buvo suimtas metus laiko iki nuosprendžio įsiteisėjimo dienos⁶⁷. Darbo autorės nuomone griežčiausios kardomosios priemonės taikymą antruoju atveju lėmė ta aplinkybė, kad nužudytoji buvo rasta po įvykusio gaisro, tačiau šis faktas nebuvo inkriminuotas įtariamajam, tuo tarpu pirmu atveju, skiriant kardomąją priemonę namų areštą, nukentėjusysis A. Z. mirė po mėnesio nuo suduoto smūgio, atsiradus komplikacijoms, ką rodo paties nusikaltimo mažesnę pavojingumą. Nes pirmuoju atveju buvo suduotas smūgis kumščiu į galvos sritį, antruoju atveju peiliu durta į krūtinės ląstą ir nukentėjusioji gaisro metu kvėpavo.

⁶⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. rugpjūčio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-275-398/2016.

⁶⁶ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. vasario 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-88-209/2016.

⁶⁷ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. kovo 31 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-180-209/2016.

Pats pagrindinis baudžiamojo proceso tikslas – greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamą veiką ir tinkamai nubausti kaltą asmenį. Būtent tai turėtų būti svarbiausia vertinant proporcingumo principo kontekste, būtų priimamas sprendimas, ar suimti konkretų asmenį konkrečioje byloje. Suėmimas turėtų būti išimtis, kai visos švelnesnės priemonės yra netinkamos tikslams pasiekti. Tiek baudžiamojo proceso kodeksas, tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika numato tik išimtinį suėmimo naudojimą, nes jis prilygsta laisvės atėmimo bausmei, kuri gali būti pritaikyta tik tuo atveju, kai asmuo yra pripažįstamas kaltu. Įstatymo reglamentuotų ir viena iš baudžiamojo proceso tikslams pasiekti būtinų asmens teises ir laisves ribojančių priemonių pripažinta kardomoji priemonė yra suėmimas. Antai BPK 121 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta imperatyviai itin griežta taikymo procedūra, kad suėmimo skyrimas bei jo pratęsimas yra galimas tik ikiteisminio tyrimo teisėjui ar teismui priimant procesinį sprendimą – nutartį. Suimtojo judėjimo laisvės suvaržymas galimas tuomet, kai sprendimą dėl to priima tas subjektas, kurio pagrindinė funkcija nepasižymi tiesioginiu bylos suinteresuotumu, o yra siejama su teisingumo vykdymu⁶⁸. Suėmimo taikymo išskirtinumas yra taipogi atskleistas BPK 121 str. 3 d. Įstatymo leidejas pažymi, kad tuo pat metu gali būti skiriamos kelios švelnesnės už suėmimą kardomosios priemonės. Prokuroras, sprenddamas dėl įtariamojo ar kaltinamojo teisių bei laisvių apribojimo masto, taip pat šią poziciją patvirtinantis teismas, privalo įvertinti kitų BPK egzistuojančių kardomųjų priemonių taikymo efektyvumą ir pagrįstumą.

Darbo autorė atkreipia dėmesį, kad jeigu įstatyme numatyti tikslai gali būti pasiekti skiriant kelias švelnesnes nei suėmimas kardomasias priemones, prioritetas privalo būti suteiktas būtent joms. Tik kai jokiais kitokiomis asmens teises ir laisves varžančiomis priemonėmis negali būti pasiekti keliama tikslai, numatyti suėmimo skyrimo ir pratęsimo sąlygose, suėmimo skyrimas laikomas pagrįstu. Antroji būtina sąlyga, kad būtų taikytinas suėmimas, yra griežtesnė negu vieneri metai laisvės atėmimo bausmė už padarytą nusikaltimą. Darbo autorės nuomone prieita prie išvados, kad suėmimo išskirtinumą pabrėžia ne tik sprendimą dėl pastarojo skyrimo ar pratęsimo kompetentingo subjekto statusas, bet ir jo santykis su kitomis kardomosiomis priemonėmis.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros „Europos Žmogaus Teisių Teismo bei Lietuvos teismų praktikos apibendrinimas – Suėmimo skyrimo ir pratęsimo teisėtumą ir pagrįstumą patvirtinančios aplinkybės organizuoto nusikalstamumo byloje, 2015 m. gruodžio 22 d., Nr. 17.9-4377, Vilnius.

2.2. SUĖMIMO SKYRIMO PAGRINDAI

Šiame poskyryje darbo autorė analizuos kardomosios priemonės suėmimo skyrimo pagrindus, kurie yra keturi, t.y.⁶⁹:

- pagrįstas manymas, kad asmuo bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo;

- pagrįstas manymas, kad asmuo trukdys procesui;

- pagrįstas manymas, kad asmuo darys naujus nusikaltimus, o būtent naujus labai sunkius, sunkius, apysunkius, numatytus LR BK 178 str. 2 d., 180 str. 1 d., 181 str. 1 d., 187 str. 2 d., arba jeigu būdamas laisvėje įtariamas grasinimu ar pasikėsiniu padaryti nusikaltimą;

- prašymas išduoti užsienio valstybei arba perduoti Tarptautiniam baudžiamajam teismui arba pagal Europos arešto orderį, taip pat užsienio valstybės prašymas laikinai sulaikyti ieškomą asmenį, kol bus atsiųstas prašymas dėl asmens ekstradicijos ar Europos arešto orderis.

Suėmimo skyrimui būtinos aukščiau aptartos dvi sąlygos, tačiau pakanka vieno iš išvardintų pagrindų, kad griežčiausia kardomoji priemonė būtų paskirta, arba jos terminas tęsiamas. Baigiamajame darbe bus nagrinėjami pirmi trys suėmimo pagrindai, nes ketvirto pagrindo skyrimo būtinumą lemia Lietuvos ir užsienių valstybių susitarimai, išdavimo pagrindai ir sąlygos, o tai nėra šio darbo dalykas.

2.2.1. BĖGS (SLĖPSIS) NUO IKITEISMINIO TYRIMO PAREIGŪNŲ, PROKURORO AR TEISMO

Pirmasis pagrindas nurodytas BPK 122 str. 1 d. 1 p. ypač dažnai konstatuojamas teismų nutartyse. Galimai padarytos nusikalstamos veikos sunkumas įrašytas kaip pirmasis pagrindas, į kurį reikia atsižvelgti sprendžiant kardomosios priemonės skyrimo klausimą. Kuo padaryta sunkesnė nusikalstama veika, tuo labiau tikėtina, kad siekiant BPK 119 str. nurodytų tikslų įtariamajam turėtų būti taikoma griežta kardomoji priemonė. Laikoma, „kad procesinių tikslų siekiama, jeigu kardomosiomis priemonėmis norima

⁶⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 122 straipsnis. *Valstybės žinios*, 2002, 37-1341.

garantuoti, kad įtariamasis nepasislėps nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų prokuroro ar teismo ir tokiu būdu nesutrukdys ikiteisminio tyrimo sėkmei ir baudžiamosios bylos nagrinėjimui teisme bei nuosprendžio įvykdymui ir šios priemonės taikomos siekiant atimti įtariamajam galimybę neteisėtomis priemonėmis ir būdais trukdyti tyrimui ir bylos nagrinėjimo eigai, o taip pat jomis siekiama užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms padaryti⁷⁰. Teismų praktikoje laikomasi nuomonės, kad nusikaltimo sunkumas ir įstatymo sankcijoje numatyta griežta laisvės atėmimo bausmė priskiriama BPK 122 straipsnio 2 dalyje vartojamai „kitų aplinkybių“ sąvokai. Jei remiantis minėta aplinkybe galima padaryti išvadą, kad asmuo bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo, tai tada jos gali pakakti tam asmeniui skirti arba pratęsti suėmimą BPK 122 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatytu pagrindu.

„E. G. kaltinamas padaręs 5 nusikaltimus, iš kurių – ir labai sunkų nusikaltimą, numatytą Lietuvos Respublikos BK 260 straipsnio 3 dalyje. Todėl, jei jo kaltė būtų įrodyta, jam grėstų griežta laisvės atėmimo bausmė. Tačiau gresianti griežta laisvės atėmimo bausmė nėra absoliuti sąlyga taikyti griežčiausią kardomąją priemonę, tačiau jos pakanka pagrįstam manymui, kad kaltinamasis bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo⁷¹“.

Kitoje byloje teismas nurodė, „kad tvirti Dž. G. socialiniai ryšiai nėra paneigti, prokuroras nepateikė konkrečių patikimų duomenų dėl įtariamąsios ryšių užsienyje ar veiksmų, kurių įtarioji ėmėsi siekdama pabėgti ar kitaip pakenkti ikiteisminiam tyrimui. BPK 122 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad kai pagrįstai manoma, kad įtariamasis bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo, suėmimas gali būti paskirtas atsižvelgiant į įtariojo šeimines padėtį, nuolatinę gyvenamąją vietą, darbo santykius, sveikatos būklę, ankstesnę teistumą, ryšius užsienyje ir kitas aplinkybes. Iš teismui pateiktos medžiagos nustatyta, kad nutartyje į šias aplinkybes atsižvelgta visapusiškai ir padaryta pagrįsta išvada, kad šiame ikiteisminiame tyrime nustatytos aplinkybės nepatvirtina, jog Dž. G. bėgs (slėpsis) nuo teisėsaugos, tokiu būdu trukdys procesui⁷²“.

„K. B. įtariamasis dviejų labai sunkių nusikaltimų padarymu, už kurių padarymą baudžiamasis įstatymas numato griežtas ilgalaikes laisvės atėmimo bausmes, o už BK 249 straipsnio 2 dalyje numatytą nusikaltimą ir laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos. Iš teismui pateiktos ikiteisminio tyrimo medžiagos matyti, kad K. B. yra deklaravęs nuolatinę gyvenamąją vietą jo tėvams priklausančiame bute, yra vedęs, turi mažametį

⁷⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras, I dalis, Vilnius, 2003 m.

⁷¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. liepos 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-310/2013.

⁷² Vilniaus apygardos teismo 2016 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.9-11351.

vaiką, tačiau įtariamojo sutuoktinė yra užsienio valstybės pilietė, kuri su mažamečiu vaiku gyvena Kazachstano Respublikoje. Įtariamasis iki sulaikymo Lietuvoje nedirbo, legalaus pragyvenimo šaltinio neturėjo, anksčiau teistas du kartus. Šios aplinkybės rodo, kad įtariamasis turi stiprių socialinių ryšių užsienyje ir nėra susaistytas tvirtais socialiniais ryšiais su Lietuvos Respublika. Be to, iš bylos medžiagos matyti, kad K. B. buvo pasislėpęs nuo ikiteisminio tyrimo, todėl prokuroro nutarimu buvo paskelbta jo paieška⁷³. Siekiant sklandaus ikiteisminio tyrimo pritarina teismo nuomonei pratęsti suėmimą maksimaliam terminui.

Tačiau EŽTT atkreipė dėmesį, kad suėmimo skyrimas nurodant galimai padarytos veikos sunkumą kaip vienintelę priežastį prieštarauja EŽTT nustatytiems principams, nes suėmimo skyrimo negalima pagrįsti galimos bausmės griežtumu⁷⁴.

LR BPK 139 str. 1 d. nurodyta, kad paskirta kardomoji priemonė pakeičiama griežtesne, kai to reikalauja bylos aplinkybės. Lietuvos Respublikos BPK 247 straipsnyje numatyta teismo teisė neatvykusiam į teisiamąjį posėdį kaltinamajam paskirtą kardomąją priemonę pakeisti griežtesne. Minėto straipsnio nuostatos taikytinos tais atvejais, kai byloje nėra nustatyta kaltinamojo neatvykimą pateisinančių priežasčių. „Pažymėtina tai, jog tais atvejais, jei kaltinamasis ir pažeidinėtu jam paskirtas kardomasias priemones, pati griežčiausia kardomoji priemonė – suėmimas skirtina išnaudojus visas įmanomas galimybes taikyti švelnesnes priemones. Jei teismas prieitų išvados, kad kaltinamasis piktybiškai pažeidžia nustatytas sąlygas, turėtų svarstyti įmanomas galimybes taikyti griežtesnes kardomasias priemones, pvz. namų areštą arba net kelias jų iškart (BPK 121 straipsnio 3 dalis). Tik išnaudojus šią galimybę ir nustatčius, kad kaltinamasis pažeidžia griežtesnės kardomosios priemonės sąlygas būtų galima spręsti dėl griežčiausios kardomosios priemonės – suėmimo taikymo. Priešingu atveju, gali būti pažeistas proporcingumo principas, o taikoma griežčiausia kardomoji priemonė – suėmimas neatitiktų EŽTK reikalavimų⁷⁵“.

„Kitų aplinkybių“ kategorijos turinys yra vertinamas kaip fakultatyvusis suėmimo skyrimo įtakojantis veiksnys, skirtinam suėmimui turintis reikšmės tik tuo atveju, kai šį pagrindą nulemia ir kiti BK 122 straipsnio 2 dalyje numatyti kriterijai. Tikimybė, kad suimtas bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo privalo būti vertinama visų – tiek BPK 122 straipsnio 2 dalyje, tiek byloje nustatytų faktinių aplinkybių apimtyje, pirmenybės neteikiant nei vienai iš jų. „Pagrįstą manymą, kad

⁷³ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. lapkričio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. KP-33-209/2016.

⁷⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas byloje Cabala prieš Lenkiją, paraiškos Nr. 23042/02, 31 pastraipa.

⁷⁵ Vilniaus apygardos teismo 2014 m. gegužės 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1K-247-166/2014. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. vasario 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-260/2013.

įtariamasis bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo patvirtinti gali tai, kad asmens nesieja jokie tvirti socialiniai ryšiai nusikalstamos veikos padarymo vietoje ar valstybėje, nustatomi tamprūs ir palaikomi ryšiai su užsienio valstybės gyvenančiais asmenimis, nuolatinio darbo neturėjimo aplinkybė, nuolatinės gyvenamosios vietos neturėjimas arba gyvenimas ne deklaruotoje ar kaip nors kitaip nesietinoje su asmeniu gyvenamojoje vietoje, neigiama asmens charakteristika, o taip pat ir inkriminuotų nusikalstamų veikų pobūdis bei grėšiančių bausmių griežtumas⁷⁶.

Teismas pratęsė suėmimo terminą maksimaliam 3 mėnesių laikotarpiui, nes konstatavo, „kad iš teismui pateiktos ikiteisminio tyrimo medžiagos matyti, kad įtariamasis Nigerijos Federacinės Respublikos pilietis. Pažymėtina, kad Lietuvos valstybė nėra sudariusi su Nigerijos Federacine Respublika tarptautinės sutarties dėl bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose. Įtariamasis turi ryšių užsienyje, todėl, būnant jam laisvėje ir išvykus iš Lietuvos, tai apsunkintų ar padarytų faktiškai neįmanomą tolimesnį jo baudžiamąjį persekiojimą. Įtariamasis iki suėmimo turėjo leidimą laikinai gyventi Lietuvoje, tačiau Imigracijos skyrius priėmė sprendimą panaikinti T. S. A. leidimą laikinai gyventi, t.y. šiuo metu jis neturi teisėto pagrindo gyventi ar būti Lietuvos Respublikoje, savo vardu turto ar piniginių lėšų neturi, iki suėmimo nedirbo, mokėsi, šeimos neturi, turi ryšių užsienio valstybėse, t.y. Lietuvoje nesusaistytas jokiais ekonominiais ir socialiniais ryšiais⁷⁷. Kitoje nutartyje Vilniaus apygardos teismas taip pat tęsė suėmimo terminą. „Nors A. V. turi nuolatinę gyvenamąją vietą, turi vaikų, tačiau šios aplinkybės nepašalina nurodyto pagrindo skirti jam griežčiausią kardomąją priemonę – suėmimą. Pasislėpimo tikimybę sustiprina ir ta aplinkybė, jog bylos duomenimis, įtariamasis A. V. nėra saistomas tvirtais socialiniais ryšiais Lietuvoje, išsituokęs, iki sulaikymo nedirbo ir neturėjo jokio kito legalaus pragyvenimo šaltinio Lietuvos Respublikoje, jis buvo išvykęs dirbti į Jungtinę Karalystę, Anglijoje gyveno 5 metus, kas rodo, jog A. V. turi ryšių užsienyje. Be to, A. V. anksčiau buvo teistas ne tik Lietuvoje, bet ir užsienio valstybėje - Vokietijoje. Pažymėtina ir tai, kad įtariamajam taikoma griežčiausia kardomoji priemonė – suėmimas neginčytinai varžo įtariamojo teises bei laisves, tačiau, įvertinus jos trukmę, nusikaltimų, kuriais įtiriamas A. V. pobūdį, sunkumą, padarymo aplinkybes, sprendina, kad įtariamojo teisių bei laisvių suvaržymas neprieštarauja proporcingumo principui ir toks suimtojo teisių suvaržymas šiuo metu yra

⁷⁶ Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros „Europos Žmogaus Teisių Teismo bei Lietuvos teismų praktikos apibendrinimas – Suėmimo skyrimo ir pratęsimo teisėtumą ir pagrįstumą patvirtinančios aplinkybės organizuoto nusikalstamumo bylose, 2015 m. gruodžio 22 d., Nr. 17.9-4377, Vilnius.

⁷⁷ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. rugpjūčio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.7-11071-626/2016.

pateisinamas⁷⁸. Darbo autorė pritaria abiem aukščiau aptartiems teismų sprendimams, nes įvertinus pateiktas faktines bylos aplinkybes, šiais atvejais, šiose proceso stadijose, suėmimo pratęsimas yra neišvengiamas.

Skiriant suėmimą ar tęsiant jo terminą taip pat būtina atkreipti teismui dėmesį ir į asmens elgesį sulaikymo metu, gal būt asmuo bandė išvengti sulaikymo arba pabėgti iš įvykio vietos, ar yra besislapstančių bendrininkų ir kokią tai įtaką gali turėti suimtajam, nepaskyrus pačios griežčiausios kardamosios priemonės suėmimo. Reikėtų paminėti 2015 metų pabaigoje Lietuvoje neigiamai nuskambėjusį atvejį, kai vežamas į policijos komisariatą sulaikytas asmuo I. M. pašalinino iš pareigūnų tarnybinio automobilio su tarnybiniu ginklu ir buvo surastas praėjus kelioms valandoms po įvykio. Vilniaus miesto apylinkės teismas nagrinėdamas prokuroro prašymą skirti įtariamajam pačią griežčiausią kardomąją priemonę tenkino šį pareiškimą ir skyrė suėmimo terminą įtariamajam maksimaliam terminui, motyvuodamas tuo, kad egzistuoja realus manymas, kad būdamas laisvėje I.M. gali bėgti (slėptis) nuo ikiteisminio tyrimo, pareigūnų ar teismo, gali daryti naujas nusikalstamas veikas, nes praeityje administracine tvarka baustas 126 kartus, teistas 15 kartų⁷⁹. Šiai teismo nuomonei darbo autorė taip pat pritaria, nes neigiama įtariamojo charakteristika, ankstesni teistumai, baustumai rodo, kad įtariamasis šiuo atveju linkęs nusikalsti, gali bėgti (slėptis) nuo prokuroro bei teismo.

Tuo tarpu kitoje nutartyje teismas pasisako, kad „kaltinamąjį būtina paleisti iš suėmimo, kadangi R.B. iki sulaikymo dirbo UAB „L“, vertėsi individualia veikla pagal verslo liudijimą, nors anksčiau buvo teistas, tačiau teistumas išnykęs. Šie duomenys leidžia daryti išvadą, kad R. B. yra susaistytas Lietuvoje tvirtais socialiniais ryšiais, todėl neturi motyvų bėgti (slėptis) nuo proceso⁸⁰. Tokį sprendimą neskundžiama nutartimi priėmė aukštesnės instancijos teismas, kai tuo tarpu žemesnės instancijos teismas buvo priešingos nuomonės ir nurodytas aplinkybes vertino kaip nepakankamas netęsti suėmimo termino.

Vilniaus apygardos teismo teisėja konstatavo, kad „kaltinamasis T. G. nevedęs, nors dirba, tačiau mėnesinės pajamos nėra didelės, be to, kaip nurodė pats ikiteisminio tyrimo pareigūnui, gyvena iš pajamų, kurias uždirbo Anglijoje. Šios aplinkybės duoda pagrindą manyti, kad kaltinamojo T. G. socialiniai ryšiai yra silpni, todėl suėmimo

⁷⁸ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.7-5581-626/2016.

⁷⁹ Vilniaus miesto apylinkės teismo 2015 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 01-1-63945-15.

⁸⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gruodžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-265-197/2015.

terminas pratęstinas⁸¹“. Šiuo atveju manytina, kad teismas formaliai pasižiūrėjo į situaciją, nes prieš tai aptartoje situacijoje Lietuvos apeliacinis teismas padarė kitokią išvadą vertinant tas pačias aplinkybes.

Tuo pačiu, net ir teigiamai suimtąjį apibūdinančios aplinkybės negali būti besąlygiškai vertinamos kaip BPK 122 str. numatytos kardamosios priemonės paskyrimą ribojančios. Antai santuokos faktas, turimi išlaikytiniai ir nuolatinė gyvenamoji vieta, galimybė įsidarbinti, pareiga rūpintis artimaisiais, kuriems reikalinga pagalba dėl jų sveikatos būklės, taip pat gera darbdavių charakteristika, nors ir teigiamai apibūdina įtariamąjį ar kaltinamąjį, tačiau šios kardamosios priemonės taikymo būtinumo nepaneigia. Kaip pavyzdį galima pateikti Lietuvos apeliacinio teismo nutartį, kurioje teisėjų kolegija pažymi, „kad kaltinamasis jau ilgą laiką tarpą jokio įstatymo pažeidimo nepadarė, yra saistomas tvirtais socialiniais ryšiais, turi nuolatinę gyvenamąją vietą, vedęs, turi keturis mažamečius vaikus, kuriais iki suėmimo rūpinosi, buvo registruotas darbo biržoje, šiuo metu taip pat turi realią galimybę įsidarbinti, tačiau šios aplinkybės nepaneigia pirmosios instancijos teismo paskirtų suėmimo pagrindų bei negali būti pakankamas pagrindas griežčiausiai kardomajai priemonei panaikinti⁸²“. Tą patį teismas konstatavo ir kitoje nutartyje, „kad įtariamąjį R. K. Lietuvoje saisto pakankamai tvirti socialiniai ryšiai, šeima, pareigos ir nuosavybė ne vienoje įmonėje, o tai, nors ir savaime nepaneigia, tačiau mažina apylinkės teismo išvelgtą įtariamojo pasislėpimo užsienyje riziką, tačiau paliko jam paskirtą 20 dienų terminą⁸³“.

Sutiktina su Vilniaus apygardos teismo teisėjo nuomone, „kad suėmimas A. T. šiuo pagrindu taikytas ne tik dėl gresiančios griežtos laisvės atėmimo bausmės, taigi nepaneigiama kaltinamojo skunde minima Europos Žmogaus Teisių Teismo pozicija dėl būtinybės atsižvelgti ir į kitus svarbius šiame kontekste faktorius, ne tik absoliutinti gresiančią bausmę. Atsižvelgtina ir į tai, kad kaltinamasis niekur nedirba, nesimoko, neturi legalaus pragyvenimo šaltinio, neturi stiprių socialinių, ekonominių ryšių, anksčiau net kelis kartus buvo paskelbta paieška, t.y. asmuo jau yra slėpęsis nuo teisėsaugos institucijų, kai buvo įtariamasis ir kaltinamasis nusikalstamų veikų padarymu. Be to, asmuo praeityje yra teistas dėl užsienyje (Jungtinėje Karalystėje) padarytų nusikalstamų veikų, viena kurių - taip pat turtinio pobūdžio⁸⁴“. Šiuo atveju darbo autorės nuomone, BPK 119 str. numatytų tikslų negalima bus pasiekti taikant švelnesnes kardomasias priemones. Būtina paminėti Vilniaus apygardos teismo nutartį, kuria S. L. 15000 (penkiolikos

⁸¹ Vilniaus apygardos teismo 2015 m. gruodžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-486/2015.

⁸² Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. balandžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-95-396/2015.

⁸³ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.9-25000-1020/2016.

⁸⁴ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. balandžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.9-18550.

tūkstančių) eurų dydžio užstatas ir įpareigojimas registruotis policijos komisariate pakeisti į kardomąjį kalinimą – suėmimą. Bylos esmė yra, kad „S. L. kaltinamas veikęs bendrininkų grupėje, yra užsienio (Baltarusijos Respublikos) pilietis, deklaruotoje gyvenamojoje vietoje Vilniaus m. negyvena, turi ryšių užsienyje (Ispanijos Karalystėje, Baltarusijos Respublikoje, Latvijos Respublikoje), ir tai nėra formalūs teiginiai. Pažymėtina, kad Migracijos departamento sprendimu S.L. leidimas laikinai gyventi yra panaikintas dėl galimų grėsmių viešajai tvarkai ir nelegaliai migracijai. Teismas tokį sprendimą priėmė todėl, kad kaltinamasis ar gynėjas ne kartą teikė prašymus kardomąją priemonę pakeisti – panaikinti įpareigojimą registruotis policijos komisariate arba sumažinti registracijos periodiškumą. Prašymai išnagrinėti ir priimtos trys nutartys minėtais klausimais. Iš prašymo matyti, kad kaltinamasis gali pažeisti teismo nutartimi nustatytą įpareigojimą registruotis policijos komisariate, t. y. išsakytas aiškus ir nedviprasmiškas kaltinamojo nusiteikimas pažeisti kardomąją priemonę⁸⁵“. Minėta nutartis pakeisti kardomąją priemonę į suėmimą Lietuvos apeliacinio teismo buvo panaikinta, motyvuojant tuo, „kad žemesnės instancijos teismas netinkamai įvertino byloje esančias aplinkybes, reikšmingas keičiant švelnesnę kardomąją priemonę į griežtesnę, pažeidė BPK 123, 133, 135 ir 139 straipsnių nuostatas. Teismas turi teisę kaltinamajam paskirtą kardomąją priemonę pakeisti griežtesne, tačiau pakeisdamas taikomą kardomąją priemonę kita, privalo laikytis įstatymų leidėjų nustatytų procedūrų. Kaltinamasis S. L. nepažeidė jam paskirtų kardomųjų priemonių sąlygų, taip pat nevengė teismo, tuo pačiu darytina išvada, jog apygardos teismas kaltinamajam S. L. taikytas švelnesnes kardomasias priemones – užstatą ir įpareigojimą periodiškai registruotis policijos įstaigoje – pakeitė į pačią griežčiausią kardomąją priemonę – suėmimą, nesant tam jokio pagrįsto pagrindo, nesilaikant įstatymų leidėjo nustatytų reikalavimų⁸⁶“. Darbo autorė pritaria aukštesnės instancijos teismo nuomonei dėl suėmimo panaikinimo kaltinamajam, nes žemesnės instancijos teismo motyvai buvo formalūs, bei nepagrįsti faktiniais bylos duomenimis.

Dar vienoje nutartyje Vilniaus apygardos teismas akcentuoja, „kad kaltinamasis yra anksčiau teistas tiek Lietuvos Respublikoje, tiek užsienyje. Taip pat atsižvelgtina į aplinkybę, kad jis teistas realiomis laisvės atėmimo bausmėmis, yra išsituokęs ir nedirba, jo nesaisto stiprūs socialiniai ryšiai. Manymą, kad E. Ž. gali slėptis nuo teisėsaugos institucijų ar teismo sustiprina ir tai, kad jo galimai padarytose nusikalstamosiose veikose yra ryškus užsienio momentas – neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną į

⁸⁵ Vilniaus apygardos teismo 2015 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-381-256/2015.

⁸⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. sausio 7 d., nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-4-150/2016.

užsienio valstybes, kas leidžia teismui daryti prielaidą, kad E. Ž. gali siekti išvykti į užsienį. Atsižvelgiant į nurodytas aplinkybes, gali kilti sunkumų užtikrinant kaltinamojo dalyvavimą bylos nagrinėjime teisme. Be to kaltinamojo gynėjas prašė skirti E. Ž. kardomąją priemonę – intensyvią priežiūrą. Teismo vertinimu, ši kardomoji priemonė neužtikrins kaltinamojo dalyvavimo teismo posėdžiuose bei neišvykimo iš Lietuvos. Elektroninis stebėjimo įtaisas, visų pirma, veikia (yra veiksmingas) tik Lietuvos Respublikos teritorijoje, antra vertus, elektroninio stebėjimo įtaiso užsegimas netrukdo asmeniui išvykti už šalies ribų, o tik leidžia nustatyti jo buvimo vietą Lietuvos Respublikoje⁸⁷. Toje pačioje byloje, tik sprendžiant klausimą dėl suėmimo pratęsimo kitam kaltinamajam, teismas konstatavo, „kad kardomoji priemonė užstatas nėra pakankama užtikrinti kaltinamojo dalyvavimą teismo posėdžiuose ir neišvykimą iš Lietuvos. Akcentuotina, jog faktas, kad kaltinamojo sesuo jau yra sumokėjusi 10 000 Eur neturi reikšmės sprendžiant dėl švelnesnės kardomosios priemonės paskyrimo. Užstatas iš esmės yra finansinė garantija, kad bus pasiekti kardomosioms priemonėms keliami tikslai, tačiau šiuo atveju, apygardos teismo vertinimu, ši kardomoji priemonė būtų neproporcinga ir gali sudaryti sąlygas slapstytis nuo ikiteisminio tyrimo⁸⁸. Darbo autorės nuomone antru atveju pakaktų įnešto užstato dydžio ir intensyvios priežiūros taikymo netrukdomai išnagrinėti baudžiamąją bylą ir užtikrinti galimo apkaltinamojo nuosprendžio vykdymą.

Vienoje iš savo nutarčių Vilniaus apygardos teismo teisėjų kolegija pažymi, „kad sprendžiant dėl suėmimo termino pratęsimo nėra vertinama, ar M. R. draugė turi darbą, pajamų šaltinį, ar ne. Kardomoji priemonė – suėmimas, yra taikoma išimtinai M. R. atžvilgiu ir jo draugės pajamos ar darbas neturi reikšmės sprendžiant dėl kardomosios priemonės pratęsimo⁸⁹. Šiuo atveju teismas teisingai neatsižvelgė į įtariamojo teiginį, kad draugė turi lėšų pragyvenimui, todėl suėmimas turėtų būti netęsimas, motyvuojant tuo, kad būtent įtariamasis turi legalų pragyvenimo šaltinį.

Tarptautinio nusikalstamumo elementas, kuris ypač dažnai sutinkamas organizuoto nusikalstamumo bylose, suponuoja išvadą, kad suimtas asmuo turi pakankamas galimybes nesilaikyti švelnesnių kardomųjų priemonių nustatytų apribojimų ir nedalyvauti vykstančiame procese. Tai įtakoja nusikalstamų veikų geografija, jų mastas, organizuotumo parengtis, kuris gali apimti ir išankstinį baudžiamosios atsakomybės

⁸⁷ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. birželio 09 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-209-190/2016.

⁸⁸ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. birželio 09 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-209-190/2016.

⁸⁹ Vilniaus apygardos teismo 2015 m. lapkričio 05 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1598-190/2015.

išvengimą, slapstymąsi. „Be galo svarbi yra kratų, apžiūrų metu, sulaikymo metu paimtų objektų savalaikė apžiūra, leidžianti pastebėti ir užfiksuoti duomenis, liudijančius galimybę ir siekį slapstyti (suklastoti dokumentai, atžymos su užsienyje esančiais adresais, vardais, telefonų numeriais, toli esančių vietovių žemėlapiai, navigatoriuose suvesti adresai, neįprastai sulaikymo vietoje asmens turimos didelės pinigų sumos, kelionių bilietai, atsarginiai drabužiai)⁹⁰“.

Kitoje nutartyje teismas konstatavo, „kad bėgimo riziką sustiprina ir tai, kad ikiteisminio tyrimo medžiagoje yra duomenų, kad A. K. atžvilgiu Šveicarijos Konfederacijos Ciuricho miesto policija vykdo sukčiavimo tyrimą, t. y. asmuo yra įtariamasis nusikalstamų veikų padarymu net ne vienoje valstybėje. Teismo nuomone, įvertinus nusikalstamų veikų, kurių padarymu kaltinamas A. K. pobūdį ir sunkumą (organizuotoje grupėje, panaudojant sudėtingą ir gerai maskuotą, nusikalstamos veikos mechanizmą, siekta užvaldyti itin didelį svetimą turtą) įtariamajam paskirta kardomoji priemonė ir jos termino pratęsimas trims mėnesiams, per kurį žadama pabaigti ikiteisminį tyrimą, taigi įtariamasis nėra neapibrėžtoje padėtyje, kurioje yra tikimybė, jog ikiteisminis tyrimas truks dar ilgą laiką, yra adekvatus jo galimai padarytų nusikalstamų veikų pavojingumui⁹¹“. Šiuo atveju pritariama teismo nuomonei, nes imant duomenis aukščiau išvardintas aplinkybes, tai yra pakankami faktai tęsti suėmimo terminą A.K.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004-12-30 nutarimo Nr. 50 „Dėl teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą“ 8 p. išaiškinta, „kad nusikaltimo sunkumas ir įstatymo sankcijoje numatyta griežta laisvės atėmimo bausmė priskiriama BPK 122 str. 2 d. vartojamai „kitų aplinkybių“ sąvokai. Jei remiantis minėta aplinkybe galima daryti išvadą, kad asmuo bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo, tai tada jos gali pakakti tam asmeniui skirti arba pratęsti suėmimą BPK 122 str. 1 d. 1 p. numatytu pagrindu⁹²“. „Įtariamasis anksčiau teistas užsienio valstybėse, paieškomas Šveicarijos Konfederacijoje dėl analogiškų nusikalstamų veikų (sukčiavimų), Lietuvos Respublikos generalinėje prokuratūroje gautas prašymas dėl jo ekstradicijos, be to M.S.V. įtariamasis galimai pasikėsinęs padaryti sunkų nusikaltimą veikdamas organizuota grupe⁹³“. Pritartina šiuo

⁹⁰ Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros „Europos Žmogaus Teisių Teismo bei Lietuvos teismų praktikos apibendrinimas „Suėmimo skyrimo ir pratęsimo teisėtumą ir pagrįstumą patvirtinančios aplinkybės organizuoto nusikalstamumo byloje“, 2015 m. gruodžio 22 d., Vilnius.

⁹¹ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. liepos 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.1.7-9642.

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas dėl „Teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą apibendrinimo apžvalga Nr. 50. Teismų praktika. 2004.

⁹³ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. liepos 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.7-9641.

atveju teismo nuomonei, kad švelnesnėmis nei suėmimas kardomosiomis priemonėmis nebus pasiekti tikslai, turint omenyje, kad asmuo bus teisiamas užsienio valstybėje.

Atkreiptinas dėmesys, kad proporcingumo principo laikymasis baudžiamajame procese reiškia pareigą priimant kiekvieną sprendimą, susijusį su žmogaus teisių suvaržymu, kruopščiai tikrinti, ar toks suvaržymas nebus per griežtas, tai yra, ar tikslai, kurių siekiant buvo nuspręsta taikyti tą suvaržymo priemonę, negali būti pasiekti ir taikant švelnesnes priemones, ar rezultatas bus pakankamai reikšmingas palyginus su suvaržymais, kuriuos turės patirti asmuo, ar kardomoji priemonė savo griežtumu nepranoks gresiančios bausmės, kas neatitiktų teisingumo principo.

Vilniaus apygardos teismas baudžiamojame byloje naikina žemesnės instancijos teismo nutartį, motyvuodamas tuo, „kad tiek pagal nacionalinių, tiek tarptautinių teismų praktiką, kaltinimas sunkių ir labai sunkių nusikaltimų padarymu bei gresianti griežta laisvės atėmimo bausmė nėra absoliuti sąlyga neribotą laiką taikyti griežčiausią kardomąją priemonę, ypačingai tuo atveju, kai kitos aplinkybės neduoda pagrindo manyti, jog suimtas bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo. Teismo išvada, kad įtariamasis K. S. būdamas laisvėje, gali bėgti (slėptis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo, nėra pagrįsta bylos faktiniais duomenimis. Šiuo konkrečių atveju byloje nėra jokių faktinių duomenų, kad K. S. būtų bandęs pasislėpti nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo. Iš ikiteisminio tyrimo medžiagos matyti, kad įtariamasis turi gyvenamąją vietą, turi draugę. Be to, pripažinus K. S. kaltu pagal inkriminuotą LR BK 178 str. 3 d, yra tikimybė, kad bus taikomas LR BK 75 str. ir bausmės vykdymas atidėtas⁹⁴“. Darbo autorės nuomone, pritartina tokiai teismo padarytai išvadai, kadangi bausmės vykdymo atidėjimo institutas pradėtas itin plačiai taikyti po taisos dėl sunkių nusikaltimų.

„Iš ikiteisminio tyrimo duomenų matyti, kad tiriamo nusikalstamo susivienijimo veikla pasižymi ypatingai aukštu organizuotumo lygiu, nusikalstamo susivienijimo nariai gyvena ir veikia užsienio valstybėse, tarpusavyje palaiko nuolatinę ryšį, todėl yra pagrindas manyti, kad R. V. galimybes išvykti į užsienį ir pasislėpti nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo⁹⁵“. Manytina, kad išvardintos teismo aplinkybės

⁹⁴Vilniaus apygardos teismo 2016 m. gegužės 18 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1.9-23399-497/2016.

⁹⁵Vilniaus apygardos teismo 2016 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1.9-31802-497/2016.

turi svarų pagrindą konstatuoti, kad būtent suėmimu šiuo atveju siekiama bus tikslų numatytų baudžiamojo proceso įstatyme.

Darbo autorės nuomone, teismas pagrįstai pašalino LR BPK 122 str. 1 d. 1p. nurodytą pagrindą, nes byloje nėra jokių duomenų apie tai, jog V. B. iki sulaikymo būtų bandęs bėgti ar slėptis nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų. „V. B. turi nuolatinę gyvenamąją vietą, lanko mokyklą, jį prižiūri močiutė. Taigi įtariamasis yra susaistytas tvirtais socialiniais ryšiais. Todėl tikimybė, jog V. B. būdamas laisvėje bėgs ar slėpsis nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų ar teismo, mažai tikėtina. Todėl šis pagrindas, kuriam esant teismas V. B. paskyrė kardomąją priemonę – suėmimą – nepagrįstas⁹⁶“.

Gynėjų ar pačių suimtųjų apeliaciniai skundai dažnai argumentuojami suimto asmens socialinių ryšių susilpnėjimo tikimybe, smarkiai apribojama galimybe palaikyti nuolatinis ryšius su artimaisiais, ypač vaikais. Tačiau aukščiau paminėti patiriami apribojimai yra sąlygojami viešojo intereso, visuomenės saugumo ir kitų vertybių apsaugos reikalavimų. Pažymėtina, kad tiek BPK, tiek Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymas suimtiesiems numato plačias galimybes palaikyti santykius ir neprarasti socialinių ryšių. Lietuvos teismų praktikoje asmeniui, kuris priklauso nusikalstamam susivienijimui, paskirtas 21 mėnesių laikotarpio suėmimas buvo teismų pripažintas pagrįstu nepriklausomai nuo to, kad šis asmuo gyveno su vaiko motina, turėjo nuolatinę gyvenamąją vietą, dirbo ir turėjo legalų pragyvenimo šaltinį, į darbo komandiruotes užsienyje išvykdavo tik su teismo, kurio žinioje buvo byla, leidimu, dalyvavo visuomeninėje veikloje, buvo ypač teigiamai charakterizuojamas. Pagrįstai teismų taikytu suėmimas buvo dėl to, kad kaltinamasis buvo nevedęs, neturėjo ypač tamprinių socialinių ryšių, anksčiau teistas⁹⁷.

Kitoje byloje pagrįstas manymas dėl asmens galimybės bėgti (slėptis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo buvo grindžiamas, „kad suimtas praityje buvo teistas Vokietijos Federacinėje Respublikoje dėl nusikalstamų veikų, padarytų veikiant organizuotoje grupėje. Be kita ko, inkriminuojamas tarptautinis nusikalstamų veikų pobūdis suponavo pagrįstą nuomonę apie suimtojo tarptautinių ryšių galimybę⁹⁸“.

Iš aukščiau paminėtų teismų nutarčių galima padaryti išvadą, kad minėtas suėmimo skyrimo ar pratęsimo pagrindas yra vienas iš pagrindinių, kuriuo teismas

⁹⁶ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. kovo 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.9-5542-318/2016.

⁹⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. liepos 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-307/2013.

⁹⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. liepos 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-76-150/2015.

motyvuoja savo nutartis. Bylose dėl įvairaus pobūdžio nusikalstamų veikų jis aptinkamas dažniausiai. Būtina šiuo atveju paminėti, kad BPK 122 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatyto pagrindo taikymas negali būti grįstas selektyviais kriterijais paremtu baudžiamojame bylose nustatytų faktinių aplinkybių vertinimu. Pagrįstai ir teisėtai paskirta ar pratęsta pati griežčiausia kardomoji priemonė suėmimas bus pripažinta tik tuo atveju, jei ją nulems visuma kriterijų, apibrėžiančių tiek suimtojo, tiek veikos pavojingumą.

EŽTT laikosi nuomonės, kad kuo ilgesnį laiką asmuo laikomas suėmimo, tuo suimtojo noras bėgti ir slėptis tokiu būdu išvengiant baudžiamosios atsakomybės turi menkti, todėl, kad su kiekviena diena išbūta suėmimo, jam liks trumpesnis laikas atliekant bausmę pagal apkaltinamąjį nuosprendį. Taip pat EŽTT yra pažymėjęs, kad kardomosios priemonės užstato nustatyta tinkama suma mažina bėgimo (slėpimosi) tikimybę.

Išnagrinėjus nacionalinių teismų praktiką taikant suėmimą pagrindu, kad asmuo gali bėgti (slėptis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo, bei EŽTT sprendimus šiuo klausimu, darytina išvada, kad teismų sprendimuose nėra vienareikšmės nuomonės dėl atitinkamų aplinkybių konstatavimo kaip galimybę skirti švelnesnes kardomasias priemones nei suėmimą. Kaip antai nusikaltimo sunkumas, jo mastas, bendrininkavimo vienos iš formų buvimas, tarptautinio elemento egzistavimas, stiprių socialinių ryšių konstatavimas, pajamų šaltinio buvimas, pačio asmens charakteristika, teistumai, teismų nutartyse traktuojami skirtingai. Vienu atveju teismai šiuos duomenis vertina kaip pakankamus neskirti ar nebetęsti suėmimo, kitu atveju, minėtos aplinkybės teismų sprendimuose traktuojami kaip nepakankamai reikšmingi, motyvuojant tuo, kad visgi viešas interesas turi prioritetą prieš asmens teisių ir laisvių suvaržymą. Manytina, kad tai yra esminis trūkumas mūsų nacionalinės teisės vertinant atitinkamas aplinkybes skirtingu būdu. Nesiginčijama, kad kiekvienu kartu reikia vertinti individualiai, tačiau tam ir yra formuojama teismų praktika, kad teismai turėtų vieningą nuomonę atitinkamu klausimu, juolab, kad tas klausimas šiuo atveju yra asmens laisvė.

2.2.2. PAGRĪSTAS MANYMAS, KAD ASMUI TRUKDYS PROCESUI

Toliau darbe bus aptariamas kitas suėmimo pagrindas, o būtent pagrįstas manymas, kad asmuo trukdys procesui. EŽTK 5 straipsnyje reglamentavo itin griežtus laisvės atėmimo pagrindus. Šiuos pagrindus taip pat įtvirtino ir BPK 122 str. Kyla pagrįstų abejonių, ar jų nuostatos atitinka EŽTK, nes būtent jų pagrindu skiriami suėmimo pagrindai nėra konkrečiai apibrėžti. Atkreiptinas dėmesys, kad šie BPK

reglamentuoti pagrindai yra įtvirtinti ir nemažai Europos šalių baudžiamuosiuose įstatymuose, todėl kaskart reikia ypač atidžiai įsigilinti į nagrinėjamą atvejį.

„Būtent trukdymas byloje nustatyti objektyvią tiesą reiškia tikimybę, kad asmuo, kuriam skiriamas suėmimas, gali mėginti paveikti liudytojus, ekspertus ar kitus asmenis, taip pat sunaikinti, suklastoti ar paslėpti įrodymus ir dokumentus⁹⁹“. Poveikio nukentėjusiesiems, liudytojams ir kitiems proceso subjektams tikimybė egzistuoja, jeigu yra požymių, rodančių, kad paperkant, grasinant ar kitokiais neleistiniais būdais bandant paveikti minėtus proceso subjektus gali būti siekiama, kad būtų duodami įtariamajam ar kaltinamajam palankūs parodymai (surašomas palankus ekspertizės aktas) ar susilaikoma nuo nepalankių parodymų davimo¹⁰⁰. Būtent daiktų ar dokumentų, turinčių reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti teisme, sunaikinimo, paslėpimo ar klastojimo tikimybė esti tuomet, kai teisėsaugos institucijų pareigūnams nėra pavykę atrasti ar paimiti visų reikšmingų bylai daiktų, dokumentų ir kai yra pagrįstas pagrindas manyti, iš kurių gali būti gauta suimtajam nepalanki informacija, nepatektų į bylos medžiagą.

Aukštesnysis teismas konstatuoja, „kad vien tai, kad įtariamasis yra agresyvaus būdo ir jo atžvilgiu yra atliekami kiti ikiteisminiai tyrimai dėl nesunkių nusikaltimų padarymo, šiuo atveju nesuteikia pakankamo pagrindo manyti, kad I. P. būdamas laisvėje trukdys procesui paveikdamas kitus proceso dalyvius. Nors skundžiamoje nutartyje teismas nurodo, kad įtariamasis gali daryti poveikį nukentėjusiajai ir liudytojais siekdamas, kad jos pakeistų parodymus, šios nutarties nagrinėjimo metu jau buvo apklaustos liudytojos S. Č., N. M. Akivaizdu, kad liudytojų parodymai yra fiksuoti BPK nustatyta tvarka ir nėra aišku, kokių būdu įtariamasis galėtų paveikti minėtas liudytojas. Skundą išnagrinėjęs teismas nutarė atsisakyti skirti įtariamajam I. P. kardomąją priemonę – suėmimą – ir I. P. iš suėmimo nedelsiant paleisti¹⁰¹“. Darbo autorės nuomonė, teismas priėmė teisingą ir pagrįstą sprendimą šiuo atveju šalinti šį pagrindą, kaip vienintelį, skiriant asmeniui suėmimą. Kadangi nagrinėjant bylą teisme, liudytojų parodymais galima bus remtis, nes jos buvo apklaustos pas ikiteisminio tyrimo teisėją ir jie gali būti vertinami kaip įrodymai baudžiamojoje byloje.

⁹⁹ JOČIENĖ, D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje*, Vilnius, Eugrimas, 2001, p. 176.

¹⁰⁰ GODA, G., KAZLAUSKAS, M., KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*, Vilnius, 2011, psl. 229.

¹⁰¹ Panevėžio apygardos teismo 2015 m. liepos 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-379-768/2015.

Teismas atsižvelgė į tai, „kad šiuo metu nėra nustatytos visos nusikaltimo padarymo aplinkybės, byla yra didelės apimties, nusikaltimai buvo įvykdyti veikiant organizuota grupe su tarptautiniu elementu, neatmetama tikimybė, jog įtariamasis D. G. gali trukdyti procesui. Iš užfiksuoto pokalbio pirtyje matyti, kad vieno baltarusio vairuotojo sumušimas vyko įtariamajam D. G. stebint, nesurasti ir neapklausti visi Baltarusijos piliečiai, kuriems, kaip matyti iš garso įrašo įtariamasis D. G. linkęs daryti poveikį, be to, jis planuoja važiuoti į Vokietiją bei Baltarusijos Respubliką išsiaiškinti su Baltarusijos piliečiais bei Vokietijos piliečiu, kuris saugojo jų pagrobtas prekes^{102c}. Šiuo atveju pritartina teismo nuomonei, kad suėmimas būtų tęsiamas šiuo pagrindu, siekiant byloje nustatyti objektyvią tiesą, kad būtų priimtas teisėtas, teisingas ir pagrįstas teismo procesinis sprendimas.

Panevėžio apygardos teismas jau kitoje baudžiamojoje byloje konstatuoja, vien tai, „kad ikiteisminis tyrimas yra pradinėje stadijoje ir byloje neatlikti visi būtinausi tyrimui reikšmingi procesiniai veiksmai, šiuo atveju nesuteikia pakankamo pagrindo manyti, kad D. Š., būdama laisvėje, trukdys procesui, paveikdama kitus proceso dalyvius. Nors skundžiamoje nutartyje teismas nurodo, kad įtariamoji gali daryti poveikį pavaldiems asmenims, tačiau kokiems nėra aišku, o be to, šios nutarties nagrinėjimo metu liudytojais buvo apklausti įtarime nurodyti A. G., A. G., G. D., P. P., D. M., T. G., S. G. ir kiti liudytojai, o taip pat ir šiuo metu intensyviai atliekamos kitų asmenų apklausos. Akivaizdu, jog visiškai pagrįstas skundo argumentas, kad liudytojų parodymai yra fiksuoti BPK nustatyta tvarka ir nėra aišku, koku būdu įtariamoji galėtų paveikti minėtus liudytojus, o ta aplinkybė, jog ikiteisminio tyrimo metu apklausama ir planuojama apklausti ir kitus asmenis, nesuponuoja manymo, kad D. Š. juos paveiks, o be to, planuojamo tyrimo apimtis negali sunkinti įtariamojo teisinės padėties^{103c}. Pritartina iš šiai teismo išsakytai nuomonei, nes minėtam suėmimo pagrindui konstatuoti, byloje turi būti pateikta duomenų, kurie patvirtintų prokuratūros prielaidas, kad įtariamoji kažkoku būdu bandė ar žada trukdyti procesui, šiuo atveju veikiant asmenis jiems duodant parodymus byloje.

Tuo tarpu kitoje byloje aukštesnysis teismas taip pat pažymėjo, „kad yra duomenų, jog D. K. jau yra klastojusi dokumentus, siekdama išvengti dalyvauti teisminiame procese kitoje byloje. Aukštesniojo teismo nuomone, tai leidžia pagrįstai manyti, kad ir ateityje būdama laisvėje ji gali imtis veiksmų, kuriais trukdytų

¹⁰² Panevėžio apygardos teismo 2016 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-256-497/2016.

¹⁰³ Panevėžio apygardos teismo 2014 m. rugsėjo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-826-581/2014.

procesui¹⁰⁴“. Šiuo atveju, kadangi byloje jau yra duomenys apie įtariamąsios neteisėtą veikimą, teismas pagrįstai šiuo pagrindu parinko įtariamajai pačią griežčiausią kardomąją priemonę. Vilniaus apygardos teismas konstatuoja, „kad byloje yra duomenų, kad kaltinamasis po jam inkriminuojamo nusikaltimo yra grasinęs liudytojais S. S. ir jos sutuoktiniui (liudytojos S.S. 2015 m. birželio 15 d. apklausos protokolas), jei šie papasakos policijos pareigūnams tikrąsias nusikaltimo aplinkybes. Nepaisant to, kad kaltinamasis yra pripažinęs savo kaltę dėl jam inkriminuojamo nusikaltimo, leidžia konstatuoti BPK 122 str. 1 d. 2 p. numatyto pagrindo buvimą, t.y. tai, kad įtariamasis, būdamas laisvėje gali toliau trukdyti procesui¹⁰⁵“. Darbo autorė pritaria iš šiuo atveju teismo nuomonei dėl suėmimo termino pratęsimo, siekiant netrukdomo bylos išnagrinėjimo.

Apeliacinės instancijos teismo nuomone, apylinkės teismas pagrįstai konstatavo ir šį suėmimo pagrindą. Iš bylos medžiagos matyti, „kad šiuo metu ikiteisminiame tyrime nesulaikyti visi sunkią nusikalstamą veiką padarę asmenys, taip pat nesurasti nusikaltimo padarymo įrankiai - šaunamieji ginklai, kuriuos įtariamasis T. P., būdamas laisvėje, gali paslėpti, sunaikinti. Taip pat, atsižvelgiant į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį - turto prievartavimą, įtariamasis T. P. gali pats ar per kitus asmenis bandyti paveikti nukentėjusįjį, todėl yra pagrindas manyti, jog T. P. gali trukdyti procesui (LR BPK 122 str. 1 d. 2 p.)¹⁰⁶“. Darbo autorė pritaria abiejų instancijų teismų sprendimui šiuo atveju toliau laikyti asmenį suimtą, kad ikiteisminis tyrimas būtų atliktas tinkamai ir byla pasiektų teismą.

Teismas, paskirdamas įtariamajam R. K. griežčiausią kardomąją priemonę, nors ir neįžvelgė trukdymo procesui rizikos, tačiau taip pat pripažino, kad „baudžiamoji byla šiuo metu yra tik pradinėje ikiteisminio tyrimo stadijoje, konstatavo, kad byla sudėtinga ir didelės apimties, taip pat nurodė, jog per trumpą laiką yra pakankamai sunku atlikti ikiteisminio tyrimo veiksmus bei iširti įtariamojo R. K. nusikalstamų veikų aplinkybes. Aukštesniojo teismo vertinimu, šie teiginiai patys savaime nėra pakankami BPK 122 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatytam pagrindui ir trukdymo procesui rizikai konstatuoti. Vis dėlto, nagrinėjamoje byloje būtent šis suėmimo pagrindas, kolegijos vertinimu, yra įtikinamas ir pagrįstas¹⁰⁷“.

KT, aiškindamas Konstitucijos 109 straipsnį, yra ne kartą konstatavęs, „kad

¹⁰⁴ Panevėžio apygardos teismo 2013 m. sausio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-265-891/2013.

¹⁰⁵ Vilniaus apygardos teismo 2015 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.1-476-626/2015.

¹⁰⁶ Vilniaus apygardos teismo 2015 m. balandžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.1S-533-497/2015.

¹⁰⁷ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.9-25000-1020/2016.

teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves^{108cc}. Iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies „teismams kyla pareiga teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus^{109cc}. Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, „jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas; vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija^{110cc}. Teismas ir teisėjas, vykdydami teisingumą, nėra saistomi ikiteisminio bylos nagrinėjimo metu surinktų įrodymų: teismo konstitucinė priedermė – visapusiškai ir objektyviai ištirti visą bylos medžiagą ir priimti teisingą sprendimą^{111cc}“.

Teismų praktikoje laikomasi nuostatos, „kad teismas, skirdamas suėmimą arba pratęsdamas jo terminą, gali pakeisti suėmimo skyrimo, jo termino pratęsimo pagrindą kitu, papildyti nauju arba patikslinti prokuroro pareiškime nurodytą pagrindą, jeigu iš pateiktos ikiteisminio tyrimo medžiagos matyti aplinkybės, patvirtinančios kitą pagrindą, tačiau prokuroras šį pagrindą netinkamai suformulavo^{112cc}“. Aktyvus aukštesniojo teismo statusas, nagrinėjant skundus dėl kardomosios priemonės –suėmimo, konstatuotinas ir sistemiškai aiškinant baudžiamojo proceso įstatymą bei vadovaujantis įstatymų leidėjo ketinimais, kuriais aukštesniajam teismui suteikti įgaliojimai ne tik peržiūrėti skundžiamą sprendimą, bet ir spręsti alternatyvių kardomųjų priemonių skyrimo klausimą, net jei tokių kardomųjų priemonių suėmimą paskyręs ar jo terminą pratęsęs žemesnysis teismas nesvarstė¹¹³. Visa tai rodo, kad skundą dėl kardomosios priemonės suėmimo nagrinėjantis aukštesnysis teismas pagal galiojantį baudžiamojo proceso įstatymą privalo būti aktyvus ir vertinti ne tik priimtos nutarties teisėtumą ir pagrįstumą, kas būtų suvokiama kaip priimto sprendimo patikrinimas aukštesnės instancijos teisme (*revisio prioris instantiae*), bet ir iš naujo (*de novo*) išnagrinėti klausimą dėl įtariamojo

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. birželio 6 d., 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimai.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d., 2008 m. rugsėjo 17 d., 2011 m. sausio 31 d., 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimai.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d., 2012 m. rugsėjo 25 d., 2012 m. gruodžio 19 d. nutarimai.

¹¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d., 2000 m. gegužės 8 d. nutarimai.

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas dėl „Teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą apibendrinimo apžvalga Nr. 50. Teismų praktika. 2004.

¹¹³ Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymo Nr. viii-2048 pakeitimo įstatymas 2015 m. birželio 25 d. Nr. xii-1856 Vilnius.

suėmimo. Priešingas įstatymų leidėjo ketinimų aiškinimas kai kuriais atvejais sudarytų prielaidas ne tik formalaus teisingumo vykdymui, bet ir teismo sprendimui, kuris galėtų sudaryti sąlygas itin pavojingiems padariniams, pavyzdžiui, naujoms pavojingoms nusikalstamosioms veikoms tuomet, kai iš esmės teisingas sprendimas dėl suėmimo, konstatavus klaidingą suėmimo taikymo pagrindą, esant kitam suėmimo pagrindui, vien formaliais argumentais būtų panaikintas ir panašiai¹¹⁴.

Aukštesniajame teisme suėmimo pagrindas, numatytas BPK 122 straipsnio 1 dalies 2 punkte, buvo plačiai analizuojamas, vertinamas ne tik prokuroro, bet ir gynybos, dalyvaujant įtariamajam, todėl aukštesnysis teismas, nagrinėdamas ir vertindamas šio suėmimo pagrindo skyrimo galimybę ir pagrįstumą, niekaip neapriboja įtariamojo teisės į gynybą ir nepasunkina įtariamojo padėties labiau nei to buvo prašoma skunde aukštesniajam teismui (įstatymas nesuteikia teisės prokurorui ginčyti teismo sprendimo dėl netinkamo suėmimo pagrindo¹¹⁵ tačiau suteikia galimybę dėl to pasisakyti aukštesniajame teisme, nagrinėjant įtariamojo ar jo gynėjo skundą).

"Teisėjų kolegija sutinka ir su prokuroro nurodyta rizika baudžiamajam procesui, turint omenyje įtariamojo statusą visuomenės informavimo priemonėse (įtariamasis yra kelių visuomenės informavimo priemonių direktorius ir valdybos pirmininkas). Tai gali sudaryti objektyvias sąlygas bandyti paveikti su ikiteisminiu tyrimu susijusius asmenis, pavyzdžiui, tyrimo metu dar neapklaustus asmenis. Būtent šių aplinkybių kontekste aukštesnysis teismas įvertina tai, kad ikiteisminis tyrimas šiuo metu yra pradinėje stadijoje, kad šiuo metu yra atliktas tik nedidelis kiekis procesinių veiksmų, todėl, priešingai nei vėlesnėje tyrimo stadijoje, trukdymo procesui veiksmų padariniai gali iš esmės paveikti tyrimą ir apriboti galimybes objektyviai ištirti nusikalstamos veikos aplinkybes¹¹⁶".

Pažymėtina tai, „kad iškart po įtariamojo R. K. suėmimo, ikiteisminiam tyrimui vadovaujantis prokuroras priėmė nutarimą neleisti suimtajam be atskiro prokuroro leidimo komunikuoti su jokiais kitais asmenimis. Ši aplinkybė rodo, kad įtariamojo suėmimas tiriamoje byloje reikalingas ne siekiant supaprastinti tyrimo institucijų darbą, o apriboti įtariamojo galimybę bet koku būdu paveikti vykstantį ikiteisminį tyrimą ir su juo susijusius asmenis ar objektus, ko, taikant švelnesnes kardomąsias priemones, nebūtų galima užtikrinti. Kitos įstatyme numatytos kardomosios priemonės, taip pat ir įtariamojo žmonos R. K. į teismo sąskaitą įmokėtas 20000 eurų dydžio užstatas, nebūtų veiksmingos

¹¹⁴ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.9-25000-1020/2016.

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnis. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.

¹¹⁶ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.9-25000-1020/2016.

ir neapribotų įtariamojo galimybių laisvėje komunikuoti ir galimai bandyti paveikti dar neapklaustus asmenis ar slėpti bylai svarbius duomenis ir taip trukdyti tik pradinėje stadijoje esantį bylos tyrimą¹¹⁷“.

EŽTT savo sprendimuose ne kartą yra nurodęs, jog suėmimas gali būti pateisinamas tada, kai yra konkrečių požymių, kad to iš tikrųjų reikalauja viešasis interesas, kuris, nepaisant nekaltumo prezumpcijos, turi prioritetą prieš asmens laisvės gerbimo taisyklę¹¹⁸. EŽTT praktikoje taip pat įtvirtinta nuostata, kad sprendžiant asmens suėmimo klausimą, būtina įtikinamai įrodyti egzistuojant konkrečius faktus, kurie nusvertų pagarbos asmens laisvei taisyklę¹¹⁹. Viešasis interesas, pagal Lietuvos teismų praktiką, reikalauja sudaryti sąlygas teisėsaugos institucijoms netrukdomai iširti ir teisiškai įvertinti nusikalstamas veikas¹²⁰.

Viešasis interesas yra akivaizdus – tai siekis atskleisti išskirtinio pavojingumo korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, paneigti arba patvirtinti aplinkybes, kurios visuomenei itin svarbios daugeliu aspektų. Atsižvelgiant į tai, tyrimo sutrukdytas ir neišaiškintos bylos aplinkybės šiuo konkrečiu atveju būtų ne mažiau žalingos nei įtariamajam inkriminuojamos nusikalstamos veikos. Apylinkės teismo nustatytas 20 dienų suėmimo terminas pagal byloje šiuo metu esančius duomenis yra proporcingas¹²¹“.

Iš aukščiau išanalizuoti teismų nutarčių galima prieiti prie išvados, kad antrasis suėmimo pagrindas dažniausiai taikomas pradinėje baudžiamojo proceso stadijoje, o būtent ikiteisminio tyrimo metu, kad įtariamasis negalėtų paveikti byloje esančius liudytojus, ekspertus, teikiančius ekspertizės aktus ar specialistų išvadas, taip pat sunaikinti, suklastoti ar paslėpti bylai reikšmingus daiktus arba rašytinius dokumentus. Taikant šį pagrindą darbo autorės manymu, įtariamojo teisė į gynybą nebus pažeista, kadangi įtariamasis pats arba per savo gynėją gali teikti prokurorui ar teismui papildomus dokumentus, reikšti prašymus apklausti byloje asmenis, prašyti atlikti atitinkamus procesinius veiksmus, vadovaujantis rungtiniškumo principu. Darbo autorės nuomone, būtent nustačius šio pagrindo buvimą, priklausau tolimesnio ikiteisminio tyrimo eiga ir jo sėkmė nustatant byloje objektyvią tiesą. Todėl trukdymo procesui rizika turi būti vertinama pašalinant visus jai įtaką darančius veiksnius, taigi ir taikant būtinas griežtas procesines prievartos priemones, kurios atitinkamas nusikalstamas veikas darančiam

¹¹⁷ Ten pat;

¹¹⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. liepos 31 d. sprendimas byloje *Barfuss prieš Čekijos Respubliką*; 2000 m. gruodžio 21 d. sprendimas byloje *Jablonski prieš Lenkiją*.

¹¹⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. liepos 26 d. sprendimas byloje *Ilijkov prieš Bulgariją*.

¹²⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-164-177/2016;

¹²¹ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.9-25000-1020/2016.

asmeniui gali ir turi būti suprantamos bei numatomos, kaip galimos jo neteisėtų veiksmų pasekmės.

2.2.3. PAGRĮSTAS MANYMAS, KAD ASMUO DARYS NAUJAS NUSIKALSTAMAS VEIKAS

Toliau darbe bus aptariamas trečias suėmimo pagrindas, o būtent pagrįstas manymas, kad asmuo darys naujas nusikalstamas veikas. Šis pagrindas gali būti paskirtas jei: 1) yra duomenų, kad asmuo, kuris yra įtariamas padaręs vieną ar kelis labai sunkius ar sunkius nusikaltimus arba BPK 122 straipsnio 4 dalyje nurodytus apysunkius nusikaltimus¹²² iki nuosprendžio priėmimo gali padaryti naujų labai sunkių, sunkių ar BPK 122 straipsnio 4 dalyje nurodytų apysunkių nusikaltimų; 2) yra duomenų, kad būdamas laisvėje asmuo, įtariamas grasinimu ar pasikėsinimu padaryti nusikaltimą, gali tą nusikaltimą padaryti (BPK 122 str. 4 d.)¹²³.

Atsižvelgiant, kad nusikaltimų prevencija nėra pagrindine kardomosios priemonės suėmimo paskirtis, į nusikaltimų, kuriems užkertant kelią suėmimas gali būti taikomas, sąrašą įrašyti ne visi, o tik dalis nusikaltimų. Pagrindinis įrašymo į šį sąrašą kriterijus yra nusikaltimo sunkumas – esant naujų nusikaltimo padarymo tikimybei suėmimas gali būti skiriamas, kai labai sunkaus ar sunkaus nusikaltimo padarymu įtariamas asmuo gali vėl padaryti tokį nusikaltimą¹²⁴. Apysunkiai nusikaltimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams įtraukti dėl pakartotinumų, jie padaromi neretai, todėl taikant pačią griežčiausią kardomąją priemonę galima pasiekti, kad į nusikalstamumą linkęs asmuo neturėtų galimybės jų įvykdyti bent jau vykstant baudžiamajam procesui. Ankstesnis suimtojo teistumas gali turėti įtakos sprendžiant dėl šio pagrindo egzistavimo, bet tai nėra imperatyvas. Baudžiamojo nusižengimo padarymo tikimybė nėra pagrindas paskirti asmeniui suėmimą.

Pagrįstą manyimą, kad asmuo gali padaryti bent vieną iš BPK 122 str. 4 d. nurodytų nusikaltimų, gali patvirtinti informacija apie to asmens teistumą, jo vaidmenį padarant nusikaltimus, įtarimas kelių nusikaltimų padarymu, pragyvenimo lėšų gavimas iš nusikalstamos veiklos, nukentėjusiųjų, liudytojų parodymai bei kiti duomenys.

¹²² BPK 122 straipsnio 4 dalyje minėti apysunkiai nusikaltimai numatyti BK 178 straipsnio 2 dalyje, 180 straipsnio 1 dalyje, 181 straipsnio 1 dalyje, 187 straipsnio 2 dalyje.

¹²³ GODA, G., KAZLAUSKAS, M., KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*, Vilnius, 2011, p. 230.

¹²⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras, Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2003, p. 309.

„T. P. įtariamasis sunkaus nusikaltimo padarymu subūręs ir veikdamas organizuotoje grupėje, padaryta nusikalstama veika nebuvo atsitiktinė, o gerai suplanuota. Apylinkės teismas pagrįstai skundžiamojoje nutartyje atkreipė dėmesį į svarbią aplinkybę, jog įtariamasis, teismo posėdžio metu paklaustas, ar daugiau nedarys naujų nusikalstamų veikų, negalėjo tvirtai užtikrinti, kad to ateityje nebus. Pažymėtina ir tai, kad padaryta nusikalstama veika yra susijusi su neteisėtu praturtėjimu, įtariamasis niekur nedirba, kas leidžia pagrįstai manyti, jog šios nusikalstamos veikos galėjo būti T. P. pragyvenimo lėšų šaltinis, o tai akivaizdžiai nurodo į jo padidintą pavojingumą visuomenei, polinkį nusikalsti¹²⁵“. Pritartina šiai teismo nuomonei dėl suėmimo pratęsimo, nes vien įtariamojo pozicija dėl naujų nusikaltimų darymo galimybės yra pagrindas, autorės nuomone, pratęsti griežčiausią kardomąją priemonę.

Kitoje nutartyje teismas pažymi, „kad nors K.S praeityje neteistas, tačiau šiuo metu įtariamasis padaręs plėšimą. Atsižvelgtina į tai, kad galimai šią nusikalstamą veiką įtariamasis padarė dėl savanaudiškų paskatų, veikdamas organizuotoje grupėje, nusikaltimas buvo iš anksto suplanuotas, kas didina jo pavojingumą. Įvertinus šias aplinkybes darytina išvada, kad jog K. S., būdamas laisvėje gali daryti naujas nusikalstamas veikas¹²⁶“. Paminėtina ir dar viena nutartis – „kaip įtariama, K.P. nusikalstamas veikas padarė tyčiniaisiais veiksmais, bendrininkaudamas su kitais asmenimis. Iš jam inkriminuojamų nusikalstamų veikų pobūdžio ir kitų aplinkybių matyti, kad nusikalstamos veikos nebuvo atsitiktinės, buvo iš anksto suplanuotos, gerai organizuotos bei susijusios su nusikalstamu praturtėjimu. Šios aplinkybės leidžia teigti, jog galimai nusikalstamų veikų darymas yra vienas iš K. P. pragyvenimo šaltinių. Tai, kad jis iki suėmimo dirbo, minėtos išvados, padarytos įvertinus byloje esančių duomenų visumą, nepaneigia. Nustatytos aplinkybės rodo didesnę įtariamojo pavojingumą ir polinkį nusikalsti¹²⁷“. Todėl šiuo atveju autorė palaiko teismo išsakytą poziciją dėl K.P. galimybės pakartotinai nusikalsti paleidus jį iš suėmimo.

„J. D. kaltinamas labai sunkaus nusikaltimo padarymu, praeityje 3 kartus teistas, paskutiniu teismo nuosprendžiu nuteistas už nusikaltimus, vieną iš kurių už iš labai sunkaus nusikaltimo, numatyto BK 260 str. 3 d., padarymą, 16 metų laisvės atėmimo bausme, nors nuosprendis neįsiteisėjęs. Taigi, minėtos aplinkybės leidžia pagrįstai manyti, jog šios nusikalstamos veikos galėjo būti J. D. pragyvenimo lėšų šaltinis, t.y. lėšų

¹²⁵ Vilniaus apygardos teismo 2015 m. balandžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-533-497/2015.

¹²⁶ Vilniaus apygardos teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1K-681-190/2013.

¹²⁷ Vilniaus apygardos teismo 2014 m. rugėsio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. KP-120-497/2014.

pragyvenimui kaltinamasis galimai gaudavo ir iš nusikalstamų veikų. Įvertinus šias aplinkybes, o taip pat jam inkriminuojamų nusikaltimų pobūdį, autorės nuomone teismas padarė pagrįstas išvadas dėl suėmimo termino pratęsimo J. D.¹²⁸. Tuo tarpu kitoje byloje teismas keičia kardomąją priemonę suėmimą į namų areštą, 5000 Eur užstatą, dokumentų paėmimą motyvuojant tuo, „kad A. A. jau kalinamas daugiau kaip 3 metus, įrodymų tyrimas byloje baigtas, todėl kaltinamojo dalyvavimą procese užtikrins paskirtos kelios švelnesnės kardamosios priemonės¹²⁹“. Šiuo atveju darbo autorės nuomone, suėmimas A. A. buvo pakeistas švelnesne kardomąja priemone vadovaujantis tik tuo, kad byloje bus klausomasi baigiamųjų kalbų ir paskutinių žodžių, tačiau apie buvusių suėmimo pagrindų egzistavimo pasibaigimą nutartyje nepasisakyta, kai tuo tarpu EŽTT savo sprendimuose išaiškino, kad nacionaliniai teismai, nusprendę, kad asmens sulaikymas ar suėmimas buvo neteisėtas ir dėl to asmenį reikia paleisti iš suėmimo, privalo tokį sprendimą tinkamai argumentuoti, kaip pavyzdį galima paminėti bylą *Grauslys* prieš Lietuvą. „EŽTT pažymėjo, kad nacionalinio teismo sprendimas paleisti pareiškėją už užstatą nenurodant pareiškėjui paleidimo iš suėmimo priežasčių gali būti interpretuojamas kaip pripažinimas, kad pareiškėjo kardomojo kalinimo (suėmimo) teisėtumo klausimas buvo atviras, o tai nėra pripažinta tinkama teismine reakcija EŽTK 5 straipsnio 4 dalies atžvilgiu¹³⁰“. Todėl siekiant tinkamai užtikrinti suimtų asmenų teises šiuo aspektu itin svarbu tinkamai ir išsamiai argumentuoti teismo nutartis pakeisti kardomąją priemonę arba ją apskritai panaikinti.

Teismų praktikoje pripažįstama, kad pagrįstas manymas, kad asmuo darys naujas nusikalstamas veikas yra grindžiamas duomenimis apie asmens teistumą (ypač neišnykusį), jo vaidmenį padarant nusikaltimus, įtarimus padarius ne vieną, o kelis nusikaltimus, veikų intensyvumą, disponavimą teisėtomis nepagrįstomis lėšomis. Būtent organizuoto nusikalstamumo baudžiamuosiuose bylose suimtiesiems inkriminuotos nusikalstamos veikos yra neatsiejamos nuo sunkių ar labai sunkių veikų kategorijų. Įtarimai neretai pasižymi ne savarankiškai, individualiai realizuotų nusikalstamų veikų sudėtimis, bet didesnio susitelkimo ir bendrų pastangų reikalaujančiomis bendrininkavimo formomis. Nusikalstamo susivienijimo, disponuojančio šaunamaisiais ginklais ir šaudmenimis, kurio veikos pasižymi itin dideliu organizuotumo lygiu, nuosekliai suplanuotu užduočių ir vaidmenų paskirstymu ir griežta vidine hierarchine

¹²⁸ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-290-497/2016.

¹²⁹ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-40-497/2016.

¹³⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Grauslys* prieš Lietuvą.

sistema. Kad teismas galėtų nustatyti šį pagrindą, be kita ko, reikėtų atkreipti dėmesį ir į asmenį charakterizuojančius duomenis.

Darbo autorės nuomone, jeigu nebūtų kovojama su organizuotu nusikalstamumu, organizuotos nusikalstamos grupės arba nusikalstamų susivienijimų nariai nebūtų persekiojami, iškiltų reali grėsmė konstitucinėms vertybėms, o būtent asmens teisėms ir laisvėms, Konstitucijoje įtvirtintiems visuomenės gyvenimo teisiniams pagrindams, valstybei, kaip visos visuomenės organizacijai, bei visai mūsų visuomenei. Šiuolaikiniame pasaulyje organizuotas nusikalstamumas dažnai peržengia valstybių sienas, kelia grėsmę ir tarptautinei bendruomenei. Nepersekiojant organizuotų nusikalstamų grupių veiklos, kai ji plinta iš vienos užsienio šalies į kitą, kiltų grėsmė ir demokratinių valstybių bendruomenių, ir tarptautinės bendruomenės svarbiausioms vertybėms. Todėl šiuolaikinės valstybės nustato ir taiko įvairias organizuoto nusikalstamumo ribojimo ir mažinimo priemones - tiek represines, tiek prevencines. Lietuva, kaip demokratinė teisinė valstybė ir tarptautinės bendruomenės narė, taip pat turi priedermę nustatyti ir taikyti tiek represines, tiek prevencines priemones, adekvačias organizuoto nusikalstamumo keliamai grėsmei. „Valstybei, kaip visos visuomenės organizacijai, tenkanti priedermė apsaugoti asmenį ir visuomenę nuo nusikaltimų keliamos grėsmės įpareigoja ją nustatyti ir ryžtingai taikyti veiksmingas nusikalstamumo, taigi ir organizuoto nusikalstamumo, ribojimo ir mažinimo priemones¹³¹“. Kitaip nebūtų įgyvendinta pagal Konstituciją valstybei tenkanti pareiga užtikrinti kiekvieno žmogaus ir visos visuomenės saugumą, konstitucinėmis vertybėmis grindžiamą teisinę tvarką¹³²“. Šios Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvados taikytinos ir sprendžiant procesinių prievartos priemonių taikymo nusikalstamų susivienijimų dalyviams klausimą¹³³.

Vienoje iš savo nutarčių Lietuvos apeliacinis teismas konstatuoja, „kad ne visi EŽTT sprendimai gali būti vertinami precedentiniais šioje baudžiamojoje byloje. Nors byloje *Jėčius* prieš Lietuvą buvo sprendžiamas paskirto suėmimo trukmės teisėtumo ir pagrįstumo klausimas, tačiau jis buvo analizuojamas visiškai kitokių faktinių aplinkybių kontekste. Šioje byloje buvo keliamas asmens baudžiamosios atsakomybės klausimas dėl galimai padaryto nužudymo. Tai reiškia, kad įtarimai dėl nusikaltimo padarymo buvo pareikšti savarankiškai veikusiam asmeniui, kuris, nors galimai padarė ir labai pavojingą,

¹³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004-12-29 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

¹³² Ten pat.

¹³³ LR Konstitucinio Teismo 2004-12-29 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

tačiau tik vieną nusikaltimą^{134c}.

Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas yra sąlygotas BPK 44 straipsnio 5 dalies bei 242¹ straipsnio nuostatomis, įpareigojančiomis baudžiamąją bylą išnagrinėti per kuo trumpiausius terminus. Tam tikrose baudžiamosiose bylose ikiteisminis tyrimas, vadovaujantis BPK 176 straipsnio 2 dalimi, gali būti atliekamas ilgesnį laiko tarpą negu dėl paprastų, procesinių veikslių atlikimo gausos nereikalaujančių nusikalstamų veikų. Tokia ikiteisminio tyrimo trukmė yra sąlygota baudžiamųjų bylų sudėtingumo ir didelės apimties kategorijomis. Didelis kiekis įtariamųjų ar kaltinamųjų, liudytojų, taip pat baudžiamajai bylai nagrinėti reikšmingų duomenų, būtinybė kreiptis į specialiomis žiniomis disponuojančius specialistus, taip pat, nors ir ilgą laiką trunkantis, tačiau būtinas visapusiškam ištyrimui tarptautinio bendradarbiavimo procesas - procesinių veikslių atlikimas ir užsienio valstybių teritorijoje - prailgina ikiteisminio tyrimo atlikimo terminą.

2015 m. liepos 11 d. įsigaliojus BPK pakeitimams, susijusiems su suėmimo institutu, BPK 127 straipsnio 11 dalyje buvo įtvirtinta nuostata apibrėžianti maksimalią suėmimo trukmę. Pagal dabartinį baudžiamojo proceso reguliavimą, baudžiamojo proceso metu suėmimas negali trukti ilgiau kaip du trečdalius didžiausios laisvės atėmimo bausmės.

Pažymėtina, kad organizuoto nusikalstamumo bylose įtariamiesiems ar kaltinamiesiems gresiančios bausmės neretai yra siejamos su pačiomis ilgiausiomis terminuotomis laisvės atėmimo bausmėmis ar laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme. Todėl ilgą laiko tarpą trunkantis suėmimas tokiu atveju negali būti vertinamas kaip netinkamas ir nepagrįstai suimtojo teises varžantis. Labai svarbu yra žinoti, kad tokio konkretaus trukmės apribojimo EŽTK išvis nenumato. Visais atvejais jis yra vertinamas bylos faktinių aplinkybių kontekste, taip pat atsižvelgiant ir į viešojo intereso gynybos aspektą.

Kitoje byloje *Letellier* prieš Prancūziją byloje buvo tiriamas dviejų asmenų įvykdytas vienas nužudymas. Tai reiškia, kad pats baudžiamosios bylos pobūdis nebuvo sąlygojamas būtinybės atlikti labai didelį kiekį procesinių veikslių, užkardyti ypač pavojingas, ilgą laiką trunkančias, aukšto organizuotumo lygiu pasižyminčias, nusikalstamas veikas¹³⁵. Byloje *Clooth* prieš Belgiją baudžiamasis procesas vyko dėl nužudymo bei padegimo. Nors šioje byloje taikyto suėmimo terminas - 3 metai ir 2 mėnesiai buvo pripažintas nepagrįstu bei Konvencijos nuostatas neatitinkančiu, tačiau šis

¹³⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. rugpjūčio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1S-275-398/2016.

¹³⁵ Europos žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Letellier* prieš Prancūziją (pareiškimo Nr. 12369/86);

sprendimas buvo nulemtas visiškai skirtingų ir organizuoto nusikalstamumo bylose įtariamųjų ar kaltinamųjų teisinę padėtį neatitinkančių faktinių aplinkybių, t. y. nors suimtas buvo įtariamasis padaręs ypač pavojingą nusikalstamą veiką, tačiau pavienį nusikaltimą. Juo labiau ir pats asmuo buvo pripažintas psichiškai nesveiku, kas sąlygojo reikalingumą jo atžvilgiu taikyti tokias jo teises ir laisves ribojančias priemones, kurios sudarytų tinkamas sąlygas jo būtinam ir didesnio dėmesio reikalaujančiam gydymui garantuoti¹³⁶.

Tiek nacionalinėje, tiek tarptautinėje teisėje pripažįstama, kad suėmimas yra išskirtinė, labiausiai žmogaus teises ribojanti poveikio priemonė, kurios taikymas yra galimas tik esant išimtinėms aplinkybėms. Konkrečioje byloje besitęsiantis suėmimas gali būti pateisinamas tik esant aiškioms viešojo intereso apraiškoms, kurį įvertinus nekaltumo prezumpcijos aspektu, nusveriami teisė į laisvę. Būtent tokios apraiškos ir išskirtinės aplinkybės pripažintinos tose baudžiamosiose bylose, kuriose sprendžiami baudžiamosios atsakomybės klausimai dėl pačių pavojingiausių, organizuoto nusikalstamumo požymiais pasižyminčių, nusikalstamų veikų. EŽTT praktikoje pripažinta, kad organizuoto nusikalstamumo pobūdžio nusikaltimų realizavimas gali būti vertinamas ne tik kaip tinkamas pagrindas taikyti suėmimą, bet ir jį tęsti. Asmens priklausymas organizuotoms grupėms suėmimo kontekste tampa viena iš pagrindinių sąlygų paskirtą, ilgą laiką trunkantį, suėmimą pripažinti teisėtu. Todėl ne vienos, bet kelių ar keliasdešimties nusikalstamų veikų realizavimas organizuotos grupės sudėtyje EŽTT teismo jurisprudencijoje pripažįstamas pateisinamu pagrindu suėmimo taikymą vykdyti ilgiau nei įprasta.

Esminė sąlyga, pateisinanti suėmimo trukmę yra inkriminuotų nusikalstamų veikų realizavimas apjungiant kelių, gerai organizuotų asmenų pastangas. Pavojingos bendrininkavimo formos užkardymas ir atskleidimas suponuoja būtinybę imtis išskirtinių procesinių veiksmų, tokiu būdu ištesiant paskirto suėmimo terminą. Būtent proporcingas, neretai kitose bylose pripažįstamas nepateisinamai ilgai užsitęsusių, suėmimo terminas tampa vienu iš esminių baudžiamajame organizuoto nusikalstamumo procese iškeltų tikslų sėkmės garantų, nesuteikiančiu pagrindu pripažinti suimtajam tenkančių teisių ir laisvių pažeidimo. EŽTT vienareikšmiškai yra pripažinęs, kad ilgesnis, net kelis metus trunkantis suėmimas yra svarbus vien dėl to, kad tokio pobūdžio tyrimuose privalu nustatyti įtariamųjų bendravimo kontrolę, tokį bendravimą apriboti, taip pat apriboti šių asmenų ryšius su kitais, bylos nagrinėjimui reikšmingais asmenimis.

¹³⁶ Europos žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Clooth* prieš Belgiją (pareiškimo Nr. 49/1990/240/311).

Būtent tik šios procesinės priemonės taikymo metu galima išvengti organizuotam nusikalstamumui priklausančių asmenų slapstymosi, įrodymų sugadinimo, neigiamos įtakos darymo tiek kitiems įtariamiesiems, tiek procesui apskritai. Todėl skirtingai nei kitų nusikalstamų veikų atveju, toks suėmimo išbūtas laikas gali būti pripažintinas pagrįstu.

Santuokos sudarymo faktas, turimi išlaikytiniai ir nuolatinė gyvenamoji vieta, galimybė įsidarbinti, pareiga rūpintis artimaisiais, kuriems reikalinga pagalba dėl jų sveikatos būklės, taip pat pozityvi darbdavių pateikta charakteristika, nors ir teigiamai apibūdina suimtąjį, tačiau šios kardamosios priemonės taikymo būtinumo nepaneigia¹³⁷.

EŽTT byloje *Morkūnas* prieš Lietuva buvo sprendžiamas suėmimo skyrimo bei užstato atsisakymo taikyti teisėtumo klausimai, susiję su asmens baudžiamąja atsakomybe, atsiradusia dėl jo dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje, taip pat įvykdyto pasikėsimo nužudyti bei turto prievartavimo, buvo akcentuotos pamatinės užstato atsisakymo taikyti taisyklės, kurių privalu vadovautis ir nagrinėjamu atveju. Tai yra, užstato taikymo galimybė gali būti paneigta tuo atveju, jeigu yra pavojus, jog suimtas bėgs ir neatvyks į teisminį bylos nagrinėjimą, imsis veiksmų, siekdamas sukliudyti teisingumo įvykdymui, darys naujus nusikaltimus (kas taip pat pripažinta) arba sukels viešuosius neramumus¹³⁸.

Akivaizdu, kad netgi dvi iš anksčiau paminėtų alternatyvų S. V. atžvilgiu buvo nustatytos. Be to, apie būtinybę taikyti suėmimą patvirtino ir nagrinėtiną bylos sudėtingumas, suimtojo galimi ryšiai su užsienio valstybėmis, šio asmens asmenybė, jo moralinės savybės, pavojingumo laipsnis, nuo jam inkriminuotų nusikalstamų veikų nukentėjusių asmenų skaičius, patirta žala. Visuma šių aplinkybių paneigia, bet nepatvirtina, užstato taikymo būtinybę¹³⁹.

Vilniaus apygardos teismo 2016 m. lapkričio 21 d. nutartimi kaltinamajam E. J. kardomoji priemonė – suėmimas naikintina ir skirtinos švelnesnės kardamosios priemonės. Tokį sprendimą teisėjas priėmė motyvuodamas tuo, „kad jis jau kalinamas daugiau negu 4 metus. Šioje proceso stadijoje nėra pagrindo manyti, kad kaltinamasis E. J. trukdys procesui, nes visi pagrindiniai liudytojai byloje jau yra apklausti, įrodymų tyrimas baigiasi. Nors kaltinamajam E. J. už jam inkriminuotų nusikalstamų veikų padarymą įstatymas numato realią ir griežtą (iki 15 metų) laisvės atėmimo bausmę, tačiau kaip minėta, jis yra kalinamas daugiau kaip 4 metus (50 mėnesių), todėl vien gresianti reali ir griežta bausmė nebėra pakankamas pagrindas manyti, kad kaltinamasis

¹³⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-76-150/2015.

¹³⁸ Europos žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Morkūnas* prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 29798/02).

¹³⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. rugpjūčio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-275-398/2016.

bėgs/slėpsis nuo teismo. Be to, bylos nagrinėjimas dėl proceso dalyvių užimtumo užsitęs ne mažiau kaip iki 2017 m. balandžio mėn. Be to, svarbu pažymėti, kad kuo asmuo ilgiau yra laikomas suėmimo, tuo kruopščiau turi būti tikrinami ne tik įrodymai, pagrindžiantys asmeniui pareikštus kaltinimus, bet ir konkretūs faktai, įrodantys būtinybę tokį asmenį laikyti suėmimo. Jeigu tokių faktinių duomenų nėra surenkama pakankamai, didėja tikimybė, kad ilgą laiką asmenį laikant suėmimo, bus pažeista Konstitucijos 20 str., taip pat EŽTK 5 str. įtvirtinta asmens teisė į laisvę ir saugumą. Šiuo atveju BPK 119 str. numatyti tikslai gali būti pasiekti kaltinamajam E. J. taikant švelnesnes kardomasias priemones: 1) namų areštą, 2) 4000 Eur užstatą, 3) dokumentų paėmimą, iš kaltinamojo E. J. paimant pasą ir (ar) asmens tapatybės kortelę ir (ar) vairuotojo pažymėjimą, ir 4) draudimą bet koku būdu bendrauti su kitais kaltinamaisiais, taip pat A. B. ir A. Ž. (kuriems ikiteisminis tyrimas nutrauktas BK 39¹ str. nustatyta tvarka)¹⁴⁰. Darbo autorė šiuo atveju pritaria teismo nuomonei paleisti iš suėmimo kaltinamąjį, nes suėmimas kaltinamajam buvo taikomas itin ilgą laiką nesant apkaltinamojo nuosprendžio, tai yra vadovaujantis nekaltumo prezumpcija, esančiam nekaltam.

Apibendrinant aukščiau išdėstyta, galima pažymėti, kad konstatuoti minėtam pagrindui teismui turi atsižvelgti į asmens neišnykusius teistumus, į asmenį charakterizuojančias aplinkybes, vaidmenį padarant nusikaltimus, veikų intensyvumą, disponavimą nepagrįstomis lėšomis. Būtent organizuoto nusikalstamumo baudžiamuosiuose bylose suimtiesiems inkriminuotos nusikalstamos veikos yra neatsiejamos nuo sunkių ar labai sunkių veikų kategorijų, už kurias baudžiamasis įstatymas numato itin griežtas ir tik realias laisvės atėmimo bausmes. Įtarimai neretai pasižymi ne savarankiškai, individualiai realizuotų nusikalstamų veikų sudėtimis, bet didesnio susitelkimo ir bendrų pastangų reikalaujančiomis bendrininkavimo formomis. Tokio pobūdžio bylose suėmimo terminas, jo ilga trukmė yra pateisinama būtent viešuoju interesu, siekiant užkirsti kelią naujų nusikalstamų veikų padarymu, kurios yra ypač pavojingos ir smerktinos visuomenėje. Tą rodo aukščiau aptartos teismų nutartys ir EŽTT praktika.

¹⁴⁰Vilniaus apygardos teismo 2016 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-40-497/2016.

3.SUĖMIMO TAIKYMO DISKUSINIAI ASPEKTAI

Šiame skyriuje darbo autorės nuomone reikėtų atkreipti dėmesį būtent į svarbiausius aspektus, kurie susiję su kardomosios priemonės suėmimo taikymu nepilnamečių atžvilgiu, kardomosios priemonės suėmimo maksimalaus termino įtvirtinto įstatyme, bei paties suėmimo, kaip kardomosios priemonės, taikymo būtinumo atsiradus BK 75 str. pataisai dėl galimybės atidėti bausmės vykdymą dėl sunkių nusikalstamų veikų. Baudžiamojo proceso moksle procesinė prievarta apibrėžiama kaip įvairiomis priemonėmis ir būdais pasireiškiantis elementas, padedantis vykdyti įstatymą tais atvejais, kai proceso dalyviai nevykdo ar netinkamai vykdo nustatytas procesines pareigas¹⁴¹. Bet kokios procesinės prievartos taikymas, ypač pačios griežčiausios, šiuo atveju suėmimo, turi būti nedelsiant nutrauktas, kai tai tampa nebereikalinga.

Dėl nepilnamečių

Baudžiamajame įstatyme dažniausiai neįvardijamas asmens amžius, nuo kuriuo gali būti taikomos kardomosios priemonės. Jeigu ikiteisminio tyrimo metu nepilnamečiui visgi paskiriama pati griežčiausia kardomoji priemonė suėmimas, tarptautiniai teisės aktai įpareigoja tokias baudžiamąsias bylas išnagrinėti kaip galima greičiau, suteikiant joms prioritetą prieš kitus baudžiamuosius procesus. Derėtų paminėti Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 10 straipsnio 2 dalį, kuri numato, kad kaltinami nepilnamečiai turi būti perduoti taip greitai, kaip tik tai įmanoma, galutinio sprendimo priėmimui¹⁴². Tą patį įpareigojimą galima rasti ir Jungtinių Tautų normos netekusiems laisvės nepilnamečiams ginti (Havanos taisyklės) 17 straipsnyje, t.y. jei vis tik taikomas suėmimas, nepilnamečių teismai ir tyrimo institucijos turėtų suteikti didžiausią prioritetą greičiausiai tokių bylų procesui¹⁴³.

Į Vilniaus apygardos teismą prokurorė kreipėsi su pareiškimu pratęsti suėmimo terminą įtariamajam A. S., kuris įtariamasis tu, kad viešoje vietoje pagrobė svetimą turtą iš asmens nešulio. Prokurorė prašo suėmimo terminą pratęsti dviem pagrindais, t.y., kad įtariamasis gali bėgti (slėptis) ir daryti naujas nusikalstamas veikas. Dėl pirmo pagrindo teismas pasisako, „kad įtariamasis turi nuolatinę gyvenamąją vietą, mokosi. Byloje nėra jokių duomenų apie tai, jog A. S. bandė bėgti ar slėptis nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, teismas pripažįsta, kad šis pagrindas pratęsiant suėmimo

¹⁴¹ GODA, G. *Procesinės prievartos priemonės samprata*. Teisė. 1998, 32:4.

¹⁴² Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 77-3288.

¹⁴³ Jungtinių Tautų normos netekusiems laisvės nepilnamečiams ginti (Havanos taisyklės), 1990.

terminą dviem mėnesiams yra nepagrįstas. A. S. buvo nuteistas už analogiškų nusikaltimų padarymą ir bausmės vykdymas buvo atidėtas. Bausmės vykdymo atidėjimo metu įtariamasis padarė naujas nusikalstamas veikas, kurios numatytos BPK 122 str. 4 d. Anksčiau nagrinėtose bylose įtariamajam buvo paskirtos švelnesnės kardomosios priemonės, tačiau jokio poveikio neturėjo, jis toliau darė nusikalstamas veikas“. Teismas konstatavo, „kad byla laikytina didelės apimties, kadangi byloje sujungta 11 ikiteisminių tyrimų dėl nusikalstamų veikų nuosavybei, įtarimai pareikšti 5 asmenims, byloje daug nukentėjusių ir kitų proceso dalyvių. Taip pat teismas nutartyje pasisako, kad būdamas nuteistas už analogiškas veikas, nepilnametis jokių išvadų nedaro, šeima teigiamos įtakos nepilnamečiui neturi, savo elgesio nepilnametis nekeičia¹⁴⁴“. Šiuo atveju darbo autorė pritaria teismo nuomonei, kad švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis nebus pasiekti tikslai numatyti baudžiamojo proceso įstatyme, nes įtariamasis nepateisino teismo lūkesčių suteikus jam progą ir atidėjus bausmės vykdymą.

Reikėtų paminėti dar vieną Vilniaus apygardos teismo nutartį, kuria teismas netenkino prokuratūros prašymo pratęsti suėmimo terminą nepilnamečiui dar dviem mėnesiams. „M. S. nuteistas pagal BK 178 str. 2 d., 180 str. 1 d., 180 str. 2 d. laisvės atėmimu 2 metams 3 mėnesiams, bausmės vykdymas atidėtas 2 metams. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016-06-07 nutartimi bausmės vykdymo atidėjimas panaikintas ir nutarta vykdyti nuosprendį. Bausmę nustatyta atlikti nepilnamečių pataisos namuose ir bausmės pradžia skaičiuoti nuo M. S. sulaikymo vykdant šią nutartį. Vykdamas bausmę išnyksta pagrindai ir sąlygos tęsti suėmimo terminą. Pradėjus vykdyti nuosprendį nelieka galimybės bėgti, slėptis nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo bei daryti naujus nusikaltimus. Dėl šios aplinkybės nėra įstatyminio pagrindo tenkinti prokurorės pareiškimą ir suėmimo terminą pratęsti. Nuosprendžio vykdymas užtikrins M. S. dalyvavimą procese, bylos nagrinėjimą teisme ir nuosprendžio įvykdymą, užkirs kelią naujoms nusikalstamoms veikoms (BPK 119 str.)“¹⁴⁵. Šiuo atveju prokuratūra kreipėsi į Vilniaus apygardos teismą su pareiškimu pratęsti suėmimo terminą nesurinkus visų reikiamų duomenų apie įtariamąjį, nors 2016-06-07 nutartimi asmuo buvo grąžintas į laisvės atėmimo įstaigą nuosprendžiui vykdyti. Darbo autorės nuomone nepagrįstai, neteisėtai įtariamasis du mėnesius buvo laikomas Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje, ypač griežtomis sąlygomis, kai tuo tarpu galėjo atlikinėti laisvės atėmimo bausmę pagal kitą teismo nuosprendį.

¹⁴⁴ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. rugpjūčio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.7-11037.

¹⁴⁵ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. rugpjūčio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.7-11037.

Mokslininkė S. Gečėnienė kritiškai vertina suėmimo skyrimo ir pratęsimo pagrindus, teigdama, kad kardomoji priemonė suėmimas negali būti apskritai skiriama prevenciniais tikslais, t.y., siekiant užkirsti kelią, kad nebūtų daromos naujos atitinkamos baudžiamojo proceso įstatymo nurodytos nusikalstamos veikos, ar, kad asmuo „gali“ bandyti paveikti liudytojus arba sunaikinti įrodymus¹⁴⁶. S. Gečėnienės nuomone, nagrinėjami suėmimo skyrimo pagrindai yra tiesioginis prieštaravimas nekaltumo prezumpcijai, kadangi daroma būtent tai, ką ši prezumpcija draudžia – asmeniui atimama laisvė dėl to, kad kieno nors manymu, jis gali kažką padaryti¹⁴⁷. Darbo autorės nuomone, nepritartina S. Gečėnienės pozicijai, nors ir suėmimas turi ypač neigiamą poveikį nepilnamečio asmens psichinei būklei ir tolimesniam jo asmenybės formavimuisi, bet kiekvienu konkrečiu atveju, teismas skirdamas ar pratęsdamas nepilnamečiui suėmimą, realiai įvertina ikiteisminio tyrimo metu surinktų duomenų pagrįstumą, t.y. apsiriboja ne formaliu suėmimo pagrindų buvimu, bet šių pagrindų realumu. Tą rodo ir aukščiau paminėtos dvi nutartis dėl suėmimo ne/pratęsimo.

Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. birželio 5 d. nutartimi „įtariamajam E. V. buvo paskirta kardomoji priemonė – suėmimas 1 mėnesiui. Pasibaigus suėmimo terminui paskirtos kelios švelnesnės kardamosios priemonės: namų areštas, įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje, nepilnamečio atidavimas prižiūrėti bei intensyvi priežiūra. Tačiau Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. liepos 29 d. nutartimi įtariamajam E. V. vėl skyrė suėmimą 2 mėnesiams, nustatęs, kad švelnesnės kardamosios priemonės nepadarė jokios įtakos pastarojo elgesiui, kadangi jis vėl nusikalto bei manydamas, kad, būdamas laisvėje, įtariamasis gali daryti naujus nusikaltimus. Šis manymas grindžiamas tuo, kad įtariamasis E. V. yra įtiriamas padaręs ne vieną tyčinę nusikalstamą veiką, kelios iš jų padarytos bendrininkų grupėje. Veikų padarymo aplinkybės rodo, kad jos nebuvo atsitiktinės, jos buvo planuojamos. Teismo nuomone, paminėtos aplinkybės rodo didesnę įtariojo pavojingumą ir polinkį nusikalsti. Be to, E. V. inkriminuojamos nusikalstamos veikos patenka į BPK 122 str. 4 d. įtvirtintą nusikaltimų sąrašą, be to E. V. praeityje jau buvo teistas¹⁴⁸“. Iš aukščiau pateikto pavyzdžio, matyti, kad teismas įtariamajam E.V. buvo sušvelninęs kardomasias priemones, tačiau įtariamasis vėl nusikalto. Todėl autorės nuomone, suėmimas paskirtas pagrįstai ir teisėtai, nes nei namų areštas, nei įpareigojimas periodiškai registruotis

¹⁴⁶ GEČĖNIENĖ, S. *Kardomojo kalinimo taikymo apribojimas kaip strateginė nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos kryptis*. Jurisprudencija. 2003, p. 133.

¹⁴⁷ Ten pat.

¹⁴⁸ Vilniaus apygardos teismo 2016 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.7-13445-211/2016.

policijos įstaigoje, nei nepilnamečio atidavimas prižiūrėti bei intensyvi priežiūra neužkirto kelio naujų veikų darymui.

Darbo autorės nuomonė, suėmimas, kaip griežčiausia kardomoji priemonė, labiausiai apribojanti nepilnamečio įtariamojo ar kaltinamojo teises ir laisves bei daranti didelį negatyvų poveikį nepilnamečio asmenybei, atsižvelgus ne tik į nacionalinius įstatymus, bet ir į tarptautinių aktų reikalavimus, turėtų būti skiriama, kaip ir pilnamečiui, tik išskirtiniais atvejais, prieš tai taikant alternatyvas, turėti omenyje BK 80 str.¹⁴⁹ nuostatas dėl baudžiamosios atsakomybės taikymo ypatumų nepilnamečio atžvilgiu.

Dėl maksimalaus suėmimo termino

2015 m. birželio 25 d. buvo priimtos reikšmingos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pataisos, kuriomis siekiama skatinti alternatyvų suėmimui taikymą ir mažinti kardomosios priemonės suėmimo trukmę. Pagal naują reguliavimą „viso baudžiamojo proceso metu suėmimas negali trukti ilgiau kaip du trečdalius didžiausios laisvės atėmimo bausmės, baudžiamajame įstatyme nustatytos už sunkiausią nusikaltimą, dėl kurio tirama ir nagrinėjama byla¹⁵⁰“.

Lietuvos apeliacinis teismas savo nutartyje pasisakė dėl suėmimo trukmės, o būtent, „kad šiuo metu baudžiamoji byla nagrinėjama Vilniaus apygardos teisme, todėl teismas nesivadovauja BPK 127 straipsnio 2 dalyje numatytais nuostatomis (BPK 127 straipsnio 9 dalis). BPK 127 straipsnio 11 dalyje numatyta, kad viso baudžiamojo proceso metu suėmimas negali trukti ilgiau kaip du trečdalius didžiausios laisvės atėmimo bausmės, baudžiamajame įstatyme nustatytos už sunkiausią nusikaltimą, dėl kurio tirama ir nagrinėjama byla. Skundžiamą nutartį priėmęs teismas šių reikalavimų nepažeidė. Vilniaus apygardos teismas, pratęsdamas kardomosios priemonės – suėmimo terminą, skundžiamoje nutartyje motyvuotai nustatė, kad R. J. taikyti švelnesnes kardomasias priemones nėra jokio pagrindo. Šios išvados nepaneigia ir sumokėtas 6 000 Eur užstatas¹⁵¹“.

Kitoje nutartyje Lietuvos apeliacinis teismas taipogi pažymi, kad „M. A. kardomoji priemonė – suėmimas taikoma nuo 2015 m. balandžio 24 d., taigi aptariamam atveju suėmimo trukmė nepažeidžia baudžiamojo proceso įstatyme nustatytų maksimalių griežčiausios kardomosios priemonės taikymo terminų. EŽTK nuostatose toks terminas nėra konkrečiai apibrėžtas, o pagal šio teismo formuojamą praktiką, viešojo intereso

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 80 str. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 89-2741.

¹⁵⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 127 straipsnio 11 dalis, įsigaliojo 2015-07-11. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.

¹⁵¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. lapkričio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-356-396/2016.

apsauga turi prioritetą prieš asmens laisvės gerbimą ir suteikia pagrindą ilgesnį laiką taikyti griežčiausią kardomąją priemonę – suėmimą. Tik teismas kiekvienu konkrečiu atveju pagal konkrečioje byloje nustatytas tam tikras aplinkybes sprendžia, ar yra pagrindas sugriežtinti ir (ar) sušvelninti paskirtą kardomąją priemonę, ar jos taikymas prarado tikslingumą. Aptariamam atveju, kaltinamojo M. A. asmenybę apibūdinančios aplinkybės, galimai padarytų nusikalstamų veikų pavojingumas, jų pobūdis, sunkumas, teisėjų kolegijai leidžia konstatuoti, kad nagrinėjamu atveju nėra pagrindo paleisti suimtą M. A. į laisvę ir skirti jam kitą švelnesnę kardomąją priemonę – 30000 Eur užstatą ar švelnesnių kardomųjų priemonių kompleksą. Baudžiamoji byla Kauno apygardos teismo 2016 m. spalio 26 d. nutartimi perduota nagrinėti teisiama jame posėdyje, todėl būtina užtikrinti netrukdomą bylos nagrinėjimą teisme¹⁵².

Darbo autorės nuomone baudžiamojo proceso įstatymo nustatytas maksimalus 2/3 dydžio suėmimo terminas nėra iki galo teisingas bei logiškas būtent įtariamą ar kaltinamą atžvilgiu. Tarkime kaltinamajam inkriminuotas turto prievartavimas pagal LR BK 181 str. 2 d. Sankcijoje numatyta bausmė - laisvės atėmimas iki 8 metų. Įsivaizduokime, kad asmuo yra praeityje teistas, tačiau teistumas išnykęs, iki suėmimo dirbo, turi šeimą, nuolatinę gyvenamąją vietą. Prokuroras ikiteisminio tyrimo metu kreipėsi į teismą su pareiškimu skirti įtariamajam kardomąją priemonę suėmimą 3 mėnesiams, grįsdamas jį, kad įtariamasis gali bėgti, slėptis, kadangi jam gresia reali laisvės atėmimo bausmė, kuri įeina į „kitų aplinkybių sąvoką“, bei, kad jis darys naujus nusikaltimus, nes praeityje teistas. Teismas tokį prokuroro pareiškimą tenkina. Po 6 mėnesių apygardos teismas taip pat pratęsia suėmimo terminą šiais dviem pagrindais. Byla perduodama į teismą, kaltinamasis nuo ikiteisminio tyrimo pradžios iki apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo suėmimo išbūna 2 metus. Vadovaujantis BPK 127 str. 11 d. leidžiamas maksimalus suėmimo terminas yra 2/3 skaičiuojant nuo 8 metų laisvės atėmimo bausmės - 5 metai 4 mėnesiai. Darbo autorės nuomone neproporcinga ir neadekvatu būtų laikyti pagal įsigaliojusį įstatymą asmenį suėmimo 5 metus ir 4 mėnesius esant kliūtims išnagrinėti baudžiamąją per kuo įmanoma trumpesnę terminą. Galima teigti, kad įstatymo leidėjas tokias pataisas įtvirtino kaip saugiklį. Kyla pagrįstas klausimas, kodėl tai turi būti daroma asmens sąskaita, kuris nėra pripažintas kaltu apkaltinamuoju įsiteisėjusiu nuosprendžiu.

Šia įstatymo pataisa norėta apibrėžti maksimalų suėmimo taikymo terminą, nes

¹⁵² Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. lapkričio 2 d. nutartis Nr.1S-360-495/2016; Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. lapkričio 2 d. nutartis Nr. 1S-356-396/2016; Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. lapkričio 2 d. nutartis Nr. 1S-354-202/2016; Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. spalio 24 d. nutartis Nr. 1S-350-398/2016.

ankščiau galiojusiam BPK tokio reglamentavimo nebuvo. Tačiau darbo autorės nuomone, racionaliausias variantas būtų nustatyti du trečdalius maksimalų suėmimo terminą ne didžiausios gresiančios bausmės, o du trečdalius maksimalų suėmimo terminą didžiausios terminuotos laisvės atėmimo bausmės vidurkio. Nagrinėjant tą patį pavyzdį dėl BK 181 str. 2 d., bausmės vidurkis būtų 4 metai, 2/3 maksimalaus suėmimo būtų 2 metai ir 7 mėnesiai. Šis maksimalus suėmimo terminas nuo pat ikiteisminio tyrimo pradžios iki apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimo būtų logiškiausias vadovaujantis nekaltumo prezumpcija.

Vilniaus apygardos teismo 2013 m. kovo 14 d. nuosprendžiu O.P. buvo nuteistas laisvės atėmimu iki gyvos galvos pagal LR BK 129 str. 2 d. 6. (2 epizodai) ir 129 str. 2 d. 9 p. Į bausmės laiką įskaitytas laikino sulaikymo ir suėmimo laikas nuo 2010 m. kovo 17 d. iki nuosprendžio paskelbimo dienos. Kardomoji priemonė suėmimas iki nuosprendžio įsiteisėjimo palikta nepakeista. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 6 d. nutartimi nuosprendis įsiteisėjo¹⁵³. O. P. suėmimo išbuvo virš 4 metų, tuo metu galiojusiam BPK maksimalus suėmimo terminas nebuvo reglamentuojamas. Pagal dabar galiojantį BPK 127 str. 11 d. kyla pagrįstas klausimas kiek laiko galima taikyti kardomąją priemonę - suėmimą, jeigu asmeniui gresia laisvės atėmimas iki gyvos galvos.

BK 42 straipsnyje yra išvardintos bausmių rūšys, o būtent viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas, areštas, terminuotas laisvės atėmimas ir laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Darbo autorės nuomone, laisvės atėmimas iki gyvos galvos turi būti eliminuojamas kaip didžiausia bausmė, kadangi pagal dabar galiojanti maksimalų suėmimo terminą, apskaičiuoti du trečdalius nėra galimybių. Iš to seka, kad pagal galiojanti BK, griežčiausia laisvės atėmimo bausmė yra terminuotas laisvės atėmimas, o būtent 20 metų.

Paminėtina dar viena rezonansinė byla, kurioje V.V. ir V.L. nuteistos laisvės atėmimu 20 metų pagal BK 129 straipsnio 2 dalies 6 punktą ir pagal BK 311 straipsnio 1 dalį¹⁵⁴. Nuteistosios buvo sulaikytos 2011 m. liepos 17 d., apkaltinamasis nuosprendis įsiteisėjo 2014 m. gegužės 26 d. V.V. ir V. L. suėmimo išbuvo beveik 3 metus, pagal joms inkriminuotus BK straipsnius, griežčiausia numatyta bausmė buvo laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Apkaltinamojo nuosprendžio momentu galiojo senoji BK redakcija,

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gegužės 6 d. nutartis Nr. 2K-224/2014;

¹⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 7 d. nutartis Nr. 2K-8-696/2015;

kurioje maksimalus suėmimo terminas nebuvo nustatytas baudžiamojo įstatymo. Šiuo atveju teismas taip pat nebuvo saistomas jokio maksimalaus suėmimo termino taikymu.

Kaip žinia, ikiteisminis tyrimas didelės apimties ir sudėtingose bylose gali trukti iki 18 mėnesių. Sudėtingos ir didelės apimties bylos gali būti pripažintos bylos, kuriose yra didelis įtariamųjų skaičius, daug veikų epizodų, reikia atlikti daug specialistų išvadų, ekspertizių, taip pat bylos su tarptautiniu elementu. Pagal galiojančią tendenciją, galima teigti, kad kiek laiko vyko ikiteisminis tyrimas, panašiai vyks ir teisminis bylos nagrinėjimas. Autorės nuomone, įstatymo leidėjas numatė maksimalų suėmimo terminą du trečdalius griežčiausios bausmės tam, kad teisėsaugos institucijos būtų apsaugotos. Kyla pagrįstas klausimas, jeigu mažinti suėmimo terminą iki terminuoto laisvės atėmimo bausmės vidurkio, galbūt teisėsaugos subjektai operatyviau tirtų ir nagrinėtų bylas, nes asmuo laikomas nekaltu iki nuosprendžio įsiteisėjimo. Prokurorai kreipdamiesi į teismą dėl eilinio suėmimo termino pratęsimo savo pareiškimus grindžia didelės apimties byla, didelių įtariamųjų skaičiumi, tuo tarpu teismams paklausus kokie gi procesiniai veiksmai buvo atlikti per paskutinius tris mėnesius, prokurorai argumentuoja, kad yra vis laukiama specialistų išvadų dėl atitinkamų užduočių ir panašiai. Kai tuo tarpu asmuo laikomas suėmime ir per tris mėnesius nuo paskutinio termino pratęsimo su juo joks procesinis veiksmas nėra atliekamas. Neatmetama ta galimybė, kad specialistams atlikus tyrimą ir pateikus išvadą, ar apskritai bus nustatyta, kad prokurorų prašymai atlikti atitinkamą užduoti įtariant nusikalstamą veiką davė rezultatų.

Dėl BK 75 str. taikymo

Darbo autorė taip pat išvelgė problemą 2015-03-24 įsigaliojus BK 75 str., kuris skamba, kad „asmeniui, nuteistam laisvės atėmimu ne daugiau kaip šešeriems metams už dėl neatsargumo padarytus nusikaltimus arba ne daugiau kaip ketveriems metams už vieną ar kelis tyčinius nusikaltimus (išskyrus labai sunkius nusikaltimus), teismas gali atidėti paskirtos bausmės vykdymą nuo vienerių iki trejų metų. Bausmės vykdymas gali būti atidėtas, jeigu teismas nusprendžia, kad yra pakankamas pagrindas manyti, kad bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo“.

Derėtų trumpai aptarti kas gi yra bausmės vykdymo institutas. Neretai visuomenėje yra manoma, kad nuteistasis, kuriam laisvės atėmimo bausmės vykdymas teismo nuosprendžiu buvo atidėtas, gali iš viso išvengti paskirtos bausmės. Bet tai netiesa. Teismas, nusprendęs atidėti asmeniui bausmės vykdymą paskiria tarpusavyje suderintas baudžiamojo bei auklėjamojo poveikio priemones, arba pareigas, kurių nuteistasis privalo laikytis ir jas vykdyti, antraip jis bus siunčiamas atlikti laisvės atėmimo bausmės.

Darbo autorė problemą įžvelgė tame, kad įtariamieji, kurie yra įtariamai būtent sunkių nusikaltimų padarymu (BK 11 str. 5 d.) „sunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija 6 metus laisvės atėmimo, bet neviršija dešimt metų laisvės atėmimo¹⁵⁵“, gali išvengti realios laisvės atėmimo bausmės, nes esant tam tikroms sąlygoms, teismas bausmės vykdymą gali atidėti atitinkamam terminui. Autorės nuomone tai ypač aktualu, kai kardomoji priemonė suėmimas taikoma mažesnio pavojingumo pripažintuose nusikaltimuose, kaip antai sukčiavimas, turto pasisavinimas, turto iššvaistymas, ar net gi kyšininkavimas, prekyba poveikiu, papirkimas, nes pagal nacionalinių teismų praktiką, asmenims praktiškai nėra skiriamos laisvės atėmimo bausmės, o jie būna nuteisti atitinkamo dydžio baudomis, arba bausmės vykdymas yra atidedamas, tačiau griežčiausia kardomoji priemonė suėmimas buvo taikoma. Neretai teismai priima išteisinamuosius nuosprendžius, kai tuo tarpu asmuo buvo laikomas suėmimo ilgą laiką tarpą.

Kaip pavyzdį galima pateikti Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. lapkričio 25 d. nutartį, kuria atmetas prokuratūros skundas dėl V.M ir A. R. išteisinimo. Būtent A.R. išteisintas pagal BK 228 str. 2 d. A. R. 2012-06-21 Panevėžio miesto apylinkės teismas paskyrė kardomąją priemonę – suėmimą 15 dienų, 2012-07-05 kardomoji priemonė – suėmimas Panevėžio miesto apylinkės teismo pratęsta aštuonioms dienoms. 2012-08-08 Panevėžio apygardos nutartimi 2012-07-05 nutartis, kuria įtariamajam A. R. pratęstas kardomosios priemonės – suėmimo terminas, panaikinta. 2012-07-13 kardomoji priemonė suėmimas pakeista į rašytinį pasižadėjimą neišvykti ir 50000 Lt užstatą¹⁵⁶. Šiuo atveju A. R. Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime išbuvo 15 dienų. Išteisintasis praeityje neteistas, Psichikos sveikatos centre ir Priklausomybių ligų kabineto įskaitose neregistruotas, charakterizuojamas teigiamai, buvo baustas administracine tvarka, dirbantis, turi nuolatinę gyvenamąją vietą, nevedęs. Autorės nuomone, teisėsaugos institucijos pačioje pirminėje ikiteisminio tyrimo stadijoje, kvalifikuodamos įtariamųjų galimai padarytas nusikalstamas veikas, turi itin atidžiai pasverti visas aplinkybes, veikos pavojingumą, duomenų pakankumą, asmenį charakterizuojančius duomenis, inkriminuotų straipsnių sankcijas ir vengti taikyti pačią griežčiausią kardomąją priemonę kaip pagrindinę, prieš tai net nesvarstant taikyti švelnesnių kardomųjų priemonių. Nes galimas toks atvejis, kad kvalifikacija pateikta įtarime, kaltinamajame akte teismo nagrinėjimo metu gali kisti. Teismas išnagrinėjęs bylą pagal pareikšta prokuroro kaltinimą gali proceso dalyvius įspėti, kad kaltinimas gali pasikeisti. Tokiu atveju

¹⁵⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 11 straipsnio 5 d., įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d.;

¹⁵⁶ Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. lapkričio 25 d. nutartis Nr. 1A-169-148/2016;

asmeniui taikomas suėmimas, jis grįstas tuo, kad gresia griežta laisvės atėmimo bausmė, priimant nuosprendį veika perkvalifikuojama į lengvesnę, bausmės vykdymas atidedamas, arba paskiriama kita bausmės rūšis.

Paminėtinas ir kitas įsiteisėjęs teismo nuosprendis kuriuo D.P. pripažintas kaltu padarius nusikalstamą veiką, numatytą LR BK 199² str. 1d. ir nuteistas 120 MGL dydžio bauda¹⁵⁷. Ši situacija įdomi tuo, kad teismas į paskirtos bausmės laiką įskaitė laikino sulaikymo ir suėmimo laiką nuo 2014 m. birželio 6 d. iki 2014 m. liepos 9 d. (34 dienos) ir laikė, kad nuteistasis D. P. privalo sumokėti 56 MGL (2109 eurų) baudą. Šiuo atveju inkriminuotas nusikaltimas yra sunkus, sankcijoje numatyta bausmė yra bauda arba laisvės atėmimas iki septynerių metų. D.P. nuo pat ikiteisminio tyrimo pradžios buvo skirta pati griežčiausia kardomoji priemonė, kuri vėliau buvo pakeista į švelnesnę, asmuo nebuvo nuteistas realia laisvės atėmimo bausme, praeityje teistas 6 kartus, teistumai išnykę.

Kaip pavyzdį galima paminėti įsiteisėjusį nuosprendį, kuriuo A. M. pripažintas kaltu padarius nusikaltimą, numatytą Lietuvos Respublikos BK 199² str. 1 d.,¹⁵⁸ ir nubaustas 150 MGL (5647 eurų) dydžio bauda. Vadovaujantis BK 66 str., į bausmės laiką įskaitytas sulaikyme ir suėmime išbūtas laikas nuo 2013 m. lapkričio 7 d. iki 2013 m. lapkričio 26 d. (19 dienų), prilyginta viena kardomojo kalnimo diena 2 MGL dydžio baudai, ir paskirta jam galutinė 112 MGL (4217 eurų) dydžio bauda. Šiuo atveju A. M. buvo praeityje teistas 4 kartus, teistumas neišnykęs. Teismas vėlgi už sunkų nusikaltimą skyrė ne realią laisvės atėmimo bausmę.

Autorės nuomone, paminėtinas yra dar vienas įsiteisėjęs teismo nuosprendis, kuriuo J. Š. pripažintas kaltu pagal Lietuvos Respublikos BK 153 str. 1d. ir jam paskirta bausmė laisvės apribojimas (vieneriems) metams, paskiriant įpareigojimą per bausmės atlikimo laiką išdirbti 40 valandų sveikatos priežiūros, globos ir rūpybos įstaigose ar nevalstybinėse organizacijose, kurios rūpinasi neįgaliaisiais, nusenusiais ar kitais pagalbos reikalingais žmonėmis, išskyrus organizacijas, kurios rūpinasi mažamečiais vaikais¹⁵⁹. Autorės nuomone šis atvejis įdomus tuo, kad nuteistajam į paskirtos bausmės laiką įskaičiuotas laikas nuo 2015 m. rugpjūčio 31d. iki 2015 m. lapkričio 26 d., išbūtas kardomajame kalnime, (87 dienas), kurios prilygintos 174

¹⁵⁷ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 30 d. nuosprendis Nr. 1-193-209/2016.

¹⁵⁸ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. kovo 18 d. nuosprendis Nr. 1-117-209/2016.

¹⁵⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. rugsėjo 30 d. nutartis Nr. 1A-558-150/2016.

laisvės apribojimo dienoms. Nuteistajam buvo parinkta švelniausia sankcijoje numatyta bausmė, tačiau kardomoji priemonė buvo taikyta griežčiausia.

Iš aukščiau aptartų teismų nuosprendžių ir nutarčių, manytina, kad suėmimas yra taikomas kaip pagrindinė kardomoji priemonė. Įstatymas leidžia suimti žmogų tik išimtiniais atvejais, jei kitomis priemonėmis negalima užtikrinti netrukdomo ikiteisminio tyrimo ir teismo proceso. Tad visų pirma turėtų būti pasitelkiamos švelnesnės alternatyvos – namų areštas, užstatas, intensyvi priežiūra. Deja, realybė yra kiek kitokia.

Darbo autore išvelgė dvi pagrindines problemas suėmimo teisiniame reglamentavime. Pirmoji problema būtų ar viso baudžiamojo proceso metu nustatytas 2/3 maksimalus suėmimo terminas nėra per ilgas skaičiuojant jį nuo didžiausios gresiančios laisvės atėmimo bausmės, turint omenyje griežčiausią BK sankcijoje įtvirtintą bausmą – laisvės atėmimą iki gyvos galvos, ir antroji problema - ar verta nuo pat ikiteisminio tyrimo pradžios taikyti griežčiausią kardomąją priemonę suėmimą atsiradus BK 75 str. ir galimybei atidėti bausmės vykdymą būtent už sunkius nusikaltimus, už kuriuos baudžiamasis įstatymas numato laisvės atėmimą iki 10 metų.

IŠVADOS

Įgyvendinus šio magistro baigiamojo darbo uždavinius, galima formuluoti šias išvadas:

1. Suėmimas kaip kardomoji priemonė savaime nėra smerktinas, be jo iš tiesų neišsiverčia nė viena demokratinė valstybė, tačiau jo taikymo praktika turi kisti prioritetu laikant žmogaus teises ir švelnesnių kardomųjų priemonių taikymo galimybių visokeriopą apsvarstymą prieš taikant šią kraštutinę baudžiamojo poveikio priemonę.
2. Skiriant suėmimą turi egzistuoti būtinos dvi suėmimo skyrimo sąlygos, kad suėmimui keliamų tikslų neturi būti įmanoma pasiekti kitomis kardomosiomis priemonėmis ir už nusikalstamą veiką, kurios padarymu įtariamasis asmuo, turi būti numatyta griežtesnė negu vienerių metų laisvės atėmimo bausmė ir turi būti nustatytas bent vienas iš BPK įtvirtintų pagrindų, o būtent, pagrįstas manymas, kad įtariamasis bėgs ar slėpsis, trukdys procesui arba darys naujus nusikaltimus.
3. Išnagrinėjus *ultima ratio* principo vietą mokslinėje literatūroje, prieita išvados, kad *ultima ratio* yra imperatyvaus pobūdžio, jis brėžia elgesio ribas, kurių nevalia peržengti, savarankiškas principas, kuris turi panašumų su proporcingumo principu, bet jie nėra tapatūs. *Ultima ratio* principas reikalauja, kad suėmimas, kaip kardomoji priemonė, tiesiogiai susijusi su procesine prievarta, būtų taikomas kaip paskutinė ir vienintelė įmanoma priemonė, kai kitos procesinės prievartos priemonės nėra pakankamos užtikrinti, kad įtariamasis, kaltinamasis ar nuteistasis dalyvautų baudžiamajame procese, taip pat nebūtų trukdomas ikiteisminis tyrimas ir bylos nagrinėjimas teisme ir nuosprendžio vykdymas, būtų užkirstas kelias naujiems nusikaltimams. Pritaikius suėmimą, kaip *ultima ratio* priemonę, derėtų vadovautis proporcingumo principu, kad taikoma *ultima ratio* priemonė būtų proporcinga suėmimo trukmei, jos būtinumui ir neišvengiamumui.
4. Įvertinus teisinį Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso prievartos priemonės suėmimo reguliavimą, taikymo praktiką, vadovaujantis suėmimo sąlygomis ir pagrindais, prieita išvados, kad suėmimas, kaip griežčiausia kardomoji priemonė taikoma dažnai, prieš tai nesvarstant galimybės taikyti švelnesnes kardomasias priemones. Suėmimo skyrimui ir termino tęsimui reikšmingos aplinkybės teismų praktikoje neturėtų būti pervertinamos. Šių aplinkybių nustatymas byloje savaime neturėtų lemti bet kurio iš kardomosios

priemonės suėmimo pagrindų konstatavimo, jei byloje nėra duomenų, patvirtinančių realius asmens ketinimus iš esmės trukdyti vykstančiam baudžiamajam procesui.

5. Išanalizavus EŽTT praktiką, prieita prie išvados, kad nacionaliniai teismai ne visada atsižvelgia į EŽTT sprendimus bylose taikant šią procesinę prievartos priemonę.
6. Išanalizavus suėmimo taikymą nepilnamečių asmenų atžvilgiu prieita išvados, kad vienareikšmiškai teismai prieš parenkant šią kardomąją priemonę nepilnamečiui svarsto kitų švelnesnių kardomųjų priemonių taikymo galimybę, paliekant suėmimą kaip *ultima ratio* priemonę.
7. Darbo autorė identifikavo dvi problemas susijusias su suėmimo institutu, o būtent ar viso baudžiamojo proceso metu nustatytas 2/3 maksimalus suėmimo terminas nėra per ilgas ir proporcingas skaičiuojant jį nuo didžiausios gresiančios laisvės atėmimo bausmės, turint omenyje griežčiausią BK sankcijoje įtvirtintą bausmę – laisvės atėmimą iki gyvos galvos. Antroji problema - ar verta nuo pat ikiteisminio tyrimo pradžios taikyti griežčiausią kardomąją priemonę suėmimą atsiradus BK 75 str. ir galimybei atidėti bausmės vykdymą būtent už sunkius nusikaltimus, už kuriuos baudžiamasis įstatymas numato laisvės atėmimą iki 10 metų. Darbo autorė siūlo eliminuoti iš suėmimo taikymo reglamentavimo didžiausią bausmę – laisvės atėmimą iki gyvos galvos, nustatant didžiausią bausmę – terminuotą laisvės atėmimą 20 metų ir nustatyti, kad viso baudžiamojo proceso metu suėmimas negali trukti ilgiau kaip du trečdalius didžiausios terminuotos laisvės atėmimo bausmės vidurkio, baudžiamajame įstatyme nustatytos už sunkiausią nusikaltimą, dėl kurio tiriama ir nagrinėjama byla.

PASIŪLYMAI DĖL LR BPK 127 STRAISPONIO 11 DALIES PAKEITIMO**127 straipsnio 11 dalies pakeitimas**

Siūlytina pakeisti 127 straipsnio 11 dalį ir ją išdėstyti taip:

11 d. „Viso baudžiamojo proceso metu suėmimas negali trukti ilgiau kaip du trečdalius didžiausios terminuotos laisvės atėmimo bausmės vidurkio, baudžiamajame įstatyme nustatytos už sunkiausių nusikaltimą, dėl kurio tiriama ir nagrinėjama byla“.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

NORMINIAI AKTAI

Tarptautinės sutartys

1. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3288.
2. Jungtinių Tautų normos netekusiems laisvės nepilnamečiams ginti (Havano taisyklės) 1990.
3. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950, Valstybės žinios, nr. 40-987.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

4. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo, įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas // *Žin.*, 2002, Nr. 37-1341 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras, I dalis, Vilnius, 2003 m.
9. Lietuvos Respublikos Suėmimo vykdymo įstatymas. Valstybės žinios, 2008, Nr. 81-3172.
10. Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymo nr. viii-2048, pakeitimo įstatymas 2015 m. birželio 25 d. nr. xii-1856 Vilnius.
11. Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros „Europos Žmogaus Teisių Teismo bei Lietuvos teismų praktikos apibendrinimas – Suėmimo skyrimo ir pratęsimo teisėtumą ir pagrįstumą patvirtinančios aplinkybės organizuoto nusikalstamumo bylose, 2015 m. gruodžio 22 d., Nr. 17.9-4377, Vilnius.

TEISMŲ PRAKTIKA

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

12. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. liepos 26 d. sprendimas byloje *Letellier* prieš Prancūziją. Pareiškimo Nr. 12369/86.
13. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. gruodžio 12 d. sprendimas byloje *Clooth* prieš Belgiją. Pareiškimo Nr. 49/1990/240/311.
14. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. liepos 31 d. sprendimas byloje *Barfuss* prieš Čekijos Respubliką.
15. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Grauslys* prieš Lietuvą. Pareiškimo Nr. 36743/97.
16. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. sprendimas byloje *Jablonski* prieš Lenkiją.
17. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. liepos 26 d. sprendimas byloje *Ilijkov* prieš Bulgariją.
18. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. liepos 24 d. sprendimas byloje *Smirnova* prieš Rusiją.
19. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas byloje *Cabala* prieš Lenkiją. Pareiškimo nr. 23042/02.
20. Europos žmogaus Teisių Teismo 2007 m. balandžio 12 d. sprendimas byloje *Morkūnas* prieš Lietuvą. Pareiškimo Nr. 29798/02.
21. Europos žmogaus Teisių Teismo 2000 m. liepos 31 d. sprendimas byloje *J. Jėčius* prieš Lietuvą. Pareiškimo Nr. 34578/97.
22. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. kovo 21 d. sprendimas byloje *Stašaitis* prieš Lietuvą. Pareiškimo Nr. 47679/99.
23. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. kovo 26 d. sprendimas byloje *Butkevičius* prieš Lietuvą. Pareiškimo Nr. 48297/99.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1,3,11 straipsnių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai „// Žin. 1997, Nr. 15-314.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas.

27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas.
28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas.
32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas.
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas.
34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas.
35. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
36. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas.
37. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas.
38. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas.
39. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas.
40. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas.
41. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas.
42. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas.
43. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutarimas.
44. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas.
45. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas.
46. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. balandžio 10 d. nutarimas.
47. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas.
48. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimas.
49. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. nutarimas.
50. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 6 d. nutarimas.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo apžvalgos ir nutartys

51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas dėl Teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą apibendrinimo apžvalga Nr. 50. Teismų praktika. 2004.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-224/2014.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-8-696/2015.

54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-30-699/2016.

Lietuvos apeliacinio teismų nutartys

55. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. liepos 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-215/2011.

56. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. vasario 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-260/2013.

57. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. liepos 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-76-150/2013.

58. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. liepos 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-307/2013.

59. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. liepos 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-310/2013.

60. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-76-150/2015.

61. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. rugpjūčio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-275-398/2015.

62. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gruodžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-265-197/2015.

63. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-4-150/2016.

64. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. gegužės 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-158-307/2016.

65. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-164-177/2016.

66. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. gegužės 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-171-396/2016.

67. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. rugpjūčio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-275-398/2016.

68. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-558-150/2016.

69. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-350-398/2016.

70. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. lapkričio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-354-202/2016.
71. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. lapkričio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-356-396/2016.
72. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. lapkričio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-360-495/2016.
73. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-169-148/2016.

Apygardų teismų nutartys

74. Kauno apygardos teismo 2015 m. rugpjūčio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1808-658/2015.
75. Panevėžio apygardos teismo 2013 m. sausio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-265-891/2013.
76. Panevėžio apygardos teismo 2014 m. rugsėjo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-826-581/2014.
77. Panevėžio apygardos teismo 2015 m. liepos 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-379-768/2015.
78. Panevėžio apygardos teismo 2016 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-256-497/2016.
79. Vilniaus apygardos teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1K-681-190/2013.
80. Vilniaus apygardos teismo 2014 m. gegužės 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1K-247-166/2014.
81. Vilniaus apygardos teismo 2014 m. rugsėjo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje KP-120-497/2014.
82. Vilniaus apygardos teismo 2015 m. sausio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-193-209/2015.
83. Vilniaus apygardos teismo 2015 m. kovo 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-117-209/2015.
84. Vilniaus apygardos teismo 2015 m. balandžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1S-533-497/2015.
85. Vilniaus apygardos teismo 2015 m. lapkričio 05 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1598-190/2015.

86. Vilniaus apygardos teismo 2015 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-381-256/2015.
87. Vilniaus apygardos teismo 2015 m. gruodžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-486/2015.
88. Vilniaus apygardos teismo 2015 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-476-626/2015.
89. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. vasario 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-88-209/2016.
90. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. kovo 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.9-5542-318/2016.
91. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. kovo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-256-497/2016.
92. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. kovo 31 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-180-209/2016.
93. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.9-11351.
94. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-40-497/2016.
95. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. balandžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.9-18550.
96. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.7-5581-626/2016.
97. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. gegužės 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.9-23399-497/2016.
98. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.9-25000-1020/2016.
99. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. birželio 09 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-209-190/2016.
100. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. birželio 09 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-209-190/2016.
101. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-290-497/2016.
102. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.9-31802-497/2016.

103. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. liepos 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.7-9641.
104. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. liepos 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.7-9642.
105. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. rugpjūčio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.7-11071-626/2016.
106. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. rugpjūčio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.7-11037.
107. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1.7-13445-211/2016.
108. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. lapkričio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. KP-33-209/2016.
109. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-40-497/2016.

Apylinkių teismų nutartys

110. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2015 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 01-1-63945-15.

ES valstybės narių teismų praktika

111. Vokietijos Konstitucinis Teismas 1975 m. vasario 25 d. sprendimas.

SPECIALIOJI LITERATŪRA

Lietuvių kalba

112. BERNATONIS, J., ŠVEDAS, G., DAPŠYS, A., FOIGT, D., GODA, G., SINKEVIČIUS, V., TAMINSKAS, A., VĖGELIS, V. „Žmogaus teisės ir laisvės, Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos“ 1995, Lietuvos Respublikos Seimas.
113. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos Respubliką, Teisinės informacijos centras, 2003.

114. BIKELIS, S., GUTAUSKAS, A., LIESIS, M., MALIŠAUSKAITĖ-SIMANAITIENĖ, S., PRAPIESTIS, D. Suėmimo skyrimo ir taikymo pagrįstumas Lietuvoje. Teisės instituto mokslinė analizė, 2009.
115. BIRMONTIENĖ, T. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius, 2012.
116. DAMBRAUSKIENĖ, A. Ultima ratio principo samprata. Teisė, 2015.
117. Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. „ES baudžiamosios teisės politikos kūrimas. Veiksmingo ES politikos įgyvendinimo užtikrinimas baudžiamosios teisės priemonėmis“. Briuselis, 2011.9.20 KOM(2011) 573 galutinis, p. 7 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-07-25].
118. FEDOSIUK, O. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė. Jurisprudencija, 2012.
119. GEČĖNIENĖ, S. Kardomojo kalnimo taikymo apribojimas kaip strateginė nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos kryptis, Jurisprudencija, 2003.
120. GODA, G. Kardomasis kalnimas ir žmogaus teisių apsauga (lyginamoji teisinė analizė). Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius. Vilniaus universitetas, 1995.
121. GODA, G. Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese, Registrų centras, Vilnius, 2014.
122. GODA, G., KAZLAUSKAS, M., KUČONIS, P. Baudžiamoji proceso teisė, Vilnius, 2011.
123. JOČIENĖ, D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje, Vilnius, Eugrimas, 2001.
124. JUSTICKIS, V. Kriminologija. I dalis: vadovėlis. Vilnius, 2001.
125. JURKA, R., GUŠAUSKIENĖ, M. Suėmimo atitikties "ultimum remedium" principui diskusiniai klausimai, Teisės problemos. 2009, Nr. 2 (64);
126. KANTAS, I. Praktinio proto kritika. Vilnius: Mintis, 1987.
127. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Komunikacijos departamento Ryšių su visuomene skyriaus 2013m. vasario 21d. pranešimas „Seime vykusioje diskusijoje konstatuota, kad asmenų suėmimo reglamentavimas geras, tačiau taikymas ydingas“. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt> (prisijungta 2016 m. liepos 28.).
128. LOSIS, E. Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese. Daktaro disertacija. Vilnius, 2010.
129. PAVILONIS, V. Baudžiamosios politikos pagrindai. Justitia, 1996, Nr.3.

130. PRADEL, J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius: Eugrimas, 2001.
131. ROLSAS, DŽ. Teisingumas ir nešališkumas // Gėrio kontūrai. Vilnius, 1989.
132. Sulaikymo ir suėmimo reglamentavimas ir taikymas Lietuvoje. Priedas Nr.1. USCILLOS, R. tyrimas „Sulaikytųjų/suimtųjų laikymo sąlygos bei atskirų teisių įgyvendinimo aspektai“. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2012m. birželis. Prieiga per internetą: <<http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/prisijungta> 2016 m. liepos 28 d.
133. ŠVEDAS, G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
134. ŠVEDAS, G. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. Teisė, 2012, Nr. 82.
135. Sulaikymo ir suėmimo reglamentavimas ir taikymas Lietuvoje. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2012 m. birželis. Prieiga per internetą: <http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/ZTSI_Sulaikymas_Ir_Suemimas_2.pdf> (prisijungta 2016 m. liepos 28 d.).
136. Tarptautinių žodžių žodynas {interaktyvus}. [žiūrėta 2016 m. liepos 25 d.]. Prieiga per internetą: http://www.tzz.lt/u/ultima_ratio.
137. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, Suėmimo taikymas Lietuvoje, Tyrimo ataskaita, 2015.

Anglų kalba

138. ASHWORTH, A. Principles of Criminal Law. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 1999.
139. HAVEMAN, R. The (ir) rationality of supranational prosecutions // The 18th International Conference on the International Society for the reform of Criminal Law held at Montreal, Canada from August 8-12, 2004, www.isrcl.org.
140. LAPPI-SEPPALA, T. The principle of Proportionality in the Finnish Sentencing System// Flores juris et legum, 2002.
141. SNACKEN, S., MINKKINEN, P. „If Taken in Earnest“: Criminal Law Doctrine and the Last Resort. The Howard Journal. 2006, 45(5).

Internetinės svetainės

142. <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/LT/TXT/?uri=CELEX:62016CJ0294>.
143. <http://www.eur-lex.europa.eu/lt/index.htm>.
144. www.lvat.lt/download/1202/estt_apzvalga_2012_05-06.pdf.

SANTRAUKA

Kardomoji priemonė suėmimas yra griežčiausia iš visų procesinių prievartos priemonių. Ji labiausiai suvaržo asmens teises ir laisves, todėl ši *ultima ratio* prievartos priemonė turėtų būti taikoma tik tuomet, kai švelnesnių kardomųjų priemonių taikymas neduoda teigiamų rezultatų. Nepagrįstas suėmimo taikymas varžo asmens teises ir laisves labiau nei būtina pagal savo paskirtį, todėl neturėtų būti taikytinas neišnaudojus kitų procesinių prievartos priemonių. Magistro baigiamojo darbo tikslas buvo apibendrinant EŽTT ir Lietuvos Respublikos teismų patirtį, visapusiškai išnagrinėti suėmimo reglamentavimo ir taikymo teismų praktikoje trūkumus, spragas. Įgyvendinant šį tikslą, darbe buvo atskleista suėmimo samprata ir reikšmė suėmimo sankcionavimo procese, įvertintas suėmimo terminų trukmės, keitimo švelnesne kardomąja priemone aspektais, taip pat buvo išanalizuotos suėmimo taikymo teismų praktikoje problemos konstatuojant įstatyme numatytus suėmimo skyrimo ir pratęsimo sąlygas ir pagrindus.

Prieita išvados, jog suėmimo trukmės reglamentavimas galėtų būti tobulinamas BPK 127 str. 11 dalyje numatant, kad viso baudžiamojo proceso metu suėmimas negali trukti ilgiau kaip du trečdalius didžiausios terminuotos laisvės atėmimo bausmės vidurkio, baudžiamajame įstatyme nustatytos už sunkiausią nusikaltimą, dėl kurio tiriama ir nagrinėjama byla. Siūlytina teisėsaugos institucijų subjektams inkriminuojant asmeniui sunkias nusikalstamas veikas, turėti omenyje, kad pripažinus juos kaltais, yra galimybė taikyti bausmės vykdymo atidėjimą, todėl parenkant kardomasias priemones, reikia atsižvelgti, kad įtariamojo ar kaltinamojo teisės ir laisvės be reikalo nebūtų varžomos pačia griežčiausia kardomąja priemone.

Prieita išvados, kad suėmimo skyrimui ar jo pratęsimui reikšmingos aplinkybės teismų praktikoje neturėtų būti pervertinamos. Šių aplinkybių nustatymas byloje pats savaime neturėtų lemti bet kurio iš suėmimo pagrindų konstatavimo, jeigu byloje nėra duomenų, patvirtinančių realius asmens ketinimus bet koku būdu iš esmės trukdyti baudžiamajam procesui.

SUMMARY

Arrest as a custodial measure is the ultimate procedural measure of coercion. It restricts personal rights and freedoms to a maximum degree and therefore this *ultima ratio* measure of coercion should only be imposed when lighter custodial measures cannot be used to attain a positive result. Unjustified imposition of arrest restricts personal rights and freedoms more than it is necessary considering its purpose and should therefore not be imposed before all the other procedural measures of coercion have been exhausted. The coal of the master's thesis was to scrutinise all aspects of weaknesses of and gaps in the regulation and application of arrest in case-law, considering the case-law of the ECHR and the courts of the Republic of Lithuania. To that end, the thesis revealed the notion and meaning of arrest in the process of sanctioning, considered the aspect of the duration of arrest and its substitution with a lighter custodial measure, as well as analysed the problems of imposition of arrest in case-law, stating the legal conditions and grounds for the imposition and extension of arrest.

A conclusion was made that regulation of the duration of arrest could be improved by providing, in Article 127(11) of the Code of Penal Procedure, that during the entire penal procedure this period cannot be longer than two-thirds of the average maximum term of punishment by imprisonment that the penal law sets out for the most serious crime which is the subject of the investigation and trial. A suggestion is to be made that when it comes to incriminating a person with serious offences, law enforcement entities should bear in mind that if the person is found guilty, the enforcement of the sentence might be possible deferred and, as a result, the choice of the custodial measure must consider that the rights and liberties of the suspect or defendant should not be restricted unnecessarily through the imposition of the ultimate custodial measure.

A conclusion was made that the case-law should not overrate circumstances relevant to the imposition or extension of arrest. Identification of any such circumstances during the trial in its own right should not serve as a basis to rule as to the existence of any of the grounds for arrest exist if the case file is lacking evidence of the person's actual intentions to materially hinder the penal procedure in any way.